

Pavel Salák jr., Lucie Mrázková (eds.)

IUS HONORARIUM – ŘÍMSKÉ MAGISTRATURY A JEJICH ČINNOST

Sborník z konference

MASARYKOVA
UNIVERZITA

**ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS IURIDICA
EDITIO SCIENTIA**

**MUNI
PRESS**

**MUNI
LAW**

IUS HONORARIUM – ŘÍMSKÉ MAGISTRATURY A JEJICH ČINNOST

Sborník z konference

Pavel Salák jr., Lucie Mrázková (eds.)

Masarykova univerzita
Brno 2019

Vzor citace

SALÁK, Pavel jr. a Lucie Mrázková (eds.) *Ius Honorarium-římské magistratury a jejich činnost: sborník z konference*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 146 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, 673. ISBN 978-80-210-9447-5 (brož.), 978-80-210-9448-2 (online).

CIP - Katalogizace v knize

Ius Honorarium - římské magistratury a jejich činnost : sborník z konference / Pavel Salák jr., Lucie Mrázková (eds.) – 1. vydání. -- Brno: Masarykova univerzita, 2019. 146 stran. – Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia, sv. č. 673. ISBN 978-80-210-9447-5 (brož.), 978-80-210-9448-2 (online)

340.15* 34(091)* (062.534)

- římské právo
- právní dějiny
- sborníky konferencí

34 – Právo [16]

Monografie vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu „IUS HONORARIUM – římské magistratury a jejich činnost (IUHO)“ číslo MUNI/B/1050/2018 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2019.

Recenzenti:

JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D.

Mgr. Matej Pekarík, PhD.

© 2019 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9447-5

ISBN 978-80-210-9448-2 (online ; pdf)

Obsah

Úvodem	7
„Honorárne“ záväzky v justiniánskej kodifikácii	9
<i>Róbert Brtko</i>	
Rímski magistráti a trestné činy proti verejnému majetku	21
<i>Martin Gregor</i>	
Epikia v kánonickoprávnej doktríne ako korektív podľa vzoru rímskej aequitas	44
<i>Matúš Nemec</i>	
Recepte praetorských deliktů metus a dolus v Knize písaře Jana	53
<i>Marek Novák</i>	
Ius honorarium a služebnosti	65
<i>Jan Šejdl</i>	
Stylus Romanae curiae ako inšpiračný zdroj v histórii a dnes	78
<i>Vojtech Vladár</i>	
Praefectus annonae	118
<i>Vladimír Vrana</i>	
Praetorská reforma předvolání k soudu	132
<i>Pavel Záláš</i>	

Úvodem

Ius honorarium představuje v rámci římského práva velmi rozsáhlou část. Magistráti, v čele s praetorem, formovali podobu práva ve všech oblastech práva. Honorární právo je tak velmi vhodným tématem pro konferenci.

Tradice setkání českých a slovenských právních romanistů sahají do dob společného státu a po vzniku České a Slovenské republiky tato setkání každoročně pokračují. Stala se místem, kde nejen může být kolegům představena oblast našeho bádání. Je však rovněž místem, kde dochází k výměně zkušeností, ať již vědeckých, nebo pedagogických. Relativně uzavřené fórum umožňuje prezentovat i mladším a méně zkušeným.

Právě předávání zkušeností bylo jedním z hlavních cílů naší konference. Bohužel nás poslední dobou postihly dvě smutné události. Konference tak byla i jakýmsi rozloučení ex post s prof. P. Blahem, který byl nestorem československé romanistiky a také jedním ze zakladatelů těchto setkání. Druhou ztrátou pak byla smrt doc. Renaty Veselé, která patřila k dlouholetým členům Katedry dějin státu a práva právě na právnické fakultě Masarykovy univerzity a na jejíž vstřícný přístup bude vzpomínat řada jejích studentů. Jejich památce budiž věnován i tento sborník.

Zde stojí na místě zmínit ještě jeden aspekt praetorského práva. Bylo to totiž právě právo praetorské, které se stalo v dobách římské republiky prostředkem, jak reagovat na společenské změny. Bylo to ius honorarium, která „omlazovalo“ ius civile a posouvalo tak právo starých Římanů dál a dál. Jistě i prof. Blaho a doc. Veselá by byli velmi rádi, kdyby viděli, že vedle doktorandů se letošní konference zúčastnilo několik studentů magisterských a doufejme, že i oni budou těmi, kdo naši právní romanistiku posunou dále.

Michaela Židlická

Pavel Salák jr.

„Honorárne“ záväzky v justiniánskej kodifikácii

Róbert Brtko

Právnická fakulta, Univerzita Komenského
v Bratislave, Slovenská republika

Abstract in original language

Na základe kritického posúdenia právnych textov obsiahnutých v justiniánskej kodifikácii a štúdia názorov uznávaných právnych romanistov cieľom príspevku je dokázať, že výraz „*obligatio honoraria*“ alebo „*obligatio praetoria*“ je ovocím nie klasických, ale poklasických alebo až justiniánskych právnikov.

Klíčová slova

Obligatio; praetor; ius honorarium; Digesta; justiniánska kodifikácia; interpolácie.

Abstract

The article based on the critical analysis of selected legal texts contained in the Justinian's codification and study of the opinions of the eminent Roman jurists has the ambition to prove that the term „*obligatio honoraria*“ or „*obligatio praetoria*“ is not the fruit of classical, but post-classical and Justinian jurists.

Keywords

Obligation; Praetor; Ius Honorarium; Digest; Justinian's Codification; Interpolations.

V prameňoch rímskeho práva a romanistickej literatúre sa možno stretnúť s výrazmi „*pacta praetoria*“ (prétorské dohody) na jednej strane, ale aj s výrazmi „*obligationes honorariae*“ (honorárne záväzky) alebo *obligationes praetoriae* (prétorské záväzky) na strane druhej. Ako je známe, Rimania dohodami (lat. *pacta*) označovali také neformálne dojednania strán, z ktorých síce nevznikala žaloba, ale mohla vzniknúť procesná námietka (*exceptio*), ktorá v prípade

dokázania pravdivosti jej skutkového stavu slúžila k efektívnej obrane žalovaného.¹ Neformálne uzavreté dohody nadobudli právny význam v prératorskom práve, keď efektívne prispievali k odstráneniu sporov alebo k ich spravodlivému riešeniu (tým, že boli základom procesných námietok /*exceptiones*/, keď ich prétor zaradil do žalobnej formuly). Rovnako tieto neformálne uzavreté dohody boli právne relevantné vtedy, keď zásluhou prérorskej jurisdikcie prispievali k úprave rôznych už existujúcich vzťahov (napr. sudca pri rozhodovaní sporu musel prihliadať aj na uzavretie vedľajších resp. doplnkových dohôd /*pacta adjecta*/, ktoré sa boli pripojené k zmluve o kúpe). Vo všeobecnosti však platilo to, čo výstižne formuloval autor Paulových sentencií, že „*ex samotnej dohody nevzniká medzi rímskymi občanmi actio*“.² Neskôr sa v honorárnom práve objavili aj také dohody, ktoré boli priamo žalovateľné a ktoré dostali názov prérorské dohody (*pacta praetoria*).³

Ako sme už uviedli, justiniánske pramene prídavné meno „honorárna“ alebo „prérorská“ nespájali len s dohodou ale aj so záväzkom. Aj dnešné učebnice rímskeho práva delia záväzky na záväzky civilné a záväzky honorárne záväzky resp. prérorské. Zastávame názor, že formulácia „prérorský záväzok“ sa začala objavovať až v neskoršom období, t. j. v poklasickej alebo justiniánskej dobe. Na základe kritického posúdenia predmetných právnych textov obsiahnutých v justiniánskej kodifikácii a štúdia názorov uznávaných právnych romanistov cieľom nášho príspevku je prostredníctvom interpoláčnej metódy poukázať na to, že výrazy *obligatio honoraria* a *obligatio praetoria* nie sú ovocím klasickej ale poklasickej alebo až justiniánskej právnej vedy.

Gaiove Inštitúcie, ako prameň klasickeho rímskeho práva, hovoria, že každý záväzok vzniká buď zo zmluvy alebo deliktu.⁴ Pritom je nutné mať na pamäti, že rímske právo klasickeho obdobia nepovažovalo obligácie

¹ Napríklad proti vlastníckej žalobe mohla žalovaná strana namietat', že jej patrí právo sluzobnosti. Alebo proti žalobe z pôžičky mohla zas žalovaná strana namietat', že so žalobcom sa dohodli na odpustení dlhu alebo na odklade vrátenia požičaných vecí na neskorší čas a pod.

² „*Ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur*“ (Pauli Sent. 2, 14, 1).

³ Medzi prérorské dohody patrili: *constitutum debiti; receptum nautarum, cautionum et stabulariorum; receptum argentarii; receptum arbitrii; pactum iurisrandi*.

⁴ „*Nunc transeamus ad obligationes. Quarum summa divisio in duas species diducitur: omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto*“ (Gai Inst. 3, 88).

za abstraktné kategórie, ako je tomu dnes.⁵ Právny poriadok uvedenej doby nazeral na obligácie z pohľadu ich typovej viazanosti. To znamená, že obligácie vznikali len z určitých typických a typizovaných vzťahov.

V kontexte vyššie povedaného v období formulového procesu každá civilná obligácia mala svoju osobitnú žalobu. To znamená, že obligácia bola chránená osobnou žalobou (*actio in personam*), ktorá mala oporu v príslušnej norme civilného práva a preto bola štylizovaná podľa civilného práva (*in ius concepta*). To sa v praxi ukázalo ako veľká nevýhoda, lebo strany mohli vytvoriť len taký záväzok, pre ktorý sa predvídala žaloba. Preto prétor vplyvom nových spoločensko-hospodárskych potrieb postupne rozširoval pojem záväzku v tom zmysle, že popri existujúcich civilných žalobách zavádzal žaloby prétorské.⁶ Za účelom ochrany nových právnych vzťahov do svojho prétorského ediktu zaraďoval žaloby ako napríklad *actiones utiles* (obdobné žaloby)⁷ alebo *actiones in factum conceptae* (žaloby osnované na faktickú situáciu).⁸ Pre obidve žaloby platila zásada, že prétor a súdna prax poskytovali právnu ochranu len určitým typizovaným vzťahom.

Rímski klasickí právnici (rešpektujúc princíp typovej viazanosti) prísne rozlišovali medzi právnym putom medzi dlžníkom a veriteľom podľa civilného práva na jednej strane a podľa prétorského práva na strane druhej. Uvedené sa odrazilo v tom, že právny vzťah medzi veriteľom a dlžníkom podľa prétorského práva nenazývali obligáciou, ale opisovali ho výrazom, že dlžník „podlieha žalobe“ (*actione teneri*). Podobne pre zmluvy uzavreté podľa prétorského práva nepoužívali názov „*contractus*“, ale „*pactum*“, teda výraz,

⁵ Karol Rebro na uvedenú tému hovorí. V súčasnosti sa stretávame s abstraktným pojmom záväzok a takisto s abstraktným pojmom žaloba, čo prakticky znamená, že obligácnych dôvodov je oveľa viac a že žalobu ako ochranný procesný prostriedok možno (dnes) použiť na ktorékoľvek subjektívne právo vyplývajúce zo záväzku. REBRO, K. a P. BLAHO. *Rímske právo*. 3. vyd. Bratislava: Iura edition, 2003, s. 315.

⁶ Na túto tému pozri BRTKO, R. *Filozofickoprávne východiská prirodzeného práva v klasickom a justiniánskom období rímskeho práva*. Bratislava: PraF UK, 2013, s. 98–111.

⁷ V tejto súvislosti porovnaj Paul. D. 9, 2, 30, 2 a Gai Inst. 3, 219. *Actiones utiles* boli vytvorené na základe už existujúcej žaloby. Prostredníctvom uvedených žalôb prétor chránil nové právne vzťahy, ktoré boli podobné (analogické) vzťahom, ktoré civilné právo uznávalo, napr. *actio Publiciana*, *vindicatio utilis*. Takže rozšírenej alebo zmenenej skutkovej podstate za prostredníctvom tejto žaloby priznávala obdobná ochrana ako pôvodnej skutkovej podstate.

⁸ Porovnaj Gai Inst. 4, 46. *Actiones in factum* prétor priznal pre konkrétne prípady osobitným dekrétom. Nárok žalobcu nemal oporu v právnej norme, ale v prétorovom zmysle pre spravodlivosť. Týmito žalobami prétor vyplňal medzery v rímskom súkromnom práve.

ktorý v oblasti civilného práva slúžil na označenie neformálnej a nežalovateľnej dohody. Neskôr v poklasickej a justiniánskej dobe došlo k výraznému oslabeniu zásady typovej viazanosti v právnom konaní, t. j. za záväzné boli uznané dohody (*pacta*) akéhokoľvek obsahu, a teda aj atypické dohody. Vývoj smeroval k tomu, že justiniánske právo síce princíp typickosti obsahu zmlúv uznávalo, ale tento princíp bol oslabený až do takej miery, že možno tvrdiť, že justiniánske právo už stálo na prahu uznania všeobecnej záväznosti zmlúv.⁹ V právnych prameňoch cisára Justiniána sa stretávame so zaujímavým pojmom *obligatio honoraria* alebo *obligatio praetoria*. Tieto výrazy boli klasickým rímskym právnikom neznáme a do praxe boli zavedené neskôr, a to poklasickými alebo až justiniánskymi právnikmi. Uvedenú tézu potvrdil taliansky romanista Silvio Perozzi (1857–1931), ktorý na svojej úvodnej prednáške na Právnickej fakulte v Bologni v roku 1902 povedal: „*delenie záväzkov na obligationes civiles a obligationes honorariae nenáležalo klasickým rímskym právnikom ale justiniánskym kompilátorom*“.¹⁰ Ludwig Mitteis (1859–1921) potvrdil Perozziho myšlienku vo svojej učebnici Rímskeho práva týmito slovami: „*ist im Forderungsrecht möglicherweise der Ausdruck obligatio nicht gleichmässig für civile und prätorische Schulden gebraucht worden*“¹¹ (pokiaľ ide o právny nárok výraz *obligatio* nie je rovnako použitý v civilnom a prétorskom práve). Vidíme, že vyjadrenia uvedených romanistov sú všeobecné a chýba im podrobnejšia analýza. Bol to až Vincenzo Arangio Ruiz (1884–1964), ktorý zrozumiteľne poukázal na to, že koncept rímskej obligácie je nevyhnutne spojený s právnymi povinnosťami *dare, facere, praestare*, ktoré nariaďovalo civilné právo.¹² Jeho tvrdenie podporili viacerí, medzi inými Bonfante, Betti, Siber a De Francisci. Ale Segrè, Costa a Pringsheim uvedené tvrdenie odmietli.¹³

⁹ Porovnaj KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 214.

¹⁰ PEROZZI, S. *Le obbligazioni romane: prolusione letta il 14 aprile 1902, con note*. Bologna: Zanichelli, 1903, s. 139.

¹¹ MITTEIS, L. *Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians*. 1. vyd. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1908, s. 38.

¹² Porovnaj ARANGIO RUIZ, V. *Le genti e la città*. In: *Annuario dell'Università di Messina (estr. 1914)*. 56 s.

¹³ Na túto tému porovnaj ALBERTARIO, E. *Studi di diritto romano III. Obbligazioni*. Milano: Giufré editore, 1936, s. 22–23; SEGRÈ, G. *Obligatio, obligare, obligari, nei testi della giurisprudenza classica e del tempo di Diocleziano*. In: *Studi in onore di P. Bonfante III*. Milano: Fratelli Treves, 1930, s. 499–617; SIBER, H. *Naturalis obligatio. Besprochen von Fritz Pringsheim*. In: *ZSS 46*. 1926, s. 350–363.

V ďalšej časti predstavíme právne texty, na základe ktorých sa pokúsime predstaviť postup justiniánskych kompilátorov, ktorí výraz *obligatio* aplikovali aj na pretorské právo. Klasickí rímski právnici právny vzťah medzi veriteľom a dlžníkom, ktorý bol pod ochranou pretora, nenazývali obligáciou (a ani pretorskou obligáciou), ale slovným spojením: „*honoraria actione teneri*“ (dlžník podlieha žalobe podľa honorárneho práva).

Gai Inst. 4, 2:	Iust. Inst. 4, 6, 1:
<p>„<i>In personam actio est, qua agimus cum aliquo, qui nobis vel ex contractu vel ex delicto obligatus est, id est cum intendimus dare facere praestare oportere</i>“.</p> <p>„Osobná žaloba je tá, ktorou žalujeme niekoho, kto je nám obligačne zaviazaný buď zo zmluvy alebo z deliktu, (teda žaloba), ktorou vznášame nárok, že má povinnosť dať, vykonať, poskytnúť“.</p>	<p>„<i>Namque agit unusquisque aut cum eo, qui ei obligatus est vel ex contractu vel ex maleficio, quo casu proditae actiones in personam sunt, per quas intendit adversarium ei dare aut dare facere oportere, [et aliis quibusdam modis]</i>“.</p> <p>„Lebo niekto žaluje niekoho, kto mu je zaviazaný zo zmluvy alebo z deliktu. Pre tento prípad boli zavedené osobné žaloby, ktorými žalobca uplatňuje, že protivník mu je zaviazaný „dať“ alebo „dať a konať“ [alebo mu dlhuje nejakým iným spôsobom]“.¹⁴</p>

Vidíme, že klasický rímsky právnik Gaius spájal obligáciu s právnymi povinnosťami vyplývajúcimi z civilného práva (t.j. dať, vykonať, poskytnúť). Zatiaľ čo justiniánski právnici (ktorým cisár nariadil, aby texty klasických rímskych právnikov prispôbovali potrebám doby – Konšt. *Tanta*, 10) koncept klasickej obligácie značne rozšírili. Z predmetného textu Justiniánskych Inštitúcií vyplýva, že obligácia bola dávaná do súvisu aj s takými právnymi povinnosťami, ktoré nemali základ v civilnom práve, ale práve honorárnom. Text nachádzajúci sa v hranatých zátvorkách, ktorý bol ku klasickému textu s najväčšou pravdepodobnosťou pripojený kompilátormi („alebo mu dlhuje nejakým iným spôsobom“ – Iust. Inst. 4, 6, 1) je nutné vidieť aj vo vzťahu k iným textom.

Gai Inst. 3, 88:	D. 44, 7, 1 pr. (Gaius 2 aureorum):
<p>„<i>Omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto</i>“.</p> <p>„Každý záväzok vzniká totiž z kontraktu (zo zmluvy) alebo z deliktu (z protiprávneho činu)“.</p>	<p>„<i>Obligaciones aut ex contractu nascuntur aut ex maleficio [aut proprio quodam iure ex variis causarum figuris]</i>“.</p> <p>„Záväzky vznikajú buď z kontraktu (zo zmluvy) alebo z malefícia (zo zločinu) [alebo riadne podľa práva z rôznych druhov príčin]“.</p>

¹⁴ Text v hranatých zátvorkách odzrkadľuje ducha justiniánskej doby, v ktorej princíp typovej viazanosti bol už značne oslabený.

Tak ako to vyplýva z Interpoláčného indexu, text Justinianskych Digest označený v hranatých zátvorkách považujú viacerí právní romanisti pôsobiaci v prvej polovici 20. storočia za interpolovaný.¹⁵ Oproti klasickým právnikom, ktorí každý záväzok dávali do súvisu s typickými právnymi skutkami *dare, facere, praestare* a ktorí pramene vzniku záväzku videli v zmluve alebo protiprávnom čine, justiniánski kompilátori koncept záväzku rozšírili. To znamená, že v neskoršom období vývoja rímskeho práva dôvod záväzku sa už nemusel nutne viazať len na kontrakt či delikt.¹⁶

Predstavíme ďalšie porovnanie právnych textov, ktoré úzko súvisia s tézou, ktorú sme si stanovili na začiatku.

Gai Inst. 4, 2:	Ulp. D. 44, 7, 25, pr.:
<p>„<i>In personam actio est, qua agimus cum aliquo, qui nobis vel ex contractu vel ex delicto obligatus est, id est cum intendimus dare facere praestare oportere</i>“.</p> <p>„Osobná žaloba je tá, ktorou žalujeme niekoho, kto je nám obligačne zviazaný buď zo zmluvy alebo z deliktu, (teda žaloba), ktorou vnášame nárok, že má povinnosť dať, vykonať, poskytnúť“.</p>	<p>„<i>In personam actio est, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis [ad faciendum aliquid vel dandum]</i>“.</p> <p>„Osobná žaloba je tá, prostredníctvom ktorej žalujeme tobo, kto je nám zviazaný [ničom konat' alebo dať] a odporcom je vždy on“.</p>

Aj v tomto prípade nám Interpoláčny index¹⁷ indikuje, že text nachádzajúci sa v hranatých zátvorkách nepochádza od klasického rímskeho právnika Ulpiana, ale z pera neskorších právníkov. Na základe porovnania vyššie uvedených textov možno vidieť, ako kompilátori zovšeobecnil koncept osobnej žaloby. To znamená, že namiesto toho, aby presne špecifikovali, že ide o žalobu, „*ktorou žalujeme niekoho, kto je nám zviazaný buď zo zmluvy alebo z deliktu*“, tak stroho konštatujú, že ide o žalobu, ktorou žalujeme toho

¹⁵ Porovnaj LEVY, E. a E. RABEL. *Index interpolationum, tom. III.* Weimar: Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1935, s. 346.

¹⁶ Hoci učenie klasických právníkov vychádzalo z jednoduchej bipartície vzniku záväzku (tak ako to dosvedčujú Gaiove Inštitúcie), už za republiky sa popri týchto dvoch dôvodoch uznávali sa iné dôvody, ktoré sa však v klasickom práve neuvádzali do systému a popri zmluvách a deliktoch sa spomínali ako „iné zaväzujúce príčiny“. Z týchto zvláštnych skutočností obligačného typu sa už v poklasickej dobe vytvorila kategória „kvázikontraktov“ a „kvázideliktov“. Aj napriek uvedenému Emilio Albertario pokladá text v hranatých zátvorkách za interpolovaný a poklasické druhy kvázikontraktov považuje v dobe klasického práva za obligácie zo zmlúv, lebo v intencii príslušných žalôb sa uvádzal výraz „oportere“, porovnaj ALBERTARIO, E. *Studi di diritto romano III. Obbligazioni.* S. 25.

¹⁷ Porovnaj LEVY, RABEL, op. cit., s. 362.

„*кто je nám zaviazany*“. A namiesto toho, aby záväzok dali do súvisu s povinnosťou „*daré*“, „*facere*“ alebo „*praestare*“, tak len vo všeobecnosti hovoria, že odporca je nám zaviazaný niečo konať alebo dať.

Vidíme, že základným textom poukazujúcim na koncept rímskeho záväzku v klasickom období je text obsiahnutý v Gai Inst. 4, 2. Vedľa neho postavíme ďalšie právne texty, ktoré podľa nášho názoru boli neskôr upravené a ktoré nám naznačujú akým spôsobom sa postupom času koncept obligácie rozširoval.

Klasický text:	Interpolované texty:		
Gai Inst. 4, 2:	Iust. Inst. 4, 6, 1:	Ulp. D. 44, 7, 25	Paul. D. 44, 7, 3:
„Osobná žaloba je tá, ktorou žalujeme niekoho, kto je nám obligačne zaviazaný buď zo zmluvy alebo z deliktu, (teda žaloba), ktorou vznášame nárok, že má povinnosť dať, vykonať, poskytnúť.“	„Lebo niekto žaluje niekoho, kto mu je zaviazaný zo zmluvy alebo z deliktu. Pre tento prípad boli zavedené osobné žaloby, ktorými žalobca uplatňuje, že protivník mu je zaviazaný „dať“ alebo „dať a konať“ [alebo mu dlhuje nejakým iným spôsobom].“	„Osobná žaloba je tá, prostredníctvom ktorej žalujeme tobo, kto je nám zaviazaný [niečo konať alebo dať] a odporcom je vždy on.“	„[Podstata záväzkov nespočíva v tom, aby sa nejaká vec alebo služobnosť stala našou, ale v tom, aby bol niekto donútený niečo nám dať alebo urobiť alebo zaručiť].“ ¹⁸

V tejto súvislosti je nutné uviesť námietku talianskeho právneho romanistu Gina Segrè (1864–1942), ktorý vo svojej učebnici rímskeho práva hovorí: „Gaius vo svojich Inštitúciách hovorí o obligáciách len z pohľadu záväzkov civilného práva, lebo toto malé dielo sa vzťahuje (podobne ako iné malé elementárne diela) na civilné právo a len príležitostne kde a tu (a to ešte aj s enormnými právnymi medzerami) hovorí o inštitútoch prétorského práva. Stačí len porovnať definíciu osobnej žaloby (*actio in personam*) nachádzajúcu sa v § 2 IV. knihy Gaiových Inštitúcií s § 106–107 tej istej knihy, v ktorých sám Gaius medzi osobné žaloby zahŕňa prétorské žaloby s formulou *in factum* (t.j. žaloby založené na popise skutkového stavu). Z porovnania vyplýva, že termín „záväzok“ je tam použitý z dôvodu vyjadrenia povinností civilného práva a to ako vzor, a vôbec nie v zmysle pochopenia výlučnej oblasti jeho aplikácie.“¹⁹

¹⁸ Z Interpoláčného indexu vyplýva, že interpoláciu uvedeného fragmentu pripúšťajú viacerí romanisti. Porovnaj LEVY, RABEL, op. cit., s. 351–352.

¹⁹ SEGRE, G. *Corso di diritto romano: anno accademico 1919–1920. Compilato dagli studenti Ugo Capuccio e Raymond Ottolenghi*. Torino: G. Castellotti, 1921, s. 142; SEGRE, G. *Obligatio, obligare, obligari, nei testi della giurisprudenza classica e del tempo di Diocleziano*. s. 499–617.

S týmito výsledkami porovnania dvoch Gaiových textov (Gai Inst. 4, 2 a Gai Inst. 4, 106–107), ku ktorým sa dopracoval Segrè, nesúhlasil Albertario, ktorý svoje argumenty formuloval nasledovne. „Ak koncept osobnej žaloby nachádzajúci sa v Gai Inst. 4, 106–107 je odlišný a rozšírený oproti konceptu osobnej žaloby v Gai Inst. 4, 2 je to preto, lebo § 106-107 nám nezachovali pôvodné Gaiove myslenie. Ved’ predsa je nemysliteľné, aby Gaius vo svojej učebnici súkromného práva (*Gai Institutionum commentarii quattuor*) učil, že osobná žaloba (*actio in personam*) je vždy tá, ktorou vznášame nárok, že niekto má povinnosť dať, vykonať a poskytnúť na jednej strane, a na strane druhej – po predstavení takejto definície personálnej žaloby – by túto definíciu popieral tým, keď by tvrdil, že personálna žaloba je nezávislá od záväzku, teda od nezávislá na „*dare facere praestare oportere*“. Je nemysliteľné, že by Gaius ukotvil fundamentálne delenie žalôb (na „*actio in rem*“ a na „*actio in personam*“) do inej základne ako do tej, z ktorej toto delenie v čase jeho života vzišlo a ktoré on sám poznal.“²⁰

Rozšírenie konceptu záväzku o povinnosti *dare facere praestare*, ktoré neprikazovalo civilné právo, môžeme vidieť aj v inom interpolovanom fragmente, ktorý v Justiniánskych Digestách bol pripísaný rímskemu právnikovi Modestynovi – D. 44, 7, 52:

„Zaväzujeme sa buď na vec alebo slovami, alebo jedným a druhým spôsobom súčasne; alebo konsenzom alebo zákonom, alebo honorárnym právom, alebo z nevyhnutnosti, alebo z deliktu...“ § 6 „Zaväzujeme sa podľa honorárneho práva, ak niečo predpisuje alebo zakazuje večný edikt alebo magistrát“.

„Obligamur aut re aut verbis aut simul utroque aut consensu aut lege aut iure honorario aut necessitate aut ex peccato“. § 6 „Iure honorario obligamur ex his, quae edicto perpetuo vel magistratu fieri praecipiuntur vel fieri prohibentur“.

Pravosť tohto textu spochybnili viacerí romanisti ako napr. Perozzi, Albertario, Arangio Ruiz a iní.²¹ Ide o nie celkom šťastnú systematizáciu obligáčnych prameňov, ktorá bola vykonaná právnikmi poklasického obdobia a ktorá bola vzdialená hlavnej klasifikácii: zmluva (*contractus*), delikt (*delictum*), rôzne dôvody záväzkov (*variae causarum figurae*) = záväzky akoby zo zmluvy (*quasi contractus*) a záväzky akoby z deliktu (*quasi delictum*).

²⁰ ALBERTARIO, op. cit., s. 27.

²¹ Porovnaj LEVY, RABEL, op. cit., s. 369–370.

Na záver tejto časti sa pokúsime syntetizovať výsledky analýzy. Isté je, že rímske právo klasického obdobia sa nám zachovalo v § 2, IV. knihy Gaiových Inštitúcií, z ktorého vyplýva, že: a) pramene záväzku podľa prameňa ich vzniku boli *contractus* (zmluva) alebo *delictum* (delikt); b) žalobná formula, ktorá uzatvárala prvú fázu procesného konania (*in iure*) slúžiaceho na ochranu záväzkového vzťahu, obsahovala v intencii výraz *oportere* (mat' povinnosť); c) záväzok bol úzko spätý s týmito právnymi povinnosťami: dať, vykonať, poskytnúť, ktoré nariaďovalo civilné právo. Naproti tomu rímske právo poklasického a justiniánskeho obdobia už prakticky nerobilo rozdiely medzi civilným a honorárnym právom, čím prelomilo typizovanú spätosť medzi záväzkom a právnymi povinnosťami civilného práva (*dare, facere, praestare*), čo sa odzrkadlilo v právnych textoch Justiniánskych Inštitúcií a interpolovaných textoch Justiniánskych Digest. Uvedené poklasické a justiniánske pramene koncept záväzku zovšeobecňovali a to tým spôsobom, že ho dávali do súvisu aj s takými právnymi povinnosťami, ktoré nemali základ v civilnom práve, ale honorárnom práve.

V ďalšej časti príspevku sa sústredíme na právne texty, ktoré delia záväzky na civilné a honorárne (resp. prétorské). Texty obsahujúce uvedené delenie sú s najväčšou pravdepodobnosťou interpolované a interpolácie sú ohraničené v hranatých zátvorkách.

Gai Inst. 3, 88-89:	Iust. Inst. 3, 13:
<p>„Nunc transeamus ad obligationes. Quarum summa divisio in duas species diducitur: omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto“.</p> <p>„Et prius videamus de his quae ex contractu nascuntur. Harum autem quattuor genera sunt: aut enim re contrahitur obligatio aut verbis aut litteris aut consensu“.</p> <p>„Teraz prejdime k záväzkom. Ich najvyššie rozdelenie sa vykonáva rozlíšením na dve skupiny: každý záväzok vzniká totiž buď z kontraktu alebo z deliktu“.</p> <p>„Najskôr sa pozrime na tie, ktoré vznikajú z kontraktu. Tých sú štyri druhy: záväzok sa totiž kontrahuje buď reou alebo slovami alebo zápisom alebo (jednoduchým) súhlasom“.</p>	<p>„Nunc transeamus ad obligationes...“</p> <p>„[Omnium autem obligationum] summa divisio in [duo genera diducitur: namque aut civiles sunt aut praetoriae. civiles sunt quae legibus constitutae aut certe iure civili comprobatae sunt, praetoriae sunt, quas praetor ex sua iurisdictione constituit, quae etiam honorariae vocantur. Sequens divisio in quattuor] species diducitur: aut enim ex contractu sunt [aut quasi ex contractu] aut ex maleficio [aut quasi ex maleficio]. Prius est, ut de his quae ex contractu sunt dispiciamus. harum [aeque] quattuor [species] sunt, aut enim re contrahuntur aut verbis aut litteris aut consensu“.</p> <p>„Teraz prejdime k záväzkom...“</p> <p>„Najvyššie rozdelenie [všetkých záväzkov] je [dvojakého druhu: sú buď civilné alebo prétorské. Civilné sú tie, ktoré sú zavedené zákonmi alebo sú uznané civilným právom. Prétorské sú tie, ktoré zaviedol prétor na základe svojej jurisdikcie; nazývali sa aj úradníckymi. Ďalšie delenie je na štyri] (na) skupiny: buď sú záväzky zo zmlúv [alebo akoby zo zmlúv] alebo z deliktu [alebo akoby z deliktu]. Ako prvé chceme preskúmať tie, ktoré spočívajú na zmluve. Z týchto existujú [takisto] štyri [skupiny]: sú odôvodnené buď odôzdaním veci alebo slovami alebo písmom alebo konsenzom“.</p>

Pri porovnaní vyššie uvedených textov vidíme, akým premysleným spôsobom kompilátori zasahovali do originálnych klasických textov pri tvorbe tejto časti Justiniánskych Inštitúcií (3, 13). Niektoré pasáže priamo skopirovali z Gaiových Inštitúcií (3, 88-89) a mnohé slová zas doplnili: napr. dodali, že záväzky sú dvojakého druhu a to *civilné* alebo *prétorské*. Alebo okrem iného možno vidieť aj to, že aj Gaius vo svojich Inštitúciách (4, 76) rozdeľuje žaloby na žaloby civilného práva (ktoré sa opierali o zákony) a na žaloby honorárneho práva (ktoré sa opierali o súdne vyhlášky), ale na rozdiel od Justiniána, Gaius vôbec nepoužíval výraz „honorárny“ alebo „prétorský“ záväzok. Zdá sa, že pri delení záväzkov na civilné a prétorské sa poklasickí a justiniánski právnici inšpirovali delením žalôb.²²

Pre krátkosť času predstavíme ešte tri interpolované fragmenty Justiniánskych Digest, ktoré sa odvolávajú na tzv. „*obligationes honorariae*“. Začneme Ulpianovým textom (D. 46, 2, 1), ktorý predstavuje problematiku zrušenia záväzkového vzťahu prostredníctvom novácie.

„*Novacia je splynutie alebo prenesenie skoršieho dlhu do iného [civilného alebo naturálneho] záväzku, t.j. keď sa z predchádzajúceho základu vytvorí nový záväzok s cieľom, aby sa skorší zrušil... Nezáleží na tom, akej povahy bol ten skorší, [či bol naturálny alebo civilný alebo honorárny], či slovný, vecný alebo konsenzuálny...“*

„*Novatio est prioris debiti in aliam obligationem [vel civilem vel naturalem] transfusio atque translatio, hoc est cum ex praecedenti causa ita nova constituatur, ut prior perematur. novatio enim a novo nomen accepit et a nova obligatione... Illud non interest, qualis processit obligatio, [utrum naturalis an civilis an honoraria, et] utrum verbis an re an consensu...“*

Zásahy poklasických a justiniánskych kompilátorov do uvedeného klasického textu uznali v rozdielnej miere viacerí autori, ako napr. Perozzi, Alibrandi, Arangio Ruiz, Siber, Krüger a iní. Všetci sa však zhodli na tom, že slovné spojenie „honorárny záväzok“ bolo do pôvodného klasického textu vložené neskôr.

Autorom druhého interpolovaného textu je klasický právnik Marcián (D. 20, 1, 5), ktorý zas hovorí o zmluvnom zálohu.

²² SEGRE, G. Obligatio, obligare, obligari, nei testi della giurisprudenza classica e del tempo di Diocleziano. In: *Studi in onore di P. Bonfante III*. Milano: Fratelli Treves, 1930, s. 600–601.

„Triba vediet, že vec možno poskytnúť ako hypotéku na ktorýkoľvek záväzkový vzťah... Ale hypotéky sa môžu poskytnúť aj na budúce záväzky a nielen kvôli zaplateniu všetkých dlhovaných peňazí, ale aj časti z nich; aj na civilný [alebo prétorský] alebo len prirodzený záväzok...“.

„Res hypothecae dari posse sciendum est pro quacumque obligatione... sed et futurae obligationis nomine dari possunt: sed et non solvendae omnīs pecuniae causa, verum etiam de parte eius: et vel pro civili obligatione vel [honoraria vel] tantum naturali...“.

Rovnako ani nasledujúci fragment nemožno považovať za pôvodný. Rozoberá sa v ňom zložitá problematika adjektivej zodpovednosti, konkrétne otázka žaloby honorárneho práva – „actio exercitoria“.

„Táto žaloba je priznaná (tretiemu) proti lodiarovi z dôvodu kapitána lode, a preto ak žaloba bola vznesená proti jednému z nich, nemôže byť vznesená proti druhému. Ale ak už niečo bolo zaplatené kapitánom, záväzok sa zredukuje samým právom, ale ak to bolo zaplatené lodiarom či už v jeho mene [z dôvodu honorárneho záväzku], alebo v mene kapitána, záväzok bude taktiež zredukovaný: pretože, ak iný platí za mňa, tak ma zbavuje (dlhu)“ (Ulp. D. 14, 1, 1, 24).

„Haec actio ex persona magistri in exercitorem dabitur, et ideo, si cum utro eorum actum est, cum altero agi non potest. sed si quid sit solutum, si quidem a magistro, ipso iure minuitur obligatio: sed et si ab exercitore, sive suo nomine, [id est propter honorariam obligationem,] sive magistri nomine solverit, minuetur obligatio, quoniam et alius pro me solvendo me liberat“.

Prostredníctvom kritickéj analýzy príslušných právnych textov sme sa snažili preukázať, že výraz „obligatio honoraria“ a delenie záväzkov na „obligationes civiles“ a „obligationes honorariae“ nie je ovocím klasickej jurisprudencie, ale poklasických právnikov a hlavne justiniánskej kodifikácie, ktorá koncept záväzku zovšeobecnila a rozšírila tým spôsobom, že ho aplikovala aj na prétorské právo. To znamená, že justiniánski právnici pôsobiaci v 6. stor. n. l. koncept obligácie dávali do súvisu aj s takými právnymi povinnosťami, ktoré nemali základ v len civilnom práve, ale aj v prétorskom práve. Naproti tomu rímski právnici klasickeho obdobia právny vzťah medzi veriteľom a dlžníkom, ktorý bol pod ochranou prétora nenazývali obligáciou (a ani prétorskou obligáciou), ale slovným spojením: „honoraria actione teneri“.

Literature

- ALBERTARIO, E. *Studi di diritto romano III. Obbligazioni*. Milano: Giufré editore, 1936, 571 s.
- ARANGIO RUIZ, V. Le genti e la città. In: *Annuario dell'Università di Messina (estr. 1914)*. 56 s.
- BRTKO, R. *Filozofickoprávne východiská prirodzeného práva v klasickom a justiniánskom období rímskeho práva*. Bratislava: PraF UK, 2013, 172 s.
- KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s.
- LEVY, E. a E. RABEL. *Index interpolationum. Tom. III*. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1935, 600 s.
- LOVATO, A., S. PULIATTI a L. MARUOTI SLODORO. *Diritto privato romano*. Torino: Ed. G. GIAPPICHELLI, 2014, 825 s.
- MITTEIS, L. *Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians*. 1. vyd. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1908, 422 s.
- PEROZZI, S. *Le obbligazioni romane: prolusione letta il 14 aprile 1902, con note*. Bologna: Zanichelli, 1903, 156 s.
- REBRO, K. a P. BLAHO. *Rímske právo*. 3. vyd. Bratislava: Iura edition, 2003, 497 s.
- SEGRE, G. *Corso di diritto romano: anno accademico 1919–1920. Compilato dagli studenti Ugo Capuccio e Raymond Ottolenghi*. Torino: G. Castellotti, 1921, 449 s.
- SEGRE, G. Obligatio, obligare, obligari, nei testi della giurisprudenza classica e del tempo di Diocleziano. In: *Studi in onore di P. Bonfante III*. Milano: Fratelli Treves, 1930 s. 499–617.
- SIBER, H. Naturalis obligatio. Besprochen von Fritz Pringsheim. In: *ZSS 46*, 1926, s. 350–363.
- ŠURKALA, J. Prétorské zásahy v rímskom deliktuálnom práve. In: *Majetkové a hospodárske trestné činy včera a dnes. Sborník z konferencie*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 13–20.
- TALAMANCA, M. *Istituzioni di diritto romano*. Milano: Giufré Editore, 1990, 829 s.

Contact – e-mail

robert.brtko@flaw.uniba.sk

Rímski magistráti a trestné činy proti verejnému majetku¹

Martin Gregor

Právnická fakulta, Univerzita Komenského
v Bratislave, Slovenská republika

Abstract in original language

Predložený príspevok sa venuje analýze trestných činov, ktorými došlo k sprenevere, či inej forme odcudzenia majetku vo vlastníctve štátu alebo Bohov. Túto problematiku skúma vo svetle večne napätého vzťahu úradníkov k páchaniu tejto trestnej činnosti, respektíve ich vlastnom podiele na jej výskyte. Priblíži právnu úpravu jednotlivých trestných činov, najmä *crimen peculatus*, *crimen de residuis*, avšak vo vzťahu k majetku Bohov aj trestného činu svätokrádeže (*sacrilegium*). Zameria sa nielen na dôslednú analýzu ich skutkových podstát, ukládanie trestov, ale aj konkrétnu kazuistiku a vykreslenie procesov proti viacerým významným magistrátom antického Ríma.

Keywords in original language

Crimen peculatus; crimen de residuis; rímski magistráti a ich trestné činy.

Abstract

Presented article covers analysis of acts of fraud or other form of stealing the property owned by state or Gods. The issue concerned has been examined in the light of officials' tendency to engage in these criminal activities or their own share in their occurrence. It deals with legislation on the individual criminal offences, especially *crimen peculatus*, *crimen de residuis*, with regards to property of Gods as well as criminal offence of sacrilege (*sacrilegium*). It focuses not only on a thorough analysis of the merits and punishments imposed, but also on particular case-law, and it provides picture of litigations against a number of important Magistrates in the Ancient Rome.

---

¹ Príspevok je výstupom riešenia vedeckého projektu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

Keywords

Crimen Peculatus; Crimen de Residuis, Roman Magistrates and their Criminal Offences.

1 ÚVOD

Podľa úvah Theodora Mommsena rímski republikánski magistráti nikdy nenadobudli osobitné výsady a imunity, ktoré by ich zásadne odlišovali od zodpovednosti súkromnej osoby. Spravidla podliehali trestnej i civilnej jurisdikcii. Nič nebránilo tomu, aby boli postavení pred súd (*quaestio*) pre velezradu alebo neskôr zločiny proti majestátu, rovnako mohli niesť zodpovednosť za spáchanie civilných deliktov. Ich osobitnou povinnosťou bolo spravovanie verejných financií alebo iných ocenených hodnôt v súlade so záujmami rímskeho štátu.²

Predložený príspevok sa pokúsi analyzovať v historicko-dogmatickom kontexte trestný čin odcudzenia verejného majetku, zvlášť štátnych peňazí – *peculatus* – podľa jeho zakotvenia v rímskom trestnom práve. Hoci z hľadiska subjektu páchatelom tohto skutku mohol byť nielen rímsky magistrát, ale aj súkromná osoba,³ je prirodzené, že práve rímski úradníci sa najčastejšie dostávali do interakcie s normami stíhajúcimi tento zločin. Uvedený trestný čin bol predsa primárne zameraný na činnosť vyšších úradníkov, ktorí mali bežne prístup k verejným financiám a boli oprávnení s nimi relatívne voľne nakladať. Na to poukazuje aj prax známa z neprávnych prameňov, podľa ktorej sa v podobných procesoch stávali obvinenými zväčša magistráti, či ich dedičia.

Vo svojej podstate išlo o výnimočnú konštrukciu, ktorá verejnému alebo posvätnému majetku poskytovala kvalifikovanú trestnoprávnu ochranu. Ako uvedieme neskôr, uloženie trestov od pokuty vo výške štvornásobku spáchanej škody až po vynesenie hrdelného trestu a konfiškáciu majetku predstavovalo určitú formu prevencie takejto protiprávnej činnosti, čo je mimoriadne dôležité, keďže osoby vo verejných funkciách od nepamäti mali sklón myslieť na uspokojenie svojich finančných záujmov

² MOMMSEN, T. *Römisches Staatsrecht. Erster Band.* 2. vyd. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1876, s. 673–674.

³ REIN, W. *Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus.* Leipzig: Verlag von K. Köhler, 1844, s. 672.

najrôznejšími spôsobmi.⁴ Prostredníctvom historickoprávnej sondy sa článok pokúsi zaujať stanovisko k tomuto vypuklému problému.

2 VYMEDZENIE A VÝVOJ POJMU *PECULATUS*

Z terminologického hľadiska pojem „*peculatus*“ (archaicky aj *depeculatus* alebo *peculatus*) vyjadruje odcudzenie práve takého dobytku, ktoré bolo určené štátu ako úhrada pokuty za spáchaný delikt. V najstaršom rímskom práve bola totiž trestná pokuta vyjadrená vo forme odovzdania určitého počtu oviec, volov alebo kráv. Aterniov zákon (*lex Aternia Tarpeia* z roku 454 p. n. l.) ustanovoval podľa A. Gellia najvyššiu možnú pokutu (*multa suprema*) vo výške 2 oviec a 30 kráv z dôvodu údajného nedostatku oviec v Itálii,⁵ hoci napríklad Dionýzios z Halikarnasu uvádza opačné počty (2 voly a 30 oviec) a s istotou proklamuje, že takýto zákon platil v Ríme ešte dlhú dobu.⁶ Bez ohľadu na túto kontroverziu ostáva dodať, že jedno zviera prináležiace k akémukoľvek druhu dobytku označovali Rimania ako „*pecus*“.⁷ Pre vlastníctvo stáda dobytku (*pecora*) sa etabloval výraz *pecunia*, ktorý sa neskôr stal označením pre peniaze. Nie nadarmo Varro podotýka, že prvým prípadom súkromného vlastníctva vôbec bol akt prisvojenia si ovce v dôsledku čoho možno opäť poukázať na poľnohospodársky charakter raného Ríma.⁸

4 Napríklad nielen vo forme sprenevery, ale typicky aj korupcie – k tomu pozri vynikajúcu interdisciplinárnu štúdiu: BELEŠ, A. Pojem úplatok – z pohľadu zákona a aplikácej praxe. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2016, roč. 35, č. 2, s. 5; tiež BELEŠ, A. Korupcia v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu. In: *Justičná reme*, 2017, roč. 69, č. 8-9, s. 1009–1020.

5 Gell. NA 11, 2. Pozri: GELLIUS, A. *Die Attischen Nächte. Übersetzt von F. Weiss. Zweiter Band*. Leipzig: Fues's Verlag, 1875, s. 96; Toto stanovisko v súčasnosti preberá: RAINER, J. M. *Römisches Staatsrecht: Republik und Prinzipat*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2006, s. 56.

6 Dion. 10,50. Pozri: DIONYSIUS OF HALICARNASSUS. *The Roman Antiquities*. Anglický preklad E. Cary. 6. vyd. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1953, s. 335. K tomuto stanovisku sa prikláňali už aj historici 19. storočia a Gelliovu zmienku pokladali za mylnú. Spomedzi všetkých pozri: NIEBUHR, B. G. *Römische Geschichte. Zweiter Band*. Berlin: Verlag von S. Calvary, 1873, s. 269; GAGÉ, J. La Lex Aternia: l'estimation des amendes (multae) et le fonctionnement de la commission décevinaire de 451-449 av. J.-C. In: *L'Antiquité Classique*, 1978, roč. 47, č. 1, s. 86 a nasl.

7 LACHMANN, K. Zu Varro de lingua Latina über pecus und über spondere. In: *Rheinisches Museum für Philologie, 6. Jahrgang*. Bonn: Eduard Weber, 1839, s. 110.

8 Varro, 5, 95. Pozri: VARRO. *On the Latin Language with a Translation by R. Kent. I. Volume*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1938, s. 91. Pozn. aut.: spoločným základom pre všetky tieto pojmy je slovo „*pes*“, teda noha, na ktorej dobytok stojí.

V tejto súvislosti sa pre tento trestný čin niekedy výslovne používa pojem *peculatus publicus*, alebo niekde dokonca aj *furtum publicum*, čo automaticky evokuje, že k odcudzeniu verejného majetku ako trestnému činu bola teoreticky prirovnávaná krádež ako siahnutie na majetok súkromnej osoby.⁹ Podobnú dichotómiu načrtnol napríklad Izidor zo Sevilly vo svojich Etymológiách.¹⁰ Takéto chápanie však nie je prekvapivé vzhľadom na to, že *peculatus* možno pokladať za kvalifikovanú krádež, pričom tento súkromný delikt bol sám o sebe často vnímaný na pomedzí verejného a súkromného práva.¹¹

V tomto kontexte Cicero načrtnol praktický problém, ako by sa malo posudzovať odcudzenie veci vo vlastníctve štátu, ktorá sa však momentálne nachádzala v držbe súkromnej osoby. Skúmal to na príklade strieborných nádob (*vasa argentea publica*), pričom páchatel' by sa mohol právom dovolávať, že z formálneho hľadiska naplnil znaky skutkovej podstaty krádeže, nie sprenevery.¹² V inom diele zasa analyzoval podobný skutkový stav na báze konfliktu medzi krádežou a svätokrádežou (teda vecou zasvätenou Bohom vo sfére súkromnej osoby).¹³ Na týchto príkladoch sa Cicero usiloval demonštrovať vyvrátenosť definícií,¹⁴ hoci tento problém nazerania na krádež identifikoval už Aristoteles, pričom pri jeho riešení operoval so subjektívnou stránkou činu, t. j. úmyslom páchatel'a, čo chcel alebo nechcel vykonať.¹⁵

⁹ K tomu pozri: ROßHIRT, K. E. Ueber den Begriff des römischen furtum und des deutschen Diebstahls, in einer vergleichenden Gegeneinanderstellung. In: *Neues Archiv des Criminalrechts*. Dritter Band. Halle: Hemmerde & Schwetschke, 1820, s. 73 a nasl.

¹⁰ „Za spreneveru (*peculatus*) bude odsúdený ten, kto odcudzil verejný majetok alebo financie, veď sprenevera (*peculatus*) je pomenovaná podľa peňazí (*pecunia*). Krádež verejného majetku nebude posudzovaná rovnako, ako krádež majetku v rukách súkromnej osoby, lebo to prvé má charakter svätokrádeže, keďže sa ukradli posvätné veci.“ Pozri: ISIDORE OF SEVILLE. *The Etymologies*. Preklad S. Barney at al. New York: Cambridge University Press, 2006, s. 123.

¹¹ SKREJPEK, M. Ius privatum – ius publicum: vzájemné vzťahy a souvislosti. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 1992, roč. 37, č. 2–3, s. 124 a 139. K diferenciacii medzi verejnými trestnými činmi a súkromnými deliktami pozri aj: BRTKO, R. Delikty a trestné činy v klasickej a justiniánskej práve. In: *Caro Amico: 60 kapitól pro Michala Skřejpka*. Praha: Auditorium, 2017, s. 87–95.

¹² Cic. ad Her. 1, 12. Pozri: CICERO, M. T. *Ad C. Herennium de ratione dicendi*. Preklad H. Caplan. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1964, s. 89–91.

¹³ De Inv. 1, 11. Pozri: CICERO, M. T. *De Inventione, De optimo genere oratorum, Topica*. Preklad H. Hubbell. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1949, s. 23.

¹⁴ Ide o tzv. kontroverziu v prenose. Pozri: FRAZEL, T. *The Rhetoric of Cicero's In Verrem*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009, s. 74.

¹⁵ Rhet. 1, 13. Pozri: ARISTOTELES. *Poetika – Rétorika – Politika*. Preložili M. Okál a P. Kuklica. Bratislava: Tatran, 1980, s. 95; Bližšie k subjektívnej stránke krádeže v rímskom práve pozri: BRTKO, R. Spor sabiniánov a prokuliánov týkajúci sa psychologického prvku v krádeži a „contractatio rei“. In: *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010, s. 6–8.

Táto drobná kontroverzia našla svoju reflexiu aj v Justiniánskych Digestách, pričom prípad odcudzenia svätej veci v súkromnej držbe bol analyzovaný najmä z hľadiska povahy odcudzeného predmetu: „*Ak páchatel položí ruku na svätú vec umiestnenú v súkromnej držbe alebo v malých kaplnkách bez strážie, bude potrestaný ťažšie ako obyčajný zloděj, ale ľahšie, než páchatel svätokrádeže. Z toho dôvodu musíme pozorne sledovať povahu svätého predmetu, ktorý bol odcudzený*“.¹⁶

V kontexte opačnej situácie, teda ak niekto z chrámu ukradol vec patriacu súkromnej osobe, podľa reskriptu cisárov Septimia Severa a Antonina Caracallu mala byť v tomto prípade príslušná jedine žaloba z krádeže, nie svätokrádeže.¹⁷ Z pertraktovaných fragmentov vyplýva, že pre klasifikáciu konkrétneho skutku v rímskom práve nebolo dôležité ani miesto, kde sa vec nachádzala, ani úmysel páchatel'a, ale najmä povaha samotného predmetu.¹⁸

Pôvod trestného činu odcudzenia verejného majetku je ovplyvnený typickým rímskym konštruktom, ktorý sa opiera o údajnú ušľachtilosť a mravnú čistotu minulých čias v starorímskom období.¹⁹ Tento aspekt sa nachádza reflexiu aj v Polybiovom nadnesenom pozorovaní:

„*Kým v iných krajinách sa zriedka nájde muž, čo by nesiabol na verejné peniaze, medzi Rimanmi sa sotva nájde človek, ktorého by mohli pristihnúť pri takom nemravnom konaní. Hoci úradníkov, ktorí spravujú verejný majetok u Kartágincov, kontroluje desiat ďalších úradníkov, dvojnásobný počet svedkov a práve toľko pečatí, nie sú schopní zachovať dôveryhodnosť. Naproti tomu rímski magistráti a vyslanci, ktorí spravujú oveľa viac verejného bohatstva, čestne plnia svoje povinnosti a postačuje, že sú viazaní prísahou.*“²⁰

Podľa týchto predstáv sa mali magistráti v najstaršom období vyznačovať jednoduchosťou a počestnosťou. Avšak v prípade demystifikácie tohto obdobia možno predpokladať, že podobné skutky predsa len boli páchané,

¹⁶ Pozri: Paul. D. 48, 13, 9, 1 (*lib. sing. de judic. publ.*).

¹⁷ Pozri: Marc. D. 48, 13, 5 (*lib. V. Regul.*).

¹⁸ AMIELAŃCZYK, K. Peculatus – Several Remarks on the Classification of the Offence of Embezzlement of Public Funds in Roman Law. In: *Studia Ceranea: Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History of the Mediterranean Area*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 20.

¹⁹ Rimania mali odveký sklon opovrhovať vtedajšími mravmi a zveličovať prípadné excesy, ktoré sa nepochybne vyskytli, ale ich ideál starých tradícií a prísnych mravov predkov vždy výrazne ovplyvňoval ich predstavy. Pozri k tomu hodnotné úvahy: VANĀKOVÁ, J. *Rímske reálne pre právnikov*. Bratislava: Iura edition, 2010, s. 252.

²⁰ Polyb. 6, 56, 13-15. Pozri: POLYBIOS. *Dějiny III (knihy VI-XVIII)*. Přeložil P. Oliva. Praha: Arista Baset, 2011, s. 51.

vzniknuté škody sa však vymáhali v civilnom procese, rovnako ako pri súkromnom delikte krádeže.²¹ V podmienkach legisakčného procesu bol každý občan oprávnený podať žalobu v mene celej obce.²² Za indíciu poukazujúcu na rozšírenie tohto zločinu sa považuje zmienka v reči Cata Staršieho „*Kým malí zlodějčkovia trpia doživotne v okovách a v reťaziach, prefikanci obohacujúci sa na štátnom majetku trávia čas v purpure.*“²³

3 PRÁVNA ÚPRAVA PECULATU V OBDOBÍ NESKOREJ REPUBLIKY

Možno predpokladať, že odcudzenie štátneho majetku v období neskorej republiky postihoval jeden alebo viacero zákonov, tie však nie sú právnej romanistike dodnes bližšie známe.²⁴ Isté je, že dovtedajšiu formu vznášania súkromnej žaloby postupne nahradilo ustanovovanie **mimoriadnych** trestných súdov (*quaestio extraordinaria*), čo sa v priebehu prvého storočia pred Kristom stalo predpokladom pre zriadenie **stáleho** súdu pre vyšetrovanie tohto trestného činu (*quaestio perpetua de peculatu*). Keďže takýto orgán mal byť zriadený zákonom, úvahy o procesnej sústave môžu byť smerodajné pre bližšie časové určenie pôvodu predmetnej legislatívy. Mommsen predpokladá, že k tomu došlo ešte pred Sullovou vládou, pričom podľa neho išlo zrejme o jednu z najstarších *quaestiones*.²⁵

V romanistickej literatúre nájdeme väčšie množstvo dohadov o datovaní podobného zákona, pričom ako určitý medzník možno zohľadniť Cicerónovu zmienku približne z roku 78 p. n. l. o tom, „*že súd pre stíhanie*

21 Vo všeobecnosti je zaujímavé, že aj dnes sa uvažuje nad vhodnosťou zavedenia súkromných trestných žalôb. Bližšie pozri: BELEŠ, A. Súkromná trestná žaloba a preskúmanie meritórného rozhodnutia v prípravnom konaní súdom ako záruky zákonnosti. In: *Cofola 2017: Sborník z konferencie*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 48–51; napr. tiež: GRIVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 2005, 121 s.

22 MOMMSEN, T. Die Scipionenprozesse. In: *Römische Forschungen. Zweiter Band*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1879, s. 445.

23 Gell. NA 11, 18, 18. Pozri: GELLIUS, A. *Die Attischen Nächte. Übersetzt von F. Weis. Zweiter Band*. Leipzig: Fues's Verlag, 1875, s. 128. Ide o zmienku v súvislosti so spreneverenou vojenskej koristi, pričom sa nezaobišla bez vedeckej kontroverzie.

24 REIN, W. *Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus*. Leipzig: Verlag von K. Köhler, 1844, s. 674.

25 MOMMSEN, T. *Römisches Strafrecht*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 761.

sprenevery štátnych peňazí je už etablovaný oproti vyšetrovaniu falšovania zázvetu podľa nového zákona“.²⁶ Ide teda o obdobie po skončení Sullovej vlády. V rámci svojho výskumu vychádzajú jednotliví autori najmä z exegézy prameňov a analýzy jednotlivých procesov.

V tomto zmysle sa napríklad odkazuje na trestný proces s otcom Lucia Licinia Luculla, ktorý bol podľa Plutarcha približne v roku 101 p. n. l. „obžalovaný zo *sprenevery*“ (*peculatu*) po svojom návrate zo Sicílie.²⁷ Túto zmienku možno porovnať so stíhaním Quinta Caepia o niekoľko rokov skôr, kde kvôli obvineniu zo zmiznutia slávneho Toloského pokladu (*aurum Tolosanum*) bolo nutné vytvoriť osobitnú *quaestio extraordinaria*.²⁸ Ak prijmeme tézu, že súd s Lucullom mal už charakter trvalého orgánu, vznik *quaestio de peculatu* pravdepodobne možno datovať so zavedením *quaestio de maiestate*.²⁹ Nosnou normou pre tento súd by tak mal byť Apúleiov zákon (*lex Appuleia de maiestate*) z roku 103 p. n. l., ktorý postihoval magistráta za konanie znižujúce dôstojnosť štátu.³⁰ Viacerí romanisti sa však zhodujú, že podobná predstava spočíva na argumente *ex silentio*. Z Plutarchovho rozprávania nedokážeme exaktne určiť, o aký typ súdu v Lucullovom prípade išlo, lebo to skrátka pre jeho opis nebolo podstatné. Preto sa k tejto teórii možno postaviť skôr skepticky.³¹

Hlavným aktérom ďalšieho pertraktovaného procesu sa stal mladý Pompeius Magnus, ktorý bol v roku 86 p. n. l. predvolaný na súd, aby čelil žalobe na svojho nebohého otca Q. Pompeia Strabóna za „*spreneverenie štátnych*

²⁶ Cic. de Deor. Nat. 3, 30, 74. Pozri: CICERO, M. T. *O prírozenosti Bobů*. Preložil A. Kolář. Praha: J. Laichter, 1948, s. 152. „*Quaestio de peculatu*“ sa spomína napríklad aj v Cicerónovej reči *pro Murena* (Cic. p. Mur. 42). Pozri: CICERO, M. T. *Defence Speeches*. Preložil D. Berry. New York: Oxford University Press, 2000, s. 85.

²⁷ Plut. Luc. 1. Pozri: PLUTARCHOS. *Životopisy slávnych Grékov a Rimanov. Prvý zväzok*. Preložili D. Škoviera a P. Kuklica. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 714.

²⁸ Pozri bližšie: Liv. per. 67. Porovnaj: LIVIUS. *Dějiny VII*. Praha: Svoboda, 1979, s. 400; podobne Cic. de Deor. Nat. 3, 30, 74. Pozri: CICERO, M. T. *O přírozenosti Bobů*. Preložil A. Kolář. Praha: J. Laichter, 1948, s. 152.

²⁹ GRUEN, E. *Roman Politics and the Criminal Courts 149–78 B. C.* Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1968, s. 177. Ako však autor priznáva, celá konštrukcia je závislá na správnoti Plutarchovho vyjadrenia, teda že v dôsledku omylu nemal použiť namiesto *peculatu* – *repetundae*.

³⁰ K tomu pozri: LINTOTT, A. The leges de repetundis and Associate Measures Under the Republic. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*. 98. vyd. Weimar: Verlag Hermann Böhlaus Nachfolger, 1981, s. 201.

³¹ HILLMAN, T. Notes on the Trial of Pompeius at Plutarch, Pomp. 4.1-6. In: *Rheinisches Museum für Philologie*, 1998, roč. 141, č. 2, s. 184.

financii a prisvojenie si poľovníckych sietí a kníh z vojnovej koristi po obliehaní Ascula“. V kontexte úpadku republikánskej cnosti bol však Pompeius oslobodený, lebo „*nž pred procesom mal veľa spoločných rokovanií so žľalobcom a prťtor Antistius, ktorý bol v procese sudcom (iudex quaestionis), si Pompeia tak obľúbil, že mu ponúkol za manželku svoju dcťru... Vec sa vřake neuntajila a keď Antistius oznamoval rozsudok o oslobodení Pompeia, vřetok ľud ako na dané znamenie začal kričať talassio, čo sa podľa stareho zvyku kriča na svadbách.*“³²

Dôležitost' celého prípadu sa koncentruje na otázku, či bol Pompeius postavený pred riadny súd (*quaestio perpetua de peculatu*), čo by evokovalo vydanie príslušnej zákonnej úpravy, alebo aj túto kauzu rozhodol „iba“ mimoriadny súd (*quaestio extraordinaria*). Mnohí pokladajú zmienku o tomto procese za najvýznamnejšiu indiciu o tom, že najneskôr v roku 86 p. n. l. bolo zriadené stále *quaestio*.³³ Avřak, podobne ako v Lucullovom prípade, ani na tomto mieste sa Plutarchos explicitne nezmiňuje o charaktere príslušného súdu. Jeho pozornosť sa upiera na vykreslenie povahových črt veľkého Pompeia, nie na právne nuansy analyzovaného príbehu. Źiadne presvedčivé argumenty o existencii stáleho súdu nemožno predložiť, preto niektorí teoretici majú za to, že inkriminovaný súd mal mimoriadnu povahu.³⁴ Rieřenie tohto rébusu má totiž vplyv na zodpovedanie otázky, či stály súd stíhajúci *peculatus* bol zriadený eřte pred Sullovou érou, eventuálne či ho vytvoril práve Sulla na základe bliřšie neidentifikovaného *lex Cornelia de peculatu*. Existenciu tohto zákona by podporila aj všeobecná tendencia Sullovej legislatívy zavádzať špeciálne a trvalé súdne poroty.³⁵

³² Plut. Pomp. 4. Pozri: PLUTARCHOS. *Źivotopisy slávnych Grťkov a Rimanov. Prvý zväzok*. Preložili D. Škoviera a P. Kuklica. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 975–976. Príhodu o obžalovaní Pompeia za spreneveru štátnych financií a vojnovej koristi jeho otcom vylíčil v relatívne zaujatom svetle aj Valerius Maximus – Val. Max. 5, 3, 5. Pozri: VALERIUS MAXIMUS. *Sammlung merkwürdiger Reden und Thaten. Erstes Bändchen*. Preložil F. Hoffmann. Stuttgart: Verlag der J. B. Metzler'schen Buchhandlung, 1828, s. 323.

³³ GRIFFIN, M. The „Leges Judiciariae“ of the Pre-Sullan Era. In: *The Classical Quarterly*, 1973, roč. 23, č. 1, s. 111. Vznik *quaestio de peculatu* datuje do roku 86 p. n. l. aj KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 332 (zrejme práve kvôli tomuto procesu).

³⁴ HILLMAN, T. Notes on the Trial of Pompeius at Plutarch, Pomp. 4.1–6. In: *Rheinisches Museum für Philologie*, 1998, roč. 141, č. 2, s. 185.

³⁵ V modernej československej spisbe o prvenstve tohto zákona presvedčivo hovorí napr.: ULLMANN, J. Některé změny římského trestního práva doprovázející zánik Římské republiky vznik Římské říře. In: *Právny štát – medzií vedou a umením: Právne aspekty zriadenia Římskej říře a katolíckej cirkvi*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2018, s. 40–41.

Aj v tomto prípade však hmly rímskeho dávnoveku umožňujú vzniesť väčší počet možných teórií a námietok. Vlastne vôbec nie je zrejmé, či proces s Pompeiom mal naozaj trestný charakter alebo šlo len o civilnoprávnu náhradu škody, keďže Plutarchos vo svojom texte sám oddeľuje obvinenie jeho otca z odcudzenia verejných financií a na druhej strane nadobudnutie inkriminovaných predmetov z vojnovkej koristi pri Ascule samotným Pompeiom. Možno sa preto podľa niektorých domnievať, že poľovnícke siete a knihy nemohli byť predmetom žaloby.³⁶ Celkom samozrejým sa napokon nemusí javiť ani datovanie tohto procesu do roku 86 p. n. l. Podľa postavenia sudcu Antistia sa niektorí vedci domnievajú, že proces prebiehal až o rok neskôr (85 p. n. l.). Táto konštrukcia sa opiera o logické zvažovanie ďalších známych faktov o Antistiovom živote. V roku 88 p. n. l. bol totiž tribúnom a jeho život ukončili vrahovia na jar 82 p. n. l., keď zastával postavenia bývalého aedila (*aedilicus*).³⁷ Aedilom sa teda stal pred rokom 86 p. n. l. Celú vec komplikuje ešte aj to, že Plutarchos ho stavia do pozície prétora. Vyplyva z toho, že nemohol pôsobiť práve v roku 86 p. n. l. v spore ako *iudex quaestionis*.³⁸ Táto nezhoda sa zvykne vysvetľovať buď tým, že Plutarchos sa pomýlil v terminológii³⁹ alebo šlo o dvoch rozličných Antistiov.⁴⁰

Z pohľadu procesného práva je vhodné doplniť, že *quaestio peculatu* sa neskôr stala príslušnou aj na prejednanie trestného činu svätokrádeže, ktorý v dôsledku nízkej frekvencie jeho páchania a obdobných rysov s *peculatom* nemal osobitný tribunál.⁴¹ V tejto súvislosti možno spomenúť aj kompromisnú, v určitom zmysle syntetizujúcu, úvahu, že stály súd na stíhanie peculatu síce mohol pôsobiť už v čase pred Sullom, ale *quaestio de peculatu*

³⁶ SHATZMAN, I. The Roman General's Authority over Booty. In: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1972, roč. 21, č. 2, s. 195.

³⁷ Vell. 2, 26, 2. Pozri: PATERCULUS VELLEIUS – FLORUS. *Dvojí pohľad na rímské dejiny*. Preložila B. Mouchová. Praha: Baset, 2013, s. 69.

³⁸ SUMNER, G. V. *The Orators in Cicero's Brutus: Prosopography and Chronology*. Toronto: University of Toronto Press, 1973, s. 111; Tiež: ALEXANDER, M. C. *Trials in the Late Roman Republic 149 BC to 50 BC*. Toronto: University of Toronto Press, 1990, s. 62.

³⁹ GRUEN, E. *Roman Politics and the Criminal Courts 149–78 B. C.* Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1968, s. 133.

⁴⁰ LENGLE, J. *Untersuchungen über die Sullanische Verfassung*. Freiburg im Breisgau: Charitas-Druckerei, 1899, s. 42.

⁴¹ SKŘEJPEK, M. Sententiae Pauli a požáry. In: *Ius romanum – schola sapientiae: Pocta Petrovi Blabovi k 70. narodeninám*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2009, s. 421.

et sacrilegio vytvoril až Sulla prostredníctvom *lex Cornelia de peculatu*.⁴² V období po Sullovi sa trestný proces sťahujúci *peculatus* značne stabilizoval, pričom súd vynášal za spáchanie tohto skutku spravidla peňažný trest, ktorého výška závisela od odcudzenej sumy verejných peňazí. Nešlo o hrdelný súd.⁴³

4 LEX IULIA DE PECULATU A JEHO NESKORŠIE INTERPRETÁCIE

Prelomovou právnou úpravou, ktorá nanovo upravila tento trestný čin a zachovali sa o nej bližšie správy je až *lex Iulia de peculatu*, ktorý sa typicky pripisuje Augustovi, výnimočne už Caesarovi.⁴⁴ Podľa niektorých teórií cisár Augustus iba nadviazal na skoršie Caesarovo zákonodarstvo o *peculate* a svätochrádeži, pričom v roku 8 p. n. l. vydal *lex Iulia de residuis*.

Na základe zachovaných úryvkov možno celkom presne rekonštruovať skutkovú podstatu tohto trestného činu. Podľa Ulpiana tento zákon „*stíhal odcudzenie, spreneveru, alebo iný spôsob využitia svätých, posvätných alebo verejných peňazí, okrem prípadov, v ktorých to právo umožňovalo*.“⁴⁵ Tento rozsah spresňujú Justiniánske Inštitúcie, podľa ktorých „*trestá aj sudcov (rozumej miestodržiteľov), ktorí v dobe výkonu svojho úradu spreneverili verejné peniaze, pričom trestu podliehajú nielen ich pomocníci, ale aj osoby, ktoré od nich podobný majetok vedome prijali*“.⁴⁶

Podľa uvedených fragmentov možno pod ochranu zákona subsumovať nasledujúce entity:⁴⁷

1. **Pecunia publica** – verejný majetok, najmä peniaze a veci patriace do štátneho pokladu s prihliadnutím na fragment Ulp. D. 50, 16, 17:

⁴² SÁRÝ, P. The criminal reforms of Sulla. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis – sectio JURIDICA ET POLITICA* Miskolc, č. 1, roč. 22, 2004, s. 132.

⁴³ KUNKEL, W. Quaestio. In: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung*. 47. Halbband: *Pyramos bis Quosenus*. Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1963, s. 745.

⁴⁴ RUDORFF, A. F. *Römische Rechtsgeschichte. Erster Band: Rechtsbildung*. Leipzig: Verlag von B. Tauchnitz, 1857, s. 91. V novšej tvorbe sa k tomu prikláňa napr. Šurkala, ktorý prijatie tohto zákona datuje do roku 59–58 p. n. l. – Pozri: ŠURKALA, J. Právne a ekonomické aspekty korupcie v antickom Ríme. In: *Korupcia interdisciplinárne: Zborník*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 151.

⁴⁵ Ulp. D. 48, 13, 1 (*lib. XLIV ad Sabin*). Veľmi podobne tiež Mar. 8, 13, 4: „*Podľa Júliovho zákona o sprenevere (de peculatu) zodpovedá osoba, ktorá ukradla alebo spreneverila sväté alebo posvätené peniaze*“.

⁴⁶ Inst. Inst. 4, 18, 9.

⁴⁷ HEFFTER, A. W. *Lehrbuch des gemeinen deutschen Criminalrechts*. Halle: Schwetschke und Sohn, 1833, s. 547.

„Za verejné nepokladáme veci, ktoré boli posvätené, stali sa náboženskými, alebo boli určené pre potreby všetkých, avšak len tie, ktoré sú vo vlastníctve spoločnosti.“⁴⁸

2. **Pecunia sacra** – nemohlo ísť o posvätnú vec (*res sacrae*) v užšom zmysle slova, lebo páchatel by sa tým dopúšťal zločinu svätokrádeže, preto do tejto kategórie patrili najmä obetné dary pre chrám.
3. **Pecunia religiosa** – ide typicky o príklad nájdenia pokladu v hrobe (Mar. D. 48, 13, 4, 6), lebo ak peniaze nesúviseli bezprostredne s pohrebnými obradmi, miesto ich úložiska ešte nemusí byť relevantným kritériom pre spáchanie svätokrádeže.

Zákon poskytoval ochranu predovšetkým štátnemu vlastníctvu. V praxi však vznikla otázka, či verejný majetok municípií, kolónií a osád (**pecunia civitatum**) tiež podliehal jeho rámcu. V staršom práve sa podobné konanie rozhodne nekvalifikovalo ako *peculatus*, avšak neskoršia rímska jurisprudencia nad týmto problémom uvažovala.⁴⁸ V Digestách možno v kontexte tejto problematiky nájsť dve polemické fragmenty. Podľa Papiniána zodpovedá páchatel za ukradnutie peňazí patriacich mestskému spoločenstvu na základe žaloby z krádeže, nie zo sprenevery.⁴⁹ Naopak Marcianus spomína nariadenia cisárov Trajana a Hadriana, podľa ktorej bolo odcudzenie nejakej čiastky z mestského majetku stíhané ako zločin sprenevery (*peculatus*).⁵⁰ V staršej literatúre sa táto kontroverzia vysvetľovala domnienkou, že kým Papinianus opisoval právny stav pred začiatkom Trajánovej vlády, Marcianus písal o neskoršom období. Mommsen sa naopak domnieval, že inkriminované konštitúcie sa mohli týkať jednotlivých prípadov, pričom nebolo úplne jasné, či platili aj vo všeobecnosti. Samotné právo jednotlivých miest však predvídalo aj prípady odcudzenia municipiálneho majetku, napr. tarentské partikulárne právo poskytovalo voči podobnému konaniu rekuperátorskú verejnú žalobu na náhradu štvornásobku vzniknutej škody.⁵¹ V novších prácach skôr prevláda názor, že tento zákon sa na municipiálne financie nevzťahoval.⁵²

⁴⁸ MOMMSEN, T. *Römisches Strafrecht*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 768.

⁴⁹ Pap. D. 47, 2, 83 (*lib. I. Respons.*).

⁵⁰ Mar. D. 48, 13, 4, 7 (*lib. XIV. Inst.*).

⁵¹ MOMMSEN, T. *Römisches Strafrecht*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 767.

⁵² GNOLI, F. *Ricerche sul crimen peculatus*. Milano: Giuffrè, 1979, s. 72–73.

Z rámca možných páchatel'ov tohto trestného činu boli vylúčené osoby, ktoré niesli hmotnú zodpovednosť – teda riziko (*periculum*) – za zverené prostriedky. V prípade straty alebo odcudzenia takéhoto majetku podliehali žalobe z civilného práva, avšak ich trestné sťažovanie bolo vylúčené. Patrili sem najmä nižší pokladníci a strážcovia (*exactors, tabularii, arcarii*), ktorí ručili za akúkoľvek stratu im zverených peňazí.⁵³ Tieto skutočnosti dosvedčujú aj Paulove úvahy v Digestách, podľa ktorých „*krádež verejných alebo posvätných peňazí nemôže spáchať ten, na koho nebezpečenstvo sa to pripisuje, a preto strážca chrámu nie je zodpovedný z peculatu, ak niečo zmizlo*“.⁵⁴ Podobne: „*Kto prijal peniaze na prevoz cez more, ako aj ktokoľvek iný, na koho pripadá nebezpečenstvo ich zmiznutia, nepácha peculatus*“.⁵⁵ Tento prípad sa nevzťahoval na vyšších úradníkov, ktorí v tomto smere podliehali len minimálnej kontrole a so štátnymi prostriedkami disponovali relatívne samostatne. Z toho dôvodu niesli za svoje konanie trestnoprávnu zodpovednosť. Takáto konzekvencia sa však zdala byť zbytočnou pri pomocnom personáli, ktorého zaťažovala objektívna zodpovednosť za zmiznutie určenej sumy peňazí alebo majetku.

Rovnaký trest ako hlavného páchatel'a postihoval aj pomocníkov pri realizácii trestného činu, vrátane osôb, ktoré vedome prijali takto odcudzenú vec (*sinum praebere furanti*).⁵⁶ Júliov zákon sa zároveň vyznačoval vymedzením osobitných druhov konaní, ktoré postihoval. Medzi nich patrilo:

1. **zlomyseľné znižovanie hodnoty mincí** pri ich razbe vo verejnej mincovni, čo sa dosahovalo primiešaním ďalšej látky do roztavene hmoty verejného zlata, striebra alebo bronzu, v dôsledku čoho došlo k zníženiu celkovej hodnoty mincí,⁵⁷ uvedené konanie by samo o sebe mohlo byť trestné aj podľa *lex Cornelia de falsis (nummaria)*, avšak v tomto prípade bol rozhodujúcim predovšetkým aspekt hmotného

53 REIN, W. *Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus*. Leipzig: Verlag von K. Köhler, 1844, s. 676.

54 Paul. D. 48, 13, 9, 2 (*lib. sing. de judic. publ.*): Odvoláva sa pritom na 38. knihu Labeonových spisov.

55 Paul. D. 48, 13, 9, 4 (*ibidem*).

56 Pozri: C. 9, 28, 1 (Konštitúcia Theodosia a Arcadia z roku 392 n. l.), podobnú zmienku nájdeme aj v Iust. Inst. 4, 18, 9, ako aj v C. Th. 9, 28, 2 (Konštitúcia Honoría a Theodosia z roku 415 n. l.), kde sa explicitne konštatuje: „*Krádež verejného majetku a prechovávanie koristi pre takého páchatel'a nie sú nerovnaké zločiny, pretože nie je dobrým skutkom chrániť takého zloděja*“.

57 Ulp. D. 48, 13, 1 (*lib. XLIV ad Sabin.*).

predmetu útoku, teda zlata, striebra alebo bronzu vo vlastníctve štátu, bez tohto prvku by skutočne mohlo ísť o *crimen falsi*⁵⁸;

2. odcudzenie zlata alebo striebra z **cisárskych baní** a dolov sa trestalo ako *peculatus* od vlády Antonia Pia, kto by však zlato ukradol z baní v inom vlastníctve, bude odsúdený na štvornásobok podľa základnej skutkovej podstaty krádeže;⁵⁹
3. „*podľa Júliovho zákona o odcudzení verejného majetku zodpovedá aj ten, kto zničí alebo pozmení verejné listiny*“. To isté platí aj v prípadoch, ak by niekto odniesol dosky s vyrytými zákonmi alebo by sa ich usiloval nejakým spôsobom pozmeniť.⁶⁰ V Digestách sa dokonca nachádza zmienka o tom, že podľa istého uznesenia senátu páchala trestný čin odcudzenia verejného majetku aj osoba, ktorá by bez dovolenia príslušného nadriadeného, umožnila niekomu náhľad do verejnej listiny, či jej odpis,⁶¹ možno sa domnievať, že tieto osobitné ustanovenia sa vzťahovali najmä na pracovníkov cisárskych archívov, pričom aj v tomto prípade možno vidieť istú spojitosť s trestným činom falšovania;⁶²
4. **odcudzenie vojnovéj koristi** (*praeda bellica*). V Digestách sa explicitne uvádza, že „*kto ukradne korist', odňatú nepriateľovi, zodpovedá podľa zákona o odcudzení verejného majetku*“⁶³.

Z hľadiska ukladaných trestov sa možno na základe Ulpianovej zmienky v Digestách domnievať, že v období raného principátu bolo spáchanie

⁵⁸ AMIELAŃCZYK, K. Peculatus – Several Remarks on the Classification of the Offence of Embezzlement of Public Funds in Roman Law. In: *Studia Ceranea: Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History of the Mediterranean Area*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 13.

⁵⁹ Ulp. D. 48, 13, 6, 2 (*lib. VII de off. Procons.*): Tento fragment rovnako pripomína, že akýkoľvek prechovávač, či priekupník bude postihnutý infámou a odsúdený rovnako ako hlavný páchateľ.

⁶⁰ Venul. Sat. D. 48, 13, 8, pr. – 1. (*lib. III. judic. publ.*).

⁶¹ Paul. D. 48, 13, 9, 5 (*lib. sing. de judic. publ.*).

⁶² Mnohí autori v tomto prípade poukazujú na výrazné rozšírenie skutkovej podstaty *peculatu* v dôsledku uvedeného uznesenia senátu. Je nepochybné, že pôvodný Júliov zákon o odcudzení verejného majetku podobné prípady neupravoval a najskôr šlo o neskoršie zakotvenie osobitného trestného činu, hoci bez jeho zrejmejšieho osamostatnenia. Pozri: AMIELAŃCZYK, K. Peculatus – Several Remarks on the Classification of the Offence of Embezzlement of Public Funds in Roman Law. In: *Studia Ceranea: Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History of the Mediterranean Area*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 19.

⁶³ Mod. D. 48, 13, 13 (*lib. II. de poen.*).

tohto trestného činu pôvodne trestané vynesением *aquae et ignis interdictio*, ktoré neskôr nahradil trest deportácie.⁶⁴ Ako Ulpian dodáva, páchatel okrem toho strácal nielen všetky svoje predchádzajúce práva, ale aj majetok, teda zrejme ho kumulatívne postihovala infámia a konfiškácia. Neskôr cisári zaviedli ďalšie, či už zmierlivejšie alebo ostrejšie tresty. Za krádež vzácnych kovov z cisárskych baní ustanovil Antoninus Pius ako trest v závislosti od spoločenského postavenia odsúdeného buď nútené práce v bani, alebo deportáciu.⁶⁵

Ďalej sa v prameňoch pomerne často operuje s uplatnením peňažného trestu a to konkrétne pokuty znejúcej na štvornásobok odcudzenej sumy. Napríklad Paulus vo svojich Sentenciách ho uvádza ako výlučný trest, ktorý mal postihovať odcudzenie peňažnej čiastky zo štátnej pokladnice.⁶⁶ Podobne Modestinus uvádza pokutu v rovnakej výške ako trest za nedovolené privlastnenie si vojenskej koristi získanej od nepriateľa.⁶⁷ V skoršom období mohol byť na zaplatenie pokuty odsúdený aj miestodržiteľ, ktorý odcudzil peniaze z provinčnej pokladne alebo iných prostriedkov.

V druhej polovici štvrtého storočia však dochádzalo v krízových pomeroch Rímskej ríše k výraznému zostreniu postihu za spáchanie tohto trestného činu. Postupne zaviedli hrdelný trest. Toho dôkazom je napríklad Konštitúcia cisárov Theodosia, Arcadia a Honoria z roku 392 n. l., ktorá znie: „*V minulosti bolo zneužívané, že miestodržiteľ, ktorý ochudobňoval svoju provinciu kradnutím verejných prostriedkov, bol odsúdený na zaplatenie pokuty. Ale v súčasnosti takýto trest už nie je adekvátny vážnosti jeho previnenia. Je naším želaním, aby rozsudok postihujúci tento skutok bol tak prísny, ako si to vyžaduje tento hanebný zločin a tak veľké zlo našlo primeraný trest. Preto nariaďujeme, že v tomto prípade bude uložený hrdelný trest ako najkerutejší zo všetkých sankcií.*“⁶⁸

Uloženie trestu smrti za odcudzenie verejného majetku však naznačovala už Konštitúcia cisárov Graciána, Valentiniána a Theodosia o takmer desať

⁶⁴ Ulp. D. 48, 13, 3 (*lib. I. de Adulter.*);

⁶⁵ Ulp. D. 48, 13, 6, 2 (*lib. VII de off. Procons.*). K rozdielnemu trestaniu v závislosti od spoločenského postavenia pozri: STRACHAN-DAVIDSON, J. L. *Problems of the Roman criminal law. II. Volume.* Oxford: Clarendon Press, 1912, s. 173–174.

⁶⁶ Paul. Sent. 5, 27: „*Ak by niekto ukradol peniaze patriace do štátnej pokladnice, bude odsúdený na zaplatenie štvornásobku sumy, ktorú vzal.*“

⁶⁷ Mod. D. 48, 13, 13 (*lib. II. de poen.*).

⁶⁸ C. Th. 9, 28, 1.

rokov skôr (383 n. l.), ktorej podstatná časť znela: „*Sudca v súkromnom spore, ktorý v tom istom čase realizuje pokútne obchody, musí podstúpiť rovnakú stratu svojho postavenia, ba i boľého života, rovnako ako tí, ktorí sú odsúdení za krádež verejného majetku.*“⁶⁹ Niektorí romanisti sa však domnievajú, že trest smrti za *peculatus* bol zavedený už počas vlády cisára Valensa (364–378) z dôvodu, že jeho životopisec nám zanechal nepriamu správu o „*kerutom a* neústupnom nepriateľstve cisára voči všetkým kradnúcim úradníkom a osobám obvinených z odcudzenia verejného majetku“.⁷⁰ Justiniánske Inštitúcie ukladajú trest smrti len v prípade, ak páchatelom *peculatu* bol sudca, v ostatných alternatívach operujú s trestom doživotného vyhnanstva.⁷¹ Táto skutočnosť dáva podklad hypotéze, že v Justiniánskom období bol tento trestný čin primárne trestaný doživotným vyhnanstvom a len kvalifikované prípady trestali smrťou.

Pri tomto trestnom čine v zásade neplatilo všeobecné pravidlo, podľa ktorého trestnosť činu zaniká smrťou páchatel'a. Pravdepodobne možno aj na tento prípad uplatniť Scaevolov fragment, podľa ktorého „*verejnú žalobu za repetundárne zločiny možno podať aj voči dedičom obvineného, avšak len v období jedného roku od smrti inkriminovanej osoby*“.⁷² Verejné konanie vo vzťahu k odcudzeniu peňažnej sumy zo štátnej pokladnice alebo sprenevery verejných financií bolo skutočne možné viesť aj proti dedičom páchatel'a z dôvodu, že sa zrejme stali držiteľia pôvodne ukradnutých peňazí.⁷³ Túto prax napríklad dokazuje aj pertraktovaný proces s Pompeiom Magom. Ďalším pozoruhodným prípadom bola žaloba na syna diktátora Cornelia Sullu Fausta, ktorého začali vyšetrovať v súvislosti s tým, že jeho otec si privlastnil peniaze zo štátnej pokladnice.⁷⁴ Uvedené zmienky však zároveň poukazujú na skutočnosť, že podobná regulácia platila už pred vydaním Júliovho zákona.

⁶⁹ C. Th. 9, 27, 5 (*Ad legem Juliam repetundarum*).

⁷⁰ Amm. Marc. 31, 14, 2. Pozri: Ammianus Marcellinus with an english translation by J. Rolfe. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1986, s. 483. K tomuto názoru napr. REIN, W. *Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus*. Leipzig: Verlag von K. Köhler, 1844, s. 678.

⁷¹ Iust. Inst. 4, 18, 9.

⁷² Scaev. D. 48, 11, 2 (*lib. IV. Regul.*).

⁷³ Papin. D. 48, 13, 14 (*lib. XXXVI. Quaest.*).

⁷⁴ Cic. p. Clu 34, 94. Pozri: *The Oration of Marcus Tullius Cicero. Volume II*. Preložil C. D. Yonge. London: Henry Bohn, 1856, s. 142.

5 ODCUDZENIE VOJNOVEJ KORISTI – ŠPECIÁLNY PRÍPAD PECULATU?

Jednou z najexponovanejších, no zároveň najkontroverznejších otázok späťtých s týmto trestným činom je odcudzenie nepriateľskej koristi nadobudnutej vo vojne (*praeda bellica*). Podľa Digest je spáchanie takého činu trestné podľa Júliovho zákona.⁷⁵ Vojnová korisť bola jedným z najlukratívnejších zdrojov bohatstva antického Ríma a inkriminovaný jav možno z časového hľadiska skúmať oveľa podrobnejšie.

Otázkou ostáva, aký bol právny režim takto nadobudnutých statkov. Jednotlivé časti vojnovej koristi mohli byť jednak rozdelené medzi vojakov,⁷⁶ s určitou časťou mohol disponovať vojvodca, pričom z týchto prostriedkov financoval ďalšie bojové operácie a napokon vyhradený podiel mal údajne pripadnúť aj štátu. Z toho vyplýva, že prípadná protiprávnosť prichádzala do úvahy len v prípade odcudzenia koristi náležiackej štátu, čoho sa mal typicky dopúšťať príslušný vojenský veliteľ. V literatúre však vôbec nevládne zhoda na tom, čo konkrétne prislúchalo štátu a či vôbec bol takýto trestný čin v praxi aplikovateľný.

Dojem o vysokej frekventovanosti jeho páchania budí napríklad už citovaná reč Cata Staršieho, ktorý vetu „*kým malí zlodějčkovia trpia doživotne v obovách a v reľaziach, prefikanci obobacujúci sa na štátnom majetku trávia čas v purpure*“ vyslovil práve v súvislosti s kritikou bezuzdného rozkrádania vojnovej koristi.⁷⁷ Za tento skutok bolo v starších časoch postavených pred súd viacero vojvodcov. Medzi prvé prípady patrí odsúdenie Marca Furia Camilla,

⁷⁵ Mod. D. 48, 13, 13 (*lib. II. de poen.*).

⁷⁶ O tom sa zmiňuje najmä Polybius (10, 16, 5-7): „*Všetci vojaci poverení drancovaním prinášajú korisť k svojim légiám. Keď splnia túto úlohu, vojenská tribuní pridávajú všetkým rovnaký diel... Z koristi si nikto nič neprisvojí, lebo dodržiavajú zloženú prísahu. Keďže polovica vojska sa venuje drancovaniu a druhá polovica zostáva v bojovej pohotovosti na ochranu, vojaci na stráží dostanú rovnakú odmenu ako drancovatelia a tak tížba po koristi nevzbudzuje nedôveru*“. Pozri: POLYBIOS. *Dějiny III (kniha VI-XVIII)*. Přeložil P. Oliva. Praha: Arista Baset, 2011, s. 137.

⁷⁷ Gell. NA 11, 18, 18. Pozri: GELLIUS, A. *Die Attischen Nächte. Übersetzt von F. Weis.* 2. vyd. Leipzig: Fues's Verlag, 1875, s. 128; K rozboru tohto fragmentu pozri: VOGEL, K. H. Zur rechtlichen Behandlung der römischen Kriegsgewinne. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*. 66. vyd. Weimar: Verlag Hermann Böhlau Nachfolger, 1948, s. 418.

obvineného z neodvedenia vojnovkej koristi z dobytia mesta Veje v Etrúri.⁷⁸ Najvýznamnejšiemu procesu tohto druhu však dala základ obžaloba na Publia Cornelia Scipia Africana a jeho mladšieho brata Scipia Asiatica v rámci výpravy proti Atiochovi.⁷⁹

Vo všeobecnosti spomína napríklad Karlowa dve alternatívy disponovania s vecami odňatým nepriateľom:

1. Ak v rámci svojej služby rímski vojaci nadobudli určité hmotné veci ako vojnovú korisť od nepriateľov Ríma, pre ich dispozíciu boli smerodajné osobitné pravidlá verejného práva.⁸⁰ Nehnutelnosti v podobe nových území prirodzene nadobúdala rímsky štát, pričom ďalšie deľenie sa týkalo len hnutelných vecí.
2. Od tohto stavu je nutné odlišiť situáciu, keď si akýkoľvek rímsky občan mohol privlastniť veci patriace nepriateľom, ktoré v dôsledku vedenia vojny s touto entitou prestávali užívať právnu ochranu, nech sa nachádzali kdekoľvek, teda aj v nebojových oblastiach. Riešenie tohto stavu načrtnol už právnik Gaius, keď deklaroval, že „čo sa ukoristí nepriateľovi, podľa práva národov pripadá ihneď do vlastníctva osoby, ktorá sa veci zmocnila.“⁸¹
3. Napokon aj zbrane a brnenie sa riadili osobitným režimom. Takéto predmety, ktoré ostali na bojisku po mŕtvych nepriateľoch, mali byť zozbierané a venované určenému božstvu prostredníctvom zápalnej obety, na druhej strane zbrane, ukoristené od nepriateľa v priamom súboji muža proti mužovi (tzv. *spolia*), sa stávali ihneď súkromným vlastníctvom dotknutého vojaka.⁸²

⁷⁸ Liv. 5, 32. Pozri: LIVIUS. *Dějiny II–III*. Praha: Svoboda, 1972, s. 78; Podobne Plut. Cam. 12: „*Jeho žalobcom bol tribún ľudu Lucius Apuleius, obvinenie znelo na krádež koristi z Etrúrie*“. Pozri: PLUTARCHOS. *Životopisy slávnych Grékov a Rimanov. Prvý zväzok*. Preložili D. Škoviera a P. Kuklica. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 276–277.

⁷⁹ Podrobnú sumarizáciu najznámejších procesov s rímskymi vojvodcami poskytuje napr.: REIN, W. *Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus*. Leipzig: Verlag von K. Köhler, 1844, s. 679–689; a SHATZMAN, I. The Roman General's Authority over Booty. In: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1972, roč. 21, č. 2, s. 189–195.

⁸⁰ KARLOWA, O. *Römische Rechtsgeschichte. Zweiter Band*. Leipzig: Verlag von Veit & Comp, 1901, s. 5.

⁸¹ Gai. D. 41, 1, 5, 7 (*lib. II rerum cott.*), podobne Gai. Inst. 2, 69: „*Z prirodzeného dôvodu sa našim vlastníctvom stávajú aj veci, ktoré sme zobrali nepriateľom*“.

⁸² VOGEL, K. H. Praeda. In: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Neue Bearbeitung. 43. Halbband: Pontarches bis Praefectianus. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1953, s. 1200.

Pokiaľ ide o prv spomenutú kategóriu, staršie teórie uznávajú, že vojenská korisť primárne pripadala štátu, keďže po rabovaní a drancovaní boli vojaci povinní odovzdať všetky nadobudnuté veci. Podľa ustáleného zvyku sa časť získaného bohatstva neskôr prerozdělila rovným dielom medzi nich, avšak určitá čiastka musela ostať v správe vojvodcu.⁸³ Túto časť koristi spravidla tvorili dve zložky, ktoré nazývame *praeda* a *manubiae*. Podľa Mommsenovho chápania predstavovala prvá z nich hmotné veci odňaté nepriateľovi, kým za *manubiae* pokladal utržené peniaze, ktoré vojvodca získal predajom vymedzenej časti koristi. Kým zmocnenie sa *praedy* mohlo podľa neho zakladať trestný čin *peculatu*, peniaze získané z predaja boli voľne k dispozícii vojvodcovi, ktorý ich používal na najrôznejšie účely, v dôsledku čoho bolo spáchanie tohto trestného činu vylúčené.⁸⁴ Novšie teórie však už popierajú aj to, či privlastnenie vojrovej koristi skutočne zakladalo spáchanie trestného činu *peculatu*.⁸⁵

6 ZÁVER

Predložený článok poukazuje na skutočnosť, že už starí Rimania sa borili s problémom zodpovednosti verejných činiteľov za spravovanie verejného majetku. Podstata tohto trestného činu sa však zrejme neupínala na nehospodárne nakladanie s verejným majetkom, ale zameriavala sa na priame zneužitie postavenia úradníka za účelom vlastného obohatenia z verejných zdrojov. Z toho pohľadu možno trestný čin *peculatu* (nie tak prekvapivo) charakterizovať ako **kvalifikovanú krádež**, v rámci ktorej záujem na ochrane verejného majetku predurčoval zaradenie tohto skutku medzi verejné trestné činy. V príspevku sa autor usiloval načrtnúť vzájomné väzby medzi deliktom krádeže a trestným činom odcudzenia verejného majetku, pričom podotkol, že v staršom období sa podobné nároky rímskeho štátu voči magistrátovi zásadne vymáhali prostredníctvom civilnej žaloby. Až neskôr bol uvedený systém nahradený stálym súdom na stíhanie tohto zločinu (*quaestio*).

⁸³ MARQUARDT, J. *Römische Staatsverwaltung. Zweiter Band*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1884, s. 283–284.

⁸⁴ MOMMSEN, T. Die Scipionenprozesse. In: *Römische Forschungen. Zweiter Band*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1879, s. 449–450.

⁸⁵ SHATZMAN, I. The Roman General's Authority over Booty. In: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1972, roč. 21, č. 2, s. 202.

Konstruktúra tohto trestného činu podľa rímskeho práva sa javí ako veľmi podnetná aj pre súčasnú dobu. V slovenskom trestnom práve niet špecifickej skutkovej podstaty takého trestného činu, ktorý by sa osobitne zaoberal odcudzením majetku v štátnom, resp. verejnom vlastníctve, či verejných financií. Podľa Trestného zákona (č. 300/2005 Z. z.) by mohlo v podobných prípadoch dôjsť k spáchaniu krádeže alebo sprenevery podľa § 212 a § 213. Trestný čin *peculatus* však rozhodne nemožno zamietať so spreneverou podľa slovenskej právnej úpravy, lebo v jej rámci môže byť hmotným predmetom útoku aj vec v súkromnom vlastníctve.⁸⁶ Z toho dôvodu sa tento článok vyhýbal stotožňovaniu oboch pojmov a radšej bola zvolená krkolomnejšia terminológia v zmysle „*odcudzenie verejného majetku*“. Rímskoprávne chápanie pertraktovaného trestného činu napokon môže mať určité interakcie aj s trestným činom porušenia povinnosti pri správe cudzieho majetku (§ 237 Trestného zákona), keďže porušenie všeobecne záväzného právneho predpisu ustanovujúceho povinnosť opatrovať alebo spravovať cudzí majetok sa môže týkať aj majetku štátu v určitých prípadoch.⁸⁷

Literature

- Ammianus Marcellinus with an english translation by J. Rolfe.* Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1986. 602 s.
- ARISTOTELES. *Poetika – Rétorika – Politika.* Preložili M. Okál a P. Kuklica. Bratislava: Tatran, 1980, 252 s.
- CICERO, M. T. *The Oration of Marcus Tullius Cicero. Volume II.* Preložil C. D. Yonge. London: Henry Bohn, 1856, 523 s.
- CICERO, M. T. *O přirozenosti Bohů.* Přeložil A. Kolář. Praha: J. Laichter, 1948, 217 s.
- CICERO, M. T. *De Inventione, De Optimo genere oratorum, Topica.* Preložil H. Hubbell. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1949, 466 s.
- CICERO, M. T. *Ad C. Herennium de ratione dicendi.* Preložil H. Caplan. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1964, 433 s.

⁸⁶ Pozri bližšie: ŠANTA, J. § 213 Sprenevera. In: ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár.* Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 393–396. Podľa judikatúry ide skutočne o ochranu najrozmanitejších súkromnoprávných vzťahov (predaj nábytku do záložne z prenajatého bytu, sprenevera peňazí pracovného kolektívu, peňazí v predajni a pod.).

⁸⁷ ČENTĚŠ, J., J. ŠANTA a A. BELEŠ. Porušovanie povinnosti pri správe cudzieho majetku – rozhodovacia činnosť súdov. In: *Právna ochrana veriteľov.* Bratislava: Univerzita Komenského – Právnická fakulta, 2017, s. 104–114.

- CICERO, M. T. *Defence Speeches*. Preložil D. Berry. New York: Oxford University Press, 2000, 276 s. ISBN 0-19-282512-7.
- DIONYSIUS OF HALICARNASSUS. *The Roman Antiquities*. Anglický preklad by E. Cary. 6. vyd. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1953, 378 s.
- GELLIUS, A. *Die Attischen Nächte*. Übersetzt von F. Weiss. 2. vyd. Leipzig: Fues's Verlag, 1875, 502 s.
- ISIDORE OF SEVILLE. *The Etymologies*. Preložil S. Barney at al. New York: Cambridge University Press, 2006, 475 s. ISBN 978-0-511-21969-6.
- LIVIUS. *Dějiny II-III*. Praha: Svoboda, 1972, 587 s.
- LIVIUS. *Dějiny VII*. Praha: Svoboda, 1979, 503 s.
- PLUTARCHOS. *Životopisy slávných Grékov a Rimanov. Prvý zväzok*. Preložili D. Škoviera a P. Kuklica. Bratislava: Kalligram, 2008. 1052 s. ISBN 978-80-8101-091-0.
- POLYBIOS. *Dějiny III (kníha VI-XVIII)*. Přeložil P. Oliva. Praha: Arista Baset, 2011. 416 s. ISBN 978-80-86410-62-3.
- VALERIUS MAXIMUS. *Sammlung merkwürdiger Reden und Thaten. Erstes Bändchen*. Preložil F. Hoffmann. Stuttgart: Verlag der J. B. Metzler'schen Buchhandlung, 1828, 618 s.
- VARRO. *On the Latin Language with a Translation by R. Kent. I. Volume*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1938, 367 s.
- PATERCULUS VELLEIUS – FLORUS. *Dvojí pohled na římské dějiny*. Přeložila B. Moučová. Praha: Baset, 2013, 583 s. ISBN 978-80-7340-140-5.
- ALEXANDER, M. C. *Trials in the Late Roman Republic 149 BC to 50 BC*. Toronto: University of Toronto Press, 1990, 233 s. ISBN 0-8020-5787-X.
- AMIELAŃCZYK, K. Peculatus – Several Remarks on the Classification of the Offence of Embezzlement of Public Funds in Roman Law. In: *Studia Ceranea: Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History of the Mediterranean Area*, č. 1, roč. 2, 2012, s. 11–25. ISSN 2084-140X.
- BELEŠ, A. Pojem úplatok – z pohľadu zákona a aplikačnej praxe. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2016, roč. 35, č. 2, s. 3–15. ISSN 1336-6912.
- BELEŠ, A. Korupcia v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu. In: *Justičná revue*, 2017, roč. 69, č. 8-9, s. 1009–1020. ISSN 1335-6461.

- BELEŠ, A. Súkromná trestná žaloba a preskúmanie meritórneho rozhodnutia v prípravnom konaní súdom ako záruky zákonnosti. In: *Cofola 2017: Sborník z konferencie*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 41–56. ISBN 978-80-210-8928-0.
- BRTKO, R. Spor sabiniánov a prokuliánov týkajúci sa psychologického prvku v krádeži a „*contrectatio rei*“. In: *Delicta privata a crimina publica v rímskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010, s. 4–11. ISBN 978-80-7097-841-2.
- BRTKO, R. Delikty a trestné činy v klasickej a justiniánskej práve. In: *Caro Amico: 60 kapitól pro Michala Skřejpka*. Praha: Auditorium, 2017, s. 87–96. ISBN 978-80-87284-64-3.
- ČENTÉŠ, J., J. ŠANTA a A. BELEŠ. Porušovanie povinnosti pri správe cudzieho majetku – rozhodovacia činnosť súdov. In: *Právna ochrana veriteľov*. Bratislava: Univerzita Komenského – Právnická fakulta, 2017, s. 104–114. ISBN 978-80-7160-456-3.
- FRAZEL, T. *The Rhetoric of Cicero's In Verrem*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009, 264 s. ISBN 978-3-525-25289-5.
- GAGÉ, J. La Lex Aternia: l'estimation des amendes (multae) et le fonctionnement de la commission décenvirale de 451–449 av. J.-C. In: *L'Antiquité Classique*, 1978, roč. 47, č. 1, s. 70–95.
- GRIFFIN, M. The „*Leges Iudicariae*“ of the Pre-Sullan Era. In: *The Classical Quarterly*, 1973, roč. 23, č. 1, s. 108–126.
- ŘÍVNÁ, T. *Súkromná žaloba v trestnom řízení*. Praha: Karolinum, 2005, 121 s. ISBN 80-246-1107-4.
- GRUEN, E. *Roman Politics and the Criminal Courts 149–78 B. C.* Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1968, 337 s.
- GNOLI, F. *Ricerche sul crimen peculatus*. Milano: Giuffrè, 1979, 194 s.
- HEFFTER, A. W. *Lehrbuch des gemeinen deutschen Criminalrechts*. Halle: Schwetschke und Sohn, 1833, s. 547.
- HILLMAN, T. Notes on the Trial of Pompeius at Plutarch, Pomp. 4.1-6. In: *Rheinisches Museum für Philologie*, 1998, roč. 141, č. 2, s. 176–193. ISSN 0035-449X.
- KARLOWA, O. *Römische Rechtsgeschichte. Zweiter Band*. Leipzig: Verlag von Veit & Comp, 1901, 1418 s.

- KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
- KUNKEL, W. Quaestio. In: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung*. 47. Halbband: *Pyramos bis Quosenus*. Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1963, s. 720–786.
- LACHMANN, K. Zu Varro de lingua Latina über pecus und über spondere. In: *Rheinisches Museum für Philologie*, 6. Jahrgang. Bonn: Eduard Weber, 1839, s. 106–125.
- LENGLE, J. *Untersuchungen über die Sullanische Verfassung*. Freiburg im Breisgau: Charitas-Druckerei, 1899, 70 s.
- LINTOTT, A. The leges de repetundis and Associate Measures Under the Republic. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*. 98. vyd. Weimar: Verlag Hermann Böhlau Nachfolger, 1981, s. 162–212.
- MARQUARDT, J. *Römische Staatsverwaltung. Zweiter Band*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1884, 622 s.
- MOMMSEN, T. *Römisches Staatsrecht. Erster Band*. 2. vyd. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1876, 683 s.
- MOMMSEN, T. Die Scipionenprozesse. In: *Römische Forschungen. Zweiter Band*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1879, s. 417–510.
- MOMMSEN, T. *Römisches Strafrecht*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899. 1078 s.
- NIEBUHR, B. G. *Römische Geschichte. Zweiter Band*. Berlin: Verlag von S. Calvary, 1873, 547 s.
- RAINER, J. M. *Römisches Staatsrecht: Republik und Prinzipat*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2006. ISBN 978-3-534-11544-0.
- REIN, W. *Das Criminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinianus*. Leipzig: Verlag von K. Köhler, 1844. 936 s.
- ROBHIRT, K. E. Ueber den Begriff des römischen furtum und des deutschen Diebstahls, in einer vergleichenden Gegeneinanderstellung. In: *Neues Archiv des Criminalrechts. Dritter Band*. Halle: Hemmerde & Schwetschke, 1820, s. 73–101.
- RUDORFF, A. F. *Römische Rechtsgeschichte. Erster Band: Rechtsbildung*. Leipzig: Verlag von B. Tauchnitz, 1857, 396 s.

- ŠÁRY, P. The criminal reforms of Sulla. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis – sectio JURIDICA ET POLITICA Miskolc*, 2004, roč. 22, č. 1, s. 123–139. ISSN 0324-6523.
- SHATZMAN, I. The Roman General's Authority over Booty. In: *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1972, roč. 21, č. 2, s. 177–205.
- SKŘEJPEK, M. Ius privatum – ius publicum: vzájemné vztahy a souvislosti. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 1992, roč. 37, č. 2–3, s. 35–164. ISSN 0323-0619.
- SKŘEJPEK, M. Sententiae Pauli a požáry. In: *Ius romanum – schola sapientiae: Pocta Petrovi Blabovi k 70. narodeninám*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2009, s. 415–428. ISBN 978-80-8082-335-1.
- STRACHAN-DAVIDSON, J. L. *Problems of the Roman criminal law. II. Volume*. Oxford: Clarendon Press, 1912, 283 s.
- SUMNER, G. V. *The Orators in Cicero's Brutus: Prosopography and Chronology*. Toronto: University of Toronto Press, 1973, 197 s.
- ŠANTA, J. § 213 Sprenevera. In: ČENTĚŠ, J. akol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 392–397. ISBN 978-80-8155-020-1.
- ŠURKALA, J. Právne a ekonomické aspekty korupcie v antickom Ríme. In: *Korupcia interdisciplinárne: Zborník*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 144–159. ISBN 978-80-8168-770-9.
- ULLMANN, J. Některé změny římského trestního práva doprovázející zánik Římské republiky vznik Římské říše. In: *Právní stát – mezi vedou a umením: Právne aspekty zriadenia Rímskej ríše a katolíckej cirkvi*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2018, s. 39–43. ISBN 978-80-8168-990-1.
- VAŇKOVÁ, J. *Rímske reálie pre právnikov*. Bratislava: Iura edition, 2010, 420 s. ISBN 978-80-8078-302-0.
- VOGEL, K. H. Zur rechtlichen Behandlung der römischen Kriegsgewinne. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*. 66. vyd. Weimar: Verlag Hermann Böhlau Nachfolger, 1948, s. 394–422.
- VOGEL, K. H. Praeda. In: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. 43. Halbband: Pontarches bis Praefectianus*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1953, s. 1200–1213.

Contact – e-mail

martin.gregor@flav.uniba.sk

Epikia v kánonickoprávnej doktríne ako korektív podľa vzoru rímskej *aequitas*¹

Matúš Nemec

Právnická fakulta, Univerzita Komenského
v Bratislave, Slovenská republika

Abstract in original language

Epikia je podľa kánonickoprávnej tradície a aktuálnej doktríny morálnou cnosťou, ktorá dynamickým spôsobom môže v jednotlivých prípadoch redukovať tvrdosť právnych noriem. Vychádza z rímskej *aequitas*, avšak na rozdiel od jej aplikácie prostredníctvom prétora a jeho prostriedkov, je subjektom epikie je osoba, ktorá je dotknutá normou zákona. Epikia je fenomén, stojaci na pomedzí práva a morálky.

Keywords in original language

Kánonické právo; epikia; *aequitas*; kánonická miernosť; spravodlivosť; fenomén; vnútorné fórum; zákonodarca; aplikácia práva.

Abstract

Epikia is, according to canon law tradition and current doctrine, a moral virtue, which in a dynamic way can reduce the hardness of norms of law. It rises from roman principle of *aequitas*, but contrary to application of *aequitas* through the activity of praetor, the subject of the epikeia is that person, which is affected by the norm of the law. Epikeia is a phenomenon that stands between law and ethics.

Keywords in original language

Canon Law; Epikeia; *Aequitas*; Canonical Equity; Justice; Phenomenon; Internal Forum; Legislator; Application of the Law.

---

¹ Príspevok je výstupom grantu APVV (č. APVV-17-0022) s názvom: *Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo*.

1 ÚVOD

Zákonodarca sa často nevyhýba pri svojej legislatívnej činnosti hromadeniu predpisov a zložitosti pri vyjadrovaní práv a povinností. Pri orientácii s množstvom právnych predpisov (ktoré bežní adresáti často ani subjektívne nemajú možnosť spoznať) dochádza k nielen k zaťažovaniu kvantitou ale aj k problémom vo svedomí, keďže človek často nevie správne posúdiť, čo konať môže a čo mu zákon zakazuje konať.² Bežný laik v katolíckej cirkvi sa medzi cirkevnými predpismi v oblasti práva a morálky orientuje ťažko. V dôsledku toho sa na problém únosnosti pri aplikácii zákona hľadí nielen očami pastorálnej teológie, ale aj očami etiky³ a to prostredníctvom *epikie*.

2 AEQUITAS – AEQUITAS CANONICA – EPIKIA

Epikiu (*epiikeia*; ἐπιεικεία)⁴ ako morálnu kategóriu „lepšej (vyššej) spravodlivosti“, nachádzame najprv v *Etike Níkomachovej* od Aristotela⁵. Podľa Aristotelovho chápania má každý zákon ako abstraktná norma hranice, ktoré v konkrétnom prípade nemôže prekročiť (napr. v prípade kolízie dvoch noriem, z ktorých jedna je z hľadiska záväznosti vyššia a druhá nižšia, morálna nemožnosť splniť požiadavku zákona, neprímeraná tvrdosť zákona, ktorú nemal zákonodarca v úmysle) a v tom prípade môže byť v prípade jednotlivca, ktorý je v pozícii jeho adresáta, subjektívne nespravodlivý vo svojich účinkoch. To sa prejavuje tým, že v konkrétnych prípadoch zákon vo svojej skutočnej podstate a obsahu garantuje len nedokonalú spravodlivosť alebo žiadnu spravodlivosť⁶, pretože sa pod neho nedajú subsu-movať všetky mimoriadne okolnosti, ktoré zákonodarca vopred nemohol

2 Porov. VIRT, Günter. *Epikie, dynamický princíp spravodlnosti*. In: *Teologické texty*, 1994, č. 3, s. 91.

3 Porov. VIRT, 1994, op. cit., s. 91.

4 Mravnosť, zhovievavosť, umiernenosť, primeraná miera, ochota, obratnosť.

5 ARISTOTELES. *Etika Níkomachova*: V, 12-14 (Pojem slušnosti): „*Slušnosť je síce právom, ale nie zákonným, avšak je opravou zákonného práva. Dôvod toho je v tom, že každý zákon je všeobecný, kdežto o niektorých prípadoch nie je možné správne hovoriť všeobecne*“; *Etika Níkomachova*, V,28-29: „*A to je povaha slušnosti, že je opravou zákona tam, kde tento pre svoju všeobecnosť nepostačuje. To je taktiež príčinou, že všetko nie je podľa zákona, pretože nie je možné dať zákon o niektorých veciach, takže je tu potreba hlasovania*“.

6 Porov. ÓRSY, Ladislav. *Theology and Canon Law. New horizons for legislation and interpretation*. Minnesota: Michael Glazier Books, 1992, s. 44.

predvídat' a ktoré spoločenský život prináša⁷, keďže človek nie je Boh⁸. V takom prípade je eticky správne, aby každý občan, ako potencionálny zákonodarca⁹, využil morálnu cnosť *epikie* – vyššiu a lepšiu spravodlivosť, nesmerujúcu proti zákonu, ale od zákona úplne nezávislú, v záujme svojho, ale aj všeobecného dobra a aby v pozícii dobromyseľne konajúceho sa – s účinkami pre vnútorné fórum¹⁰ – rozhodol, že nesplní to, čo vyžaduje zákon.

3 TOMÁŠ AKVINSKÝ A JEHO PRÍSTUP K *EPIKII*

Sv. Tomáš Akvinský, ktorý sa tiež zaoberal *epikion*, vo svojom diele Teologická suma vychádza z toho, že „úkon *epikie* nie je podľa práva“¹¹, a zároveň tvrdí vo svojej odpovedi, že „nie je možné rušiť zákony v každom jednotlivom prípade“¹². Podľa neho, ak nie je možné v konkrétnom prípade nasledovať v správaní predpis zákona, človek má nasledovať to, čo diktuje spravodlivosť a všeobecné dobro¹³. Nemožnosť zachovania zákona v prípade, ak niet náhleho nebezpečenstva, ktorému by bolo treba odporovať, nedáva komukoľvek moc vykladať to, čo je spoločenstvu užitočné a čo nie je, ale len zákonodarcovi. Ak však existuje náhle nebezpečenstvo, ktoré nestrpí odklad, aby sa dalo obrátiť na zákonodarcu (vyššieho), takáto nevyhnutnosť má pripojené uvoľnenie (*dispensatio*), pretože nevyhnutnosť nie je podriadená zákonu¹⁴. Žiaden človek nie je taký múdry a vzdelaný, aby dokázal vymyslieť všetky individuálne situácie a preto nemôže adekvátne vyjadriť

⁷ GERSON, Jean. *Principles of Church reform*. Leiden: Brill, 1973, s. 65.

⁸ IBRANYI, Richard, J. M. *Epikieia Controversy*. Dostupné na <http://www.johnthebaptist.us/>; VIRT, Günter. Moral Norms and the Forgotten Virtue of Epikieia in the Pastoral care of the Divorced and Remarried. In: *Melita Theologia, Journal of the Faculty of Theology, University of Malta*, 2013, roč. 63, č. 1, s. 20.

⁹ V Aténach, prvej demokracii na svete, sa každý občan považoval za potencionálneho zákonodarcu (porov. VIRT, 2013, op. cit., s. 20).

¹⁰ HRDINA, Antonín a Miloš SZABO. *Teorie kanonického práva*. Praha: Karolinum, 2018, s. 174.

¹¹ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologica*, II, 2, quest. 120, art. 1: ... *actus epicheiae non est licitus*.

¹² AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologica*, II, 2, quest. 120, art. 1, resp... *in singularibus contingentibus consistunt, quae infinitis modis variari possunt*.

¹³ Porov. GÓRECKI, Edward. *Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II., I*. Olomouc: Matica cyrilometodějská, 1993, s. 71.

¹⁴ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologica*, I-II, q. 96 a. 6, co.

slovami všetko, čo je potrebné pre zamýšľaný cieľ. A preto, ak by zákonodarca bol schopný zväžiť všetky situácie, nemohol by všetky vyjadriť, aby nevznikol zmätok, ale musel by ustanoviť zákon podľa tých, ktorí tvoria väčšinu¹⁵.

Tomáš Akvinský epikiu postavil na úroveň rímskoprávnej *aequitas*, čím vlastne z epikie vytvoril princíp, ktorý dynamickým spôsobom napráva nespravodlivosť, predovšetkým v individuálnych prípadoch. *Aequitas* je výrazom vyrovnávajúcej spravodlivosti, ktorej úlohou je, podobne ako rímska *aequitas*, zmierňovať tvrdosť zákona. Akvinský zasadil úvahy o epikii do rámca perspektívy širšej spravodlivosti: tak ako Boh uskutočňuje *aequitas* a epikiu vo vzťahu ku každej osobe, tak sa človek podieľa aplikáciou epikie na presadzovaní spravodlivosti¹⁶. Pomocou prístupu, ktorý je pomenovaný ako epikia, človek využíva vyššie, prirodzenoprávne normy ľudského konania aby ich vo svojej situácii interpretoval v súlade s ich zmyslom.

4 POSUN V CHÁPANÍ EPIKIE U FRANCISCA SUÁREZA

Od čias pápežskej schizmy (14.–15. st.) sa však v katolíckej cirkvi udomácnila snaha využívanie epikie obmedziť, aby sa tento princíp nestal zbraňou v rukách predstaviteľov konciliárnej teórie.

V súlade s uvedenou líniou pracoval s pojmom epikia aj Francisco Suárez. Tvrdil, že aplikácia cnosti *epikie* sa prikazuje len v prípade, ak by dodržiavanie (rešpektovanie) zákona viedlo k nemravným dôsledkom. Dovoľuje sa vtedy, ak doslovné uplatňovanie zákona vyžaduje uskutočniť to, čo je ťažké do tej miery, že sa to vlastne nedá akceptovať, resp. zákonodarca by nemal v úmysle zaväzovať pre tento prípad, čo má vyplývať z jasne poznateľných zámerov zákonodarcu.¹⁷ Suárez svojím prístupom redukoval epikiu na jej použitie len v presne vymedzených skupinách prípadov a vylúčil jej aplikáciu, ak ide o negatívne príkazy prirodzeného božieho zákona samého v sebe, keďže Boh ako autor týchto zákonov predvída každú eventualitu¹⁸.

¹⁵ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologica*, I.-II, q. 96, a. 6, ad 3.

¹⁶ VIRT, 1994, op. cit., s. 91.

¹⁷ SUÁREZ, Francisco. *De legibus*, VI, 6-7.

¹⁸ DAVIS, H. S. J. *Moral and Pastoral Theology*, vol. I. *Human Acts, Law, Sin, Virtue*. London & New York: Sheed and Ward, 1959, s. 189.

Neplatí to však vtedy, ak sa prirodzený zákon poznáva prostredníctvom pozitívneho zákona¹⁹. Suárez podľa niektorých autorov urobil z fenoménu, ktorý je právne nie úplne uchopiteľný a najmä dynamický, inštitút s pevnými hranicami a s vopred určeným rozsahom použitia²⁰. Na druhej strane však je potrebné uviesť, že výnimky z aplikácie normy sa v súlade s princípmi (nielen) kánonického práva, majú uplatňovať striktne (nie široko), t.j. len na tie situácie, ktoré sú jednoznačne spôsobilé na aplikáciu výnimky, medzi ktoré musíme zaradiť aj epikiu²¹.

5 APLIKÁCIE INŠTITÚTU *EPIKIE* V KÁNONICKOM PRÁVE KATOLÍCKEJ CIRKVI

Epikia je spôsobom aplikácie zákona v mimoriadnych prípadoch, v ktorých sa neberú do úvahy slová zákona, ale predpokladaný úmysel zákonodarcu s presvedčením o tom, že v danom prípade by zákonodarca nemohol a nechcel zaviazat' človeka k striktnému zachovaniu zákona²². *Epikia* ako fenomén kánonickoprávnej doktríny *aequitas canonica* je popri skutočných právnych inštitútoch tejto doktríny, ktorými sú dišpenz a privilégium, prostriedkom, ktorý má podobný účinok. V individuálnych prípadoch, t.j. vo vzťahu ku konkrétnemu subjektu (subjektom) využitie *epikie* prelamuje jeden z pojmových znakov právnej normy, ktorým je všeobecná záväznosť – a to bez nepriaznivých právnych následkov.

Použitie *epikie* nie je v Kódexe kánonického práva *expressis verbis* upravené, jej využitie však odôvodňuje kánonická tradícia, na ktorú pri používaní

¹⁹ SALAS, Victor M. a Robert I. FASTIGGI (eds.). *A Companion to Francisco Suárez*. Leiden: Brill, 2014, s. 40.

²⁰ VIRT, 1994, op. cit., s. 91.

²¹ Kán. 18 CIC 1983: „*Leges quae poenam statuunt aut liberum iurium exercitium coarctant aut exceptionem a lege continent, strictae subsunt interpretationi.*“ (Zákony, ktoré stanovujú tresty alebo zužujú slobodné vykonávanie práv, alebo obsahujú výnimku zo zákona, podliehajú striktnému výkladu.).

²² V kánonickej tradícii východných nekatolíckych ortodoxných cirkví sa používa inštitút s názvom „oikonomia“ (*οικονομία*) – „ekonómia“; východiskom je analogická situácia: striktné dodržanie určitej normy – vo východnej tradícii označované pojmom „akribia“ (*ακριβεία*) – by spôsobilo ujmu spásu človeka a preto je účelné využitie „oikonomie“ (ekonómie); tá má dve roviny – pastoračnú a právnu (kánonickú). Pastoračná ekonómia využíva neaplikovanie disciplinárnych sankcií v jednotlivých prípadoch, právna ekonómia znamená uvoľnenie od účinnosti kánonického zákona. (k tomu pozri: DVOŘÁČEK, Jiří. *Ekonomie v kánonech východní tradice*. In: *Studia theologica*, 2008, č. 1, s. 66–77.

tradičných inštitútov je potrebné pri výklade práva brať ohľad²³. Keďže *epikia* je v určitom zmysle „zhovievavým spôsobom aplikácie zákona podľa zásad spravodlivosti a dobra“²⁴ v individuálnom prípade, je nevyhnutné určiť prameň jej použitia v kánonickom práve. Je to kánon 17 CIC 1983²⁵. Uvedený kánon obsahuje zásady výkladu, z ktorých má ten, kto aplikuje zákon, vychádzať. Medzi týmito zásadami figurujú aj aj úmysel zákonodarcu²⁶, ktorý – v zmysle odôvodnenia epikie – by nechcel v určitých situáciách sledovať zmysel zákona, vyjadrený v jeho znení a tým ho aplikovať²⁷. Kánon 17 CIC 1983 však treba vidieť v súvislosti s kánonom 18, ktorý ustanovuje pravidlá výkladu tých zákonov, ktoré obsahujú normy, umožňujúce uplatniť výnimky zo zákona.

Hoci *epikia* nie je právnou kategóriou, patrí medzi stavebné kamene kánonickoprávneho inštitútu kánonickej miernosti, pomocou ktorej kompetentná autorita, najmä prostredníctvom dišpenzov uvoľňuje od účinkov rýdzo cirkevného zákona v jednotlivých prípadoch, zo spravodlivého a rozumného dôvodu²⁸. Epikia sa preto využíva v kánonickom práve ako fenomén – nie je úkonom riadiacej moci, ale aplikuje sa ako morálna cnosť. Aplikuje sa v prospech dobromyseľne konajúceho človeka v súlade s požiadavkami dobra a spravodlivosti²⁹, ktoré sú podstatnými prvkami formujúcimi inštitút kánonickej miernosti³⁰. *Epikia* je vyjadrením kánonickoprávneho princípu, vychádzajúceho z doktríny *aequitas canonica lex non obligat cum gravi*

23 Kán. 6 § 2 CIC 1983: „*Canones huius Codicis, quatenus ius vetus referunt, aestimandi sunt ratione etiam canonicae traditionis habita.*“ (Kánony tohto Kódexu, pokiaľ obsahujú staré právo, treba posudzovať aj so zreteľom na kánonickú tradíciu).

24 Porov. HRDINA, SZABO, 2018, op. cit., s. 175.

25 Identický text obsahoval CIC 1917 v kánone 18.

26 Kán. 17 CIC 1983: „*Leges ecclesiasticae intellegendae sunt secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam; quae si dubia et obscura manserit, ad locos parallelos, si qui sint, ad legis finem ac circumstantias et ad mentem legislatoris est recurrendum.*“ (Cirkevné zákony treba chápať podľa vlastného významu slov, aký majú v texte a v kontexte. Ak význam zostal pochybný a nejasný, treba prihliadať na paralelné miesta, ak také sú, na cieľ a okolnosti zákona a na úmysel zákonodarcu).

27 HRDINA, SZABO, 2018, op. cit., s. 174.

28 Kán. 85 a kán. 90 § 1 CIC 1983.

29 V súlade aj s rímskoprávnou tradíciou, zhrnutej (zjednodušene) vo výroku právnika Celsa: *Ius est ars boni et aequi* (Ulp. D. 1,1,1 pr.).

30 Porov. ČERBOVÁ, Veronika: Kánonická umiernenosť ako vyjadrenie dobra a spravodlivosti v kánonickom práve. In: *Acta Iuridica Olomucensia*, 2014, vol. 9, Supplementum 3: Recepte rímskeho práva v Európe, Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 26.

*incommodo*³¹. Umožňuje sa však len v prípade, ak pri jej využití nedochádza k pohrdaniu cirkevnou autoritou (zákonodarcom), k pohrdaniu zákonom, ktorý je predmetom jej aplikácie, k pohrdaniu vierou, ktorá je fundamentom kánonického práva a ak využitie epikie nespôsobí škodu na duši³².

Oprávnenie ku konaniu, ktoré robí zákon neúčinným poskytuje konajúcemu podľa Tomáša Akvinského Boh, ktorý ako najvyšší subjekt spravodlivosti (ekvity) umožňuje aplikovať túto spravodlivosť v konkrétnom prípade v pozícii nižšieho, ale samostatného subjektu *epikie*.³³ *Epikia* preto vyvoláva účinky výlučne vo vnútornom fóre, nie vo fóre vonkajšom. Ten, kto využíva epikiu, nemusí žiadať o dovolenie verejnú cirkevnú autoritu. Je však samozrejmé, že použitie *epikie* musí byť obozretné a rozumné, keďže osobný záujem človeka môže byť falošný, resp. zavádzajúci³⁴.

Použitie *epikie* je v kánonickom práve prípustné najmä v týchto prípadoch:

- ak zanikne účel zákona, resp. ak by sa jeho dodržiavaním dosiahol opak³⁵;
- ak nastane stav takej kolízie noriem, v dôsledku ktorej nie je možné ich súčasné zachovanie, lebo to isté správanie (podľa oboch noriem) by bolo súčasne dovolené aj nedovolené³⁶;
- nemožnosť³⁷, či už absolútna alebo subjektívna³⁸ morálna nemožnosť), ale len vtedy, ak konanie využívajúce princípy *epikie* (napr. konanie v stave veľkého strachu) nie je samo osebe vnútorne zlé alebo len ak nie je zamerané na škodu duši³⁹.

³¹ Zákon nezaväzuje, ak hrozí vážna ujma.

³² Spása duší je v cirkvi najvyšším zákonom (*Salus animarum lex suprema Ecclesiae* – porov. kán. 1752 CIC 1983); HRDINA, SZABO, 2018, op. cit., s. 45.

³³ Porov. PUZA, Richard. *Katholisches Kirchenrecht*. Heidelberg: C. F. Müller, 1993, s. 81.

³⁴ DAVIS, 1959, op. cit., s. 188.

³⁵ Taký zákon treba potom považovať za nerozumný (porov. AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologica*, II, 2, quest. 90, art. 1.

³⁶ V takejto situácii sa má zachovať norma, ktorá je v danej situácii pri plnení poslania cirkvi dôležitejšia; ak sa to nedá určiť, tak sa má zachovať zákon boží na úkor zákona ľudského, zákon prirodzený na úkor pozitívneho zákona, prípadne zákon zakazujúci na úkor zákona prikazujúceho (porov. HRDINA, SZABO, 2018, op. cit., s. 175.

³⁷ Cels. D. 50,17,185: *Impossibile nulla obligatio est*; Bonifác VIII, *Regula iuris VI: Nemo potest ad impossibile obligari*.

³⁸ Presnejšie ide o morálnu nemožnosť, a to v súlade s pravidlom: *Nemo potest ad impossibile obligari* (Regula iuris VI), resp.: *impossibile nulla obligatio est* (Cels. D. 50,17,185).

³⁹ Kán. 1323 bod 4 CIC 1983.

6 ZÁVER

Aequitas canonica je v kánonickom práve prirodzenou pokračovateľkou tej *aequitas*, ktorá bola v rímskom práve jedným z fundamentálnych princípov, prispievajúcimi k správne mu vývoju práva v súlade s princípmi dobra a slušnosti⁴⁰ a pomocou ktorej sa naplňa spravodlivosť⁴¹. Konkrétnymi prejavmi kánonickej miernosti sú také inštitúty ako dišpenz a privilegium, ktoré sú kľúčovými inštitútmi zmiernovania tvrdostí kánonických noriem. *Epikia*, stojaca na rozhraní práva a morálky je fenoménom, ktorý napriek obmedzeným možnostiam jej využitia, má tradíciu a vývojom katolíckej morálnej a právnej doktríny stabilné miesto pri výklade, resp. pri aplikácii kánonických noriem.

Literature

ARISTOTELES. *Etika Níkomachova*. Praha: Petr Rezek, 2013.

BLAHO, Peter. *Aequitas ako correctio iuris v rímskom súkromnom práve*. In: *Slušnosť v práve (zborník z konferencie)*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1993, s. 97–109.

BUBELOVÁ, Kamila. *Aequitas jako prvek tvorby římského práva*. In: *Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings*. 1. vyd. Brno: Masaryk University, 2009, s. 1035–1045. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Bubelova_Kamila__1035_.pdf

Codex iuris canonici 1983 – Kódex kánonického práva 1983. Latinsko-slovenské vydanie. Trnava: Spolok svätého Vojtecha pre KBS, 1996.

Codex iuris canonici 1917.

AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa theologica*. Český preklad dostupný z: <http://summa.op.cz/sth.php?&STh=>

⁴⁰ K tomu pozri: BLAHO, P. *Aequitas ako correctio iuris v rímskom súkromnom práve*. In: *Slušnosť v práve (zborník z konferencie)*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1993, s. 97–109.

⁴¹ Porov. Paul. D. 1,1,11 pr.; Paul. D. 50,17,183; Marcel. D. 4,1,7; BUBELOVÁ, Kamila: *Aequitas jako prvek tvorby římského práva*. In: *Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings*. 1. vyd. Brno: Masarykova universita 2009. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Bubelova_Kamila__1035_.pdf

- ČERBOVÁ, Veronika. Kánonická umiernenosť ako vyjadrenie dobra a spravodlivosti v kánonickom práve. In: *Acta Iuridica Olomucensia*, 2014, roč. 9, Supplementum 3: Recepce římského práva v Evropě, Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 25–32.
- DVOŘÁČEK, Jiří. Ekonomie v kánonech východní tradice. In: *Studia theologica*, 2008, č. 1, s. 66–77.
- DAVIS, Henry, S. J. *Moral and Pastoral Theology, vol. I. Human Acts, Law, Sin, Virtue*. London & New York: Sheed and Ward, 1959.
- GERSON, Jean. *Principles of Church reform*. Leiden: Brill, 1973.
- GÓRECKI, Edward. *Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II., I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993.
- HRDINA, Antonín a Miloš SZABO. *Teorie kanonického práva*. Praha: Karolinum, 2018.
- IBRANYI, Richard, J. M. *Epikeia Controversy*. Dostupné z: <http://www.johnthebaptist.us/>
- KAŠNÝ, Jiří. Kanonické právo a pořádek. In: *Teologické texty*, 2006, č. 2. Dostupné z: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2006-2/Kanonicke-pravo-a-poradek.html>
- ÖRSY, Ladislav. *Theology and Canon Law. New horizons for legislation and interpretation*. Minnesota : Michael Glazier Books, 1992.
- PUZA, Richard. *Katholisches Kirchenrecht*. Heidelberg : C. F. Müller, 1993.
- SALAS, Victor M. a Robert I. FASTIGGI. *A Companion to Francisco Suárez*. Leiden: Brill, 2014.
- SKOBLÍK, Jiří. *Základy křesťanské etiky*. Praha: Karolinum 1997.
- VIRT, Günter. Epikie, dynamický princip spravedlnosti. In: *Teologické texty*, 1994, č. 3, s. 91–92.
- VIRT, Günter. Moral Norms and the Forgotten Virtue of Epikeia in the Pastoral care of the Divorced and Remarried. In: *Melita Theologia, Journal of the Faculty of Theology, University of Malta*, 2013, roč. 63, č. 1, s. 19–34.

Contact – e-mail

matus.nemec@flaw.uniba.sk

Recepce praetorských deliktů metus a dolus v Knize písaře Jana¹

Marek Novák

Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Česká republika

Abstract in original language

Zastrašování a podvod nepůsobily podle římského civilního práva absolutní neplatnost či nicotnost právního jednání. Zvláštní prostředky ochrany však poskytoval praetor, který umožňoval podávat žaloby na vrácení nepoctivě vylákaného plnění a odrážet žaloby třetích osob námitkami. Právní kniha písaře Jana (Schöffebuch), sbírka brněnského městského práva ze 14. století, mnoho norem římského práva recipovala a používá často také romanistickou terminologii, přesto o deliktech *dolus* a *metus* zanechává protichůdné informace. Tento text se soustředí na rozbor pramenů římského práva a pak i samotné Právní knihy.

Keywords in original language

metus; *dolus*; delikt; praetor; *ius honorarium*; Brno; Morava; středověk; Schöffebuch.

Abstract

Intimidation and fraud did not cause invalidity nor nullity of legal act according to the Roman civil law. However, praetor provided special means of protection and allowed an injured party to file actions for refund of unfairly extracted performance and to avoid actions of others with the aid of exceptions. The Lawbook of Brno Scrivener Jan (Schöffebuch), a collection of municipal law of Brno from the 14th century, adopted many Roman law norms and used Roman law terminology frequently, yet it leaves contradictory information about the delicts *dolus* and *metus*. This text focuses on analysis of the sources of Roman law as well as the Lawbook.

---

¹ Tento výstup vznikl na základě finanční podpory v rámci projektu č. 254319 Grantové agentury UK.

Keywords

Metus; Dolus; Delict; Praetor; Ius honorarium; Brno; Moravia; Middle Ages; Schöffenchuch.

1 ÚVOD

Právní kniha písaře Jana (Schöffenchuch) je soukromou sbírkou brněnského městského práva z poloviny 14. století.² Notář Jan, který není totožnou osobou s Janem s Gelnhausenu, jemuž bylo autorství sbírky zprvu mylně připisováno, ji sepsal během funkčního období v brněnské městské kanceláři, pro právní praxi v Brně a přináležejících městech byla ostatně určena. Bez existence normativního právního předpisu byla kniha v každodenním životě respektována a ovlivňovala život moravských i českých měst. Tvoří ji soubor privilegií udělených městu Brnu a dále celkem 716 článků upravujících průřezově všechny důležité oblasti práva, které v sobě shrnují také závěry tehdejší soudní praxe.

Ačkoli sbírka vykazuje prvky německého, jihlavského a kanonického práva, především byla výrazně ovlivněna právem římským. Řada norem obsažených v Právní knize písaře Jana se právním řádem starověkého Říma inspirovala, na řadě míst jsou dokonce prameny římského práva doslovně citovány. Není proto divu, že neunikla pozornosti právních romanistů, kteří ji podrobili analýze za účelem identifikace římskoprávních prvků.³ Vyčerpávajícím způsobem se tohoto úkolu zhostil Miroslav Boháček, jehož samostatná publikace věnovaná římským právním prvkům v Právní knize písaře Jana vyšla roku 1924.⁴ Ve své studii Boháček systematicky postupoval po jednotlivých odvětvích a institutech práva a popisoval, jak je sbírka upravovala. Tímto

² BOHÁČEK, Miroslav. *Římské právní prvky v Právní knize brněnského písaře Jana*. Praha: 1924, s. 3–5; ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, Lenka. Právní kniha písaře Jana (polovina 14. století). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. Svazek VI*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., v koedici s Key Publishing, s. r. o., 2015, s. 24–26; SKŘEJPKOVÁ, Petra. The incorporation of Roman law into Bohemian municipal law in the 16th century. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 2009, roč. 58, č. 3, s. 344–356.

³ Podrobněji k tématu viz ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, Lenka. Pronikání římského práva v českých zemích ve středověku. Stav a možnosti bádání. In: *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity, řada společenských věd*, 2012, roč. 26, č. 1, s. 7–8.

⁴ BOHÁČEK, 1924, op. cit.

způsobem roztrídil její ustanovení podle praktičtějšího klíče, než je prosté abecední pořadí témat zvolené písařem Janem. Neopomněl svou publikaci doplnit velkým množstvím odkazů na konkrétní místa Právní knihy, jež s danými právními instituty souvisejí, vedle obsahu sbírky pak závěrem prozkoumal také její formální stránku. Po šesti letech ještě v dalším článku doplnil některé nové poznatky.⁵ Na recepci římského práva v Brněnské právní knize se zaměřila také Gertrud Schubart-Fikentschero­vá, která nejprve pojednala v samostatné publikaci o oblasti manželského práva,⁶ paralelu k práci k Miroslava Boháčka pak ale představuje obsáhlý článek otisk­řený v *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, jenž se zabývá průřezově řadou odvětví a institutů.⁷ Také tento článek systematizoval ustanovení Právní knihy podle srozumitelnějšího klíče a pomocí řady odkazů přispěl k snadnější orientaci ve sbírce. Dále je třeba zdůraznit zásluhy editora nejnovějšího vydání právní knihy Miroslava Flodra, který se neomezil jen na samotnou edici, ale zabýval se také obsahem právních norem a jejich původem.⁸ Sestavil přehled ustanovení *Corpus iuris civilis*, jež písař Jan ve své sbírce převzal, jeho komentář k jednotlivým článkům pak odkazuje na relevantní literaturu, mimo jiné i na výše uvedenou, a tím pádem pomáhá identifikovat stopy vlivu římského práva.

Zde předkládaný text se podrobněji zaměří na téma praetorských deliktů *metus* a *dolus*, tedy deliktů zastrašování a podvodu. Soustředí se jednak na jejich zvláštní postavení v římském právu, zajímavé je však dále sledovat, nakolik a v jaké podobě normy mající původ v římském honorárním právu recipovala Kniha písaře Jana. K jednáním spočívajícím ve vyvolávání protiprávního psychického nátlaku nebo v úmyslném uvedení druhého v omyl totiž zákonitě dochází v každé společnosti bez časového nebo teritoriálního omezení a musí se s ním vyrovnávat každý právní řád, ať už v Římě nebo

5 BOHÁČEK, Miroslav. Ještě k římskoprávnímu obsahu brněnské právní knihy. In: *Sborník prací z dějin práva československého. Svazek I. K padesátým narozeninám profesora Jana Kaprasa jeho žáka*. Praha: 1930, s. 39–49.

6 SCHUBART-FIKENTSCHER, Gertrud. *Das Eherecht im Brünner Schöffebuch*. Stuttgart: Kohlhammer, 1935.

7 SCHUBART-FIKENTSCHER, Gertrud. Römisches Recht in Brünner Schöffebuch. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung*, 1947, č. 65, s. 86–176.

8 FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století*. 3 svazky. Brno: Archiv města Brna, 1990–1993.

v Brně. Na těchto dvou deliktech lze jako na laboratorním vzorku ilustrovat, jakým způsobem ve středověku docházelo k recepci římského práva a jak s ním tehdejší právníci pracovali. Cílem textu je také shrnout pasáže Právní knihy věnující se deliktům *metus* a *dolus* a nabídnout jejich překlad.

2 PŘÍSTUP ŘÍMSKÉHO PRÁVA

Zatímco právní jednání vyvolané fyzickým donucením (*vis absoluta*) nebylo považováno za platné, římské právo civilní nebralo ohled na donucení psychické (*vis compulsiva*), pravděpodobně proto, že se tato pohnutka nemani-festovala společně s jí vyvolaným právním jednáním ve vnějším světě. Tím pádem se deficit svobodné vůle při přesto uskutečněném jednání obtížně prokazoval. Stejně tak nebylo zpochybňováno právní jednání, k němuž došlo na základě podvodu, tedy na základě zatajení nebo předstírání některých podstatných skutečností. K pohnutkám právního jednání civilní právo vůbec nepřihlíželo a nepřiznávalo jim žádný vliv na platnost právního jednání a jeho právní účinky. Spokojovalo se s tím, že dotyčná osoba nezpochybnitelně projevila vůli navenek, což je přístup upřednostňující právní jistotu ostatních zainteresovaných osob: *Si metu coactus adii hereditatem, puto me heredem effici, quia quamvis si liberum esset noluissem, tamen coactus volui...*⁹

Teprve s činností praetora je spojováno poskytnutí ochrany před zavražďováním a podvodem, oba případy spojuje původ v honorárním právu i podobná doba vzniku. Zdá se, že šlo o projev vývoje právního myšlení v období pozdní republiky a o důsledek tehdejších společenských změn.¹⁰ Lze tvrdit, že praetor svými zásahy prosazoval obecnou spravedlnost i v situacích, které civilní právo schvalovalo a odrážel v právu morální zásady, což explicitně vyslovil například Ulpianus: *Nihil consensui tam contrarium est (...) quam vis atque metus: quem comprobare contra bonos mores est.*¹¹ Praetor sice vynucená nebo podvodem dosažená jednání neprohlásil všeobecně *ipso iure* za absolutně neplatná, byl

⁹ D. 4. 2. 21.5 (Paulus 11 ad ed.): „Jestliže jsem kvůli strachu přijal pozůstalost, domnívám se, že mám být považován za dědice, protože ačkoli jsem se měl svobodně rozhodnout, byl jsem k projevu vůle přinucen...“ Český překlad veškerých citací čtvrté knihy Digest v tomto textu byl převzat z publikace *Digesta seu pandactae. Tomus I, Fragmenta lecta, Vybrané části*. Přeložili Blaho, P., Vaňková, J., Skřejpek, M., Žytek, J. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2015.

¹⁰ KASER, Max. *Das römische Privatrecht. Abschnitt I*. München: Beck, 1971, s. 625.

¹¹ D. 50. 17. 116pr. (Ulpianus 11 ad ed.): „Nic není tak odporující souhlasu (...) jako násilí a zavražďování, uznávat je odporuje dobrým mravům.“

ale ochotný k těmto pohnutkám přihlédnout a umožňoval v konkrétních situacích napadnout právní jednání pomocí žalob a námitek.

Ochranu proti psychickému násilí ve svém ediktu zavedl teprve krátce před rokem 71 př. n. l. praetor Octavius,¹² jako první o tom informoval Cicero: *...postulavit ab L. Metello ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, Quod per vim aut metum abstulisset, quam formulam Octavianam et Romae Metellus habuerat et habebat in provincia.*¹³ Digesta zprostředkovávají znění ediktu: *Ait praetor: „quod metus causa gestum erit, ratum non habebō“*...¹⁴ Paulus dále edikt nepřímou citoval: *Quod metus causa gestum erit, nullo tempore praetor ratum habebit.*¹⁵ Zdá se, že praetor nejprve *restitutio in integrum* a potlačení účinků vynuceného právního jednání zajišťoval zvláštními žalobami, vedle nich se později objevila *actio quod metus causa* a obě větve splynuly v poklasickém právu.¹⁶ Výsledná žaloba¹⁷ pak náležela tomu, kdo byl donucením pohnut k projevu vůle, s nímž ve skutečnosti vnitřně nesouhlasil. Směřovala proti vyděrači na plnou náhradu škody, například na náhradu plnění odevzdaného na základě donucením uzavřené smlouvy, a proti každému třetímu na vydání toho, co měl u sebe, bez ohledu na to, zda věděl, že věc byla odňata donucením. Ať už směřovala proti vyděrači nebo proti třetí osobě, zněla na *quadruplum* po dobu jednoho roku a později na *simplum*. Nicméně, tyto tvrdé účinky byly zmírněny tím, že šlo o *actio arbitraria* a žalovaní se proto mohli vyhnout odsouzení na čtyřnásobek, pokud včas vrátili odňaté věci a obnovili tak původní stav.

Námítka *exceptio quod metus causa* byla zavedena později než žaloba a směřovala proti nároku odvozenému z vynuceného právního jednání. Za pomoci námítky byla typicky odražena žaloba, kterou třetí osoba vymáhala dosud neposkytnuté plnění slíbené povinnou osobou pod vlivem psychického násilí: *...metus causa exceptio in rem scripta est „si in ea re nihil metus causa factum est“, ut non inspiciamus, an is qui agit metus causa fecit aliquid, sed an omnino metus*

¹² KASER, op. cit., s. 244.

¹³ Cicero, In Verrem, II.3.152: *„...vyžadoval po L. Metellovi, aby mu podle svého ediktu poskytl žalobu proti Aproniovi, o to, co získal násilím nebo zstrašováním, Oktaviánovu formuli, kterou Metellus přejal v Římě a přenesl do provincie.“*

¹⁴ D. 4. 2. 1 (Ulpianus 11 ad ed.): *„Praetor říká: „Co bylo učiněno ve strachu, neuznám“...“*

¹⁵ D. 4. 2. 21.1 (Paulus 11 ad ed.): *„Praetor nikdy neschválí to, co bylo učiněno kvůli strachu.“*

¹⁶ KASER, op. cit., s. 244.

¹⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opravené vyd. Praha: Otto, 1910, s. 198.

*causa factum est in hac re a quocumque, non tantum ab eo qui agit...*¹⁸ Ulpianus zdůraznil, že při použití námitky nezáleželo na tom, zda to byl sám žalobce, kdo žalovaného osobně zastrašoval. Důležité bylo, že poškozený jednal veden strachem, ať už byl vyvolán kýmkoli, a že byl v důsledku tohoto ne zcela svobodného právního jednání žalován. To samé ostatně platilo i pro *actio quod metus causa*: *In hac actione non quaeritur, utrum is qui convenitur an alius metum fecit: sufficit enim hoc docere metum sibi illatum vel vim, et ex hac re eum qui convenitur, etsi crimine caret, lucrum tamen sensisse. nam cum metus habeat in se ignorantiam, merito quis non adstringitur ut designet, quis ei metum vel vim adhibuit: et ideo ad hoc tantum actor adstringitur, ut doceat metum in causa fuisse, ut alicui acceptam pecuniam faceret vel rem traderet vel quid aliud faceret...*¹⁹

Ochranu proti podvodnému jednání zavedl praetor Aquilius Gallus kolem roku 66 př. n. l.²⁰ Znění žaloby zprostředkoval Ulpianus v Digestech: *Verba autem edicti talia sunt: „quae dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit et iusta causa esse videbitur, iudicium dabo.*²¹ *Actio doli* zněla na náhradu škody a po uplynutí jednoho roku, v poklasickém právu po uplynutí dvou let,²² na vydání toho, čím se pachatel obohatil.²³ Protože šlo také o *actio arbitraria*, mohl se žalovaný odsouzení k náhradě škody vyhnout vydáním věci. Pasivně legitimováni byli vedle pachatele i jeho dědicové, nikoli však třetí osoby. Zdůraznit je nutné subsidiární charakter žaloby.

Námitka *exceptio doli* pak sloužila k obraně proti žalobě, jež byla podána na poškozeného, a která uplatňovala právo z podvodem vyvolaného právního jednání. Mířila proti podvodníkovi a dědicům, proti třetím osobám jen

¹⁸ D. 44. 4. 4.33 (Ulpianus 76 ad ed.): „...*metus causa exceptio má vztah k věci, pokud se s tou věcí nestalo nic z důvodu zastrašování, abychom nezkončili, zda ten, kdo podává žalobu, činil něco za účelem vyvolání strachu, ale zda obecně bylo ve vztahu k věci kýmkoli učiněno něco za účelem vyvolání strachu, nejen ze strany toho, kdo žaluje...*“

¹⁹ D. 4. 2. 14.3 (Ulpianus 11 ad ed.): „*V této žalobě není řešena otázka, zda byl strach vyvolán žalovaným nebo někým jiným; postačí prokázat, že strach byl vzbuzen, nebo bylo použito násilí a v důsledku toho žalovaný, i kdyby se nedopustil toho, z čeho je žalován, nabyl přesto zisku. Ve skutečnosti, protože se u strachu nepředpokládá, že se ví, kdo ho vyvolal, po právu není povinen označit toho, kdo použil násilí nebo u něho vyvolal strach. V důsledku toho je žalobce povinen prokázat pouze to, že v důsledku strachu formálně vrátil dlužnou částku, převedl věc, nebo udělal cokoli jiného v něč prospěch...*“

²⁰ HEYROVSKÝ, op. cit., s. 201.

²¹ D. 4. 3. 1.1 (Ulpianus 11 ad ed.): „*Toto se říká v ediktu: Jestliže bylo učiněno, jak se říká, ve zlém úmyslu a pokud v takovém případě není jiná žaloba a je zřejmé, že je to spravedlivé, udělím žalobu.*“

²² C. 2. 20. 8 (a. 319).

²³ KASER, op. cit., s. 246, 627–628; HEYROVSKÝ, op. cit., s. 201.

tehdy, pokud nabyly věcné právo bezplatně nebo s vědomím o skutečném podvodu:²⁴ *...specialiter exprimendum est, de cuius dolo quis queratur (...) „si in ea re nihil dolo malo actoris factum est“. docere igitur debet is, qui obicit exceptionem, dolo malo actoris factum, nec sufficiet ei ostendere in re esse dolum: aut si alterius dicat dolo factum, eorum personas specialiter debebit enumerare, dummodo hae sint, quarum dolus noceat.*²⁵ Na rozdíl od deliktu *metus* bylo nutné jak u námítky, tak u žaloby, přesně uvést, kdo podvod způsobil, nestačilo prokazovat pouze jednání pod vlivem podvodu: *Item exigit praetor, ut comprehendatur, quid dolo malo factum sit: scire enim debet actor, in qua re circumscriptus sit, nec in tanto crimine vagari.*²⁶

3 RECEPCE HONORÁRNÍHO PRÁVA

Tematice právního jednání vynuceného zastrašováním a podvodem, související s otázkou jeho platnosti, je věnována pozornost na několika místech Brněné právní knihy,²⁷ týkají se jí především články o věnu a dále slibech.

Článek 580 c) *De promissis inutilibus non servandis* (O slibech, které jsou neplatné a nemají být dodržovány) spojuje jak s podvodem, tak se zastrašováním možnost podání námítky, která mohla analogicky k předpisům římského práva odrazit žalobu, jejímž prostřednictvím bylo vymáháno plnění slíbené pod nátlakem nebo na základě lsti: *Item dolo vel metu adhibito accio quidem nascitur, si subita stipulatio sit, per doli tamen vel metus exceptionem submoveri petitio debet.*²⁸

Právní kniha přitom výslovně používá termíny *dolus* a *metus* známé z pramenů římského práva. Při bližším zkoumání se ukazuje, že se tak neděje náhodně, protože téměř doslovně cituje²⁹ konstituci císaře Diocletiana a Maximiána zachovanou v justiniánském Kodexu: „*Dolo vel metu adhibito*

²⁴ HEYROVSKÝ, op. cit., s. 201.

²⁵ D. 44. 4. 2.1 (Ulpianus 76 ad ed.): „...*zvláště je vyjádřit, či podvod je namítán (...) „pokud se s tou věcí nestalo nic v důsledku podvodu žalobce“. Kdo podává námítku, musí tedy prokázat, že se stalo něco v důsledku podvodu žalobce, nestačí mu ukázat [pouze to], že se udal podvod ve vztahu ke věci. Nebo když tvrdí, že se to stalo podvodem, který způsobil někdo jiný, bude muset takové osoby explicitně vyjmenovat, aby to byli ti, jejichž podvod [žalovanému] uškodil.*“

²⁶ D. 4. 3. 16 (Paulus 11 ad ed.): „*Praetor rovněž přikáže, aby byl přesně označen ten, kdo se dopustil podvodu; žalobce totiž musí vědět, za jakých okolností byl osižen, není možné být nepřesný u tak těžkého zločinu.*“

²⁷ Tento text pracuje s edicí Právní knihy písaře Jana z roku 1990: FLODR, op. cit.

²⁸ „*Také když byla provedena stipulace za přičinění podvodu nebo zastrašení, žaloba je dána, přes-to však ji lze odrazit námítkou podvodu nebo zastrašení.*“

²⁹ BOHÁČEK, 1924, op. cit., s. 15; Cf SCHUBART-FIKENTSCHER, 1947, op. cit., s. 92–93.

*actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli tamen vel metus exceptionem submoveri petitio debet.*³⁰ Vyplývá z ní, že právní jednání, jehož pohnutkou bylo zastrašení nebo podvod, bylo platné, vynutitelné, vyplývala z něj žaloba, nicméně, honorární právo dalo k dispozici námitku, kterou bylo lze vadu pohnutky namítat.

Další články, které již římskoprávní prameny doslovně necitují, ovšem tomuto stanovisku protirečí. Článek 579 *De promissis, que sint servanda et que non* (O slibech, které se mají dodržovat, a které nikoli)³¹ stanoví, že sliby učiněné pod nátlakem, konkrétně pokud byl člověk zajat a podroben výhrůžkám, které byly způsobily vyvolat strach o život, nebylo lze pokládat za závazné: „*Tamen si homo iniuste capitur et metu mortis in captivitate coactus quitquam promiserit vel se velle facere iuraverit, ad tale servandum promissum seu iuramentum, postquam carcerem evasit, non obligatur nec compellitur ipso iure. Promissum enim debet esse voluntarium, alioquin potius dicitur coactio quam promissum.*“³² Výslovně se zde uvádí, že *metus* jako pohnutka působil, že právní jednání bylo *ipso iure* neplatné, přidává i teoretické zdůvodnění, jež klade důraz na svobodnou vůli při právním jednání jako na neopomenutelnou podmínku. Validitu vůle vyjádřené pod psychickým nátlakem (doslovně *metus*) zpochybňuje podobným způsobem také článek 203 Právní knihy.³³

Stejný závěr je představen v článku 576 *De promissis et pactis in genere* (O slibech a dohodách povšechně),³⁴ tentokrát ale ohledně jednání učiněného na základě podvodu: „*Circa promissa generaliter servandum est, quod pactum turpe vel rei turpis aut impossibilis de iure vel de facto nullam obligationem inducit. Et dicitur pactum turpe, quod fit per usuram et dolum. Pactum autem rei turpis dicitur, ut si promittat se aliquis velle hominem interficere...*“³⁵ V tomto článku stojí za pozornost

³⁰ C. 8. 38. 5 (a. 293): „*Když byla provedena stipulace za přičinění podvodu nebo zastrašení, žaloba je dána, přesto však ji lze odrazit námitkou podvodu nebo zastrašení.*“

³¹ Cf BOHÁČEK, 1924, op. cit., s. 15.

³² „*Ale pokud je člověk protiprávně zadržěn a v zajetí ze strachu o život něco slíbí nebo odpřísáhne, že něco učiní, není silou zákona poté, co opustí vězení, zavázán ani nucen takový slib nebo přísahu dodržet. Slib totiž musí být svobodný, jinak jej lze spíše nazvat donucením nežli slibem.*“

³³ SCHUBART-FIKENTSCHER, 1947 op. cit., s. 92.

³⁴ Cf BOHÁČEK, 1924, op. cit., s. 15.

³⁵ „*O slibech má být obecně zachovááno, že nečestná dohoda nebo nečestné či nemožné věci, de iure nebo de facto, nedává vzniknout žádnému závazku. A za nečestnou dohodu se pokládá, co je učiněno s úroky nebo podvodem. Za dohodu, jejíž předmět není čestný, se pokládá, pokud by někdo slíbil, že zabije člověka...*“

více aspektů. Předně lze vyvodit, že nekoresponduje se závěry římského práva a podobně jako předchozí citovaný článek Právní knihy označuje smlouvu, jejíž uzavření bylo vylákáno podvodem, za nicotnou. Jde však ještě trochu dále a stejný důsledek spojuje s každým jednáním, které nebylo čestné (*turpis*). Ona čestnost zde není podrobně vymezena, článek 576 se omezuje jen na několik příkladů, mezi něž patří mimo podvod také slib vraždy a v souladu s dobovým přesvědčením sjednání úroků. Projevuje se zde snaha o postih morálně zavrženého jednání a z uvedených příkladů by bylo možné vyvodit obecné pravidlo, že do množiny nečestných jednání měla spadat také každá dohoda směřující k protiprávnímu jednání.³⁶ Při interpretaci výrazu *turpis* je třeba zohlednit znění článku 580 b) *De promissis inutilibus non servandis* (O slibech, které jsou neplatné a nemají být dodržovány),³⁷ který spojuje stejný účinek, tedy nicotnost, s ujednáními úmluv a slibů jdoucími proti dobrým mravům: *Item, que contra bonos mores vel in pacto vel in stipulatione deducuntur, nullius momenti sunt*.³⁸ Je představitelné, že Právní kniha nelpěla striktně na užívané terminologii, a že jak výrazem *turpis*, tak *contra bonos mores*, je myšleno obecně jednání nemravné, jehož účinky nesmí mít právním řádem uznávané důsledky. Byť článek 576 explicitně nehovoří o zastrašování, lze předpokládat, že jím vyvolané právní jednání bylo nicotné také, neboť při hodnocení čestnosti by bylo možné *metus a dolus* postavit naroveň. To ostatně vyjádřil i Ulpianus v poslední knize Digest, kde označil shodně zastrašování i podvod za jednání proti dobrým mravům: *Nibil consensu tam contrarium est, qui ac bonae fidei iudicia sustinet, quam vis atque metus: quem comprobare contra bonos mores est*.³⁹ Paralelu mezi Právní knihou písaře Jana a justiniánskými Digesty je však na místě hledat pouze zčásti. Římské právo nevycházelo z přesvědčení, že by veškeré jednání vyplývající z nemravných pohnutek mělo být silou zákona pokládáno za nepatné či nicotné, jak dokládá již samotná právní úprava deliktů *metus a dolus*. V takových situacích se znatelně projevila role praetora, který nemusel připustit žalobu nebo zohlednil *exceptio doli*.⁴⁰

³⁶ BOHÁČEK, 1924, op. cit., s. 15.

³⁷ Ibid.

³⁸ „Také to, co bylo v rozporu s dobrými mravy uvedeno buď ve smlouvě, nebo ve slibu, je nicotné.“

³⁹ D. 50. 17. 116pr. (Ulpianus 11 ad ed.): „Nic nestojí v takovém rozporu se souhlasem, na němž spočívají také žaloby v dobré víře, než násilí a zastrašování. Schvalovat je by bylo proti dobrým mravům.“

⁴⁰ KASER, op. cit., s. 251.

V Právní knize písaře Jana se dochoval také příběh zprostředkovávající náhled nejen do tehdejší soudní praxe, ale také do témat, o nichž se mohly vést spory.⁴¹ Vypráví se o něm v článku 205 *Dotis promissio bonam fidem habere debet* (Slib věna musí mít dobrou víru): *Dotis promissio, si metu vel vi extorta fuerit, inutilis est, cum dos ex libera proficisci debeat voluntate. Sic sentenciatum est in Hulein, cum Scherczo cognatam suam cuidam rustico diviti tradisset et eum postea ad promittendum dotalicium compulsisset.*⁴² V poměrně pozoruhodném řízení se hodnotila platnost slibu věna vynuceného na bohatém sedlákovi, jemuž předtím Scherczo, pravděpodobně s vidinou dobrého obchodu, doslova odevzdal svou blíže nespecifikovanou příbuznou jako nastávající manželku. Bylo rozhodnuto, že slib věna se pokládal za *inutilis*, tedy neplatný nebo snad přímo nicotný, byl-li vynucen silou nebo zavražďováním. Tento závěr má podle všeho původ v německém právu a kontrastuje s přístupem civilního římského práva, které nikdy ze spáchání deliktu *metus* nevyvozovalo neplatnost vynuceného právního jednání *ex lege*.⁴³ Pokud prameny římského práva referovaly o ochraně proti zavražďování poskytnuté praetorem, nesahaly k tak silným termínům jako *inutilis* a místo toho označovaly vynucené právní jednání za *non ratum*,⁴⁴ tedy pouze za nepotvrditelné praetorem. Evokovaly ochranu poskytovanou honorárním právem, v žádném případě však nenaznačovaly, že by mělo jít o jednání neplatné. Rozpor citovaného článku s normami římského práva podtrhuje i jeho formulace, když staví naroveň fyzické i psychické násilí a připisuje obojímu stejné účinky. Paradoxně však tento závěr vyjadřuje romanistickou terminologií a podobně jako prameny římského práva odlišuje kategorii fyzického násilí od psychického, užívá výraz *metu vel vi*.

4 ZÁVĚR

Z citovaných článků Právní knihy písaře Jana nepochybně vyplývá, že její autor dobře znal obsah pojmů *dolus* a *metus* ve smyslu římského práva,

41 Cf. SCHUBART-FIKENTSCHER, 1947, op. cit., s. 92.

42 „Slib věna je neplatný, pokud byl vynucený zavražďováním nebo silou, protože věno musí být slíbeno ze svobodné vůle. Tak bylo rozhodnuto v Hulíně, když Scherczo svou příbuznou odevzdal jakémusi bohatému sedlákovi a poté jej donutil ke slíbení věna.“

43 SCHUBART-FIKENTSCHER, 1947, op. cit., s. 92.

44 D. 4. 2. 1 (Ulpianus 11 ad ed.): *Ait praetor: „quod metus causa gestum erit, ratum non habebit“*. . . D. 4. 2. 21.1 (Paulus 11 ad ed.): *Quod metus causa gestum erit, nullo tempore praetor ratum habebit.*

a že stejně jako ve starověkém Římě vyvstávala potřeba postihovat nežádoucí jednání představované zastrášováním a podváděním druhých. Úprava těchto témat nebyla náhodným projevem citu pro spravedlnost, který by byl na římském právu zcela nezávislý. Ukázalo se, že autor knihy byl seznámen s prameny římského práva, a že v případě pravidel o neplatnosti slibů dokonce doslovně citoval ustanovení justiniánského Kodexu, jež zakotvovalo námitky *exceptio quod metus causa* a *exceptio doli*. Obě námitky tak byly recipovány také do brněnského městského práva. Právní kniha však není v úpravě zkoumaných deliktů konsistentní, protože obsahuje protichůdná ustanovení o důsledcích, které vynucení právního jednání nebo podvod vyvolávaly. Posledně citované články budí dojem, právní jednání vyvolané strachem nebo podvodem mělo být nicotné, což je závěr odlišný od římského práva i článku, který vznikl převzetím textu justiniánského Kodexu. Tento rozpor ilustruje, že Právní kniha písaře Jana nevznikala výhradně pod vlivem norem římského práva, a ale že vykazuje prvky dalších právních řádů, které mohly být, zdá se, přejímány v různých člancích nezávisle na sobě. Skládání více pramenů do jedné sbírky potom mohlo vést k obsahovým kontradikcím jako ve zkoumaném případě.

Literature

- BOHÁČEK, Miroslav. Ještě k římskoprávnímu obsahu brněnské právní knihy. In: *Sborník prací z dějin práva československého. Svazek I. K padesátým narozeninám profesora Jana Kaprasa jeho žáci*. Praha: 1930, s. 39–49.
- BOHÁČEK, Miroslav. *Římské právní prvky v Právní knize brněnského písaře Jana*. Praha: 1924.
- Digesta seu pandactae. Tomus I, Fragmenta lecta, Vybrané části*. Přeložili P. Blaho, J. Vaňková, M. Skřejpek a J. Žytek. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2015.
- FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století*. 3 svazky. Brno: Archiv města Brna, 1990–1993.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opravené vyd. Praha: Otto, 1910.
- KASER, Max. *Das römische Privatrecht. Abschnitt I*. München: Beck, 1971.

ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, Lenka. Právní kniha písaře Jana (polovina 14. století). In: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. Svazek VI.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., v koedici s Key Publishing, s. r. o., 2015, s. 24–26.

ŠMÍDOVÁ MALÁROVÁ, Lenka. Pronikání římského práva v českých zemích ve středověku. Stav a možnosti bádání. In: *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity, řada společenských věd*, 2012, roč. 26, č. 1, s. 3–13.

SCHUBART-FIKENTSCHER, Gertrud. *Das Eherecht im Brünner Schöffebuch.* Stuttgart: Kohlhammer, 1935.

SCHUBART-FIKENTSCHER, Gertrud. Römisches Recht in Brünner Schöffebuch. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung.* Band 65, 1947, s. 86–176.

SKŘEJPKOVÁ, Petra. The incorporation of Roman law into Bohemian municipal law in the 16th century. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 2009, roč. 58, č. 3, s. 344–356.

Contact – e-mail

marek.novak@post.cz

Ius honorarium a služebnosti

Jan Šejdl

Právnická fakulta, Universita Karlova, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se věnuje promítnutí změn, jež přinášelo honorární právo, do oblasti služebnosti, které však svojí povahou jsou instituty typicky civilními, a to na poměrně úzké problematice požadavku trvalosti či stálosti služebnosti. Tento požadavek, který vycházel z civilního práva, byl postupem vývoje, a to právě skrze honorární právo, opouštěn, přičemž významnou roli v tomto odklonu hrály mimo jiné také způsoby vzniku služebnosti, jež zavádělo honorární právo a které svojí menší dávkou formalismu umožňovaly volnější pojmání služebnosti jako institutu.

Keywords in original language

Servitus; ius romanum; in iure cessio; tempus; condicio.

Abstract

The paper deals with the changes introduced by *ius honorarium* into the area of servitudes, mainly concerning the demand for servitudes to be permanent. This demand, which originated in *ius civile*, was slowly diminishing under the influence of *ius honorarium*. *Ius honorarium* has also introduced new ways how the servitudes can be created, which were less formalistic and allowed a less strict way of seeing servitudes as an institute.

Keywords

servitus; ius romanum; in iure cessio; tempus; condicio.

Honorární právo, které je souhrnným tématem celé této publikace, se prolíná takměř všemi instituty římského soukromého práva a snad není žádná jeho část, která by se ve svých dlouhých dějinách tu a tam s ním nepotkala

a zůstala provždy doménou starého práva civilního. Služebnosti jsou sice svým původem civilním institutem, jehož nejzazší počátky je možno sledovat až k XII deskám, avšak postupem času jejich vývoj byl nikoliv malou měrou honorárním právem ovlivněn. Způsobů, jimiž se honorární právo v nauce služebností projevilo, je mnoho, od rozšíření typů služebností, způsobů ochrany, tak ale i po do značné míry principiální zásahy do samotné koncepce služebností.

Níže uvedený text tak má být pouze malou ilustrací toho, jak honorární právo ovlivnilo typicky civilní služebnosti a jak je posunulo směrem, který pak byl následován i dalším právním vývojem, a to v jisté formě až do dnešních dní. Ilustrace bude spočívat na jednom dílčím problému, snad je možno jej nazvat i principu, kterým jsou služebnosti provázeny, a sice na jejich časové neomezenosti, jinak řečeno trvalosti. Služebnosti pozemkové (jinak je tomu v případě tzv. služebností osobních) jsou svojí povahou trvalé, trvalé do té míry, jak málokterý jiný institut, neboť vkládají práva a povinnosti mezi jednotlivé vlastníky dvou či několika pozemků tak postupně, jak oni se v čase stávají vlastníky, přičemž je tomu tak až do doby, kdy nastane některý ze zákonných, specifických důvodů, jimiž služebnost zanikne. Služebnost tedy jistě zaniknout může a jsou tomu věnovány i zvláštní způsoby, jak se může tak stát, ale pod pojmem trvalosti služebnosti se rozumí především již na samém počátku existence služebnosti absence dalších důvodů zániku služebnosti, omezení její existence, které by si strany dohodly, nežli těch, které stanoví zákon v širokém smyslu slova. Na první pohled může se jednat o týž princip, jenž je formulován požadavkem *perpetuae causae* u služebnosti, ten jistě také ovlivňuje koncepci a charakter služebnosti, ale limituje rovněž její vznik, a to na základě přirozených vlastností pozemků, zatímco požadavek stálosti služebnosti je požadavkem na nikoliv faktickou vlastnost, ale na vlastnost právní, respektive vlastnost práva jako takového.

Jak bylo již výše naznačeno, jsou to právě pozemkové služebnosti, které docházejí ve své trvalosti takměř k nejzazším hranicím. Pokud by bylo možno relativně volně spekulovat, pak je možné přemýšlet i nad tím, že jsou to právě pozemkové služebnosti, které mezi ostatními právními instituty a právními vztahy (byť mezi postupně se proměňujícími osobami) dosahují nejdelší trvanlivosti, a tedy i některé jednotlivé služebnosti mezi konkrétními

pozemky pak i největšího stáří. Takováto dlouhodobost vychází již z evidentně nejstarších dob a je vedle dalšího (jak bude i dále) způsobena nemožností stanovit časovou hranici fungování či přímo existenci služebnosti.

Jako čelný zdroj informací o možnostech či spíše nemožnostech stanovení maximálních časových lhůt pro existenci služebnosti je možno považovat v justiniánských Digestech zachovanou Papinianovu větu, v níž říká, že „*actus legitimi, qui recipiunt diem vel condicionem, veluti emancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, servi optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel condicionis adiectionem.*“¹ Na první pohled je zde poměrně jednoduchá a jasná informace o tom, že není možné zřídit civilním způsobem (*actus legitimi*) služebnost s časovým limitem, ani s podmínkou, která takový časový limit dá, a sice s podmínkou resolutivní. Při bližším pohledu je již situace nemálo složitější a samotné hledání toho, co skutečně Papinianus řekl, mnohem zajímavější.

Prvním pro další úvahy důležitým momentem je samotný text fragmentu, kdy v rámci edičních prací na justiniánských Digestech byla přijata výše uvedená formulace, v níž autor hovoří o emancipaci. Avšak ve florentském rukopisu je uvedené slovo ochuzeno o počáteční „e“, a tedy florentský rukopis hovoří toliko o mancipaci.² Naproti tomu text, který je v edici obvykle užit, tedy ten, který hovoří o emancipaci, pochází z Basilik. Není nelogické se ptát, z jakého důvodu byl použit právě text basilikální, nikoliv z florentského rukopisu. Důvodem je samotná povaha Digest a to, co měly přinést a jakými zásadami se měli řídit jejich tvůrci respektive kompilátoři. Jedním z úkolů, s nimiž se měli kompilátoři vypořádat, byla modernizace původních

¹ Dig. 50.17.77 (Papin. lib. 28 quaest.): „*Actus legitimi, qui recipiunt diem vel condicionem, veluti emancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, servi optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel condicionis adiectionem. nonnumquam tamen actus supra scripti tacite recipiunt, quae aperte comprehensa vitium adferunt. nam si acceptum feratur ei, qui sub condicione promisit, ita demum egisse aliquid acceptilatio intellegitur, si obligationis condicio exstiterit: quae si verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.*“ (Úkon podle zákona, který zahrnuje časovou doložku nebo podmínku, jako emancipace, formální odpuštění dluhu, nabytí dědictví, získání otroka, jmenování poručníka je zcela neplatné skrze přidání časové doložky nebo podmínky. Nicméně výše popsané úkony připouštějí mlčky ty věci, které by výslovně řečeny způsobily neplatnost. Tak jestliže se odpustí splnění tomu, kdo slíbil pod podmínkou, tak to značí, že odpuštění bude mít následky, pokud se podmínka zrealizuje, jestliže by ale odpuštění bylo výslovně podmíněno, stane se to úkonem bez právního významu.) Překlady textů jsou autorovy.

² Viz např. různá vydání Krügerovy edice Digest, nebo VIGNALI, G (ed.). *Corpo del diritto*. 6. vyd. Napoli: Achille Morelli, 1859; blíže též BIONDI, B. *Le servitù prediali nel diritto romano*. Milano: Giuffrè, 1954, s. 186.

textů, a to mimo jiné tím, že měli odstranit zmínky o starších způsobech nabývání či převodu věcných práv, tedy o mancipaci a *in iure cessi*. V daném případě tedy text florentského rukopisu toto zadání nerespektuje a je možno se pouze ptát, zdali je tomu tak proto, že se od zadání odchýlili kompilátoři, či zda se jedná pouze o chybu v rámci sepsání florentského rukopisu. I samotné zařazení právě emancipace mezi ostatní zmiňovaná právní jednání je poměrně zvláštní, taktéž i jeho poloha, kdy o emancipaci se hovoří v úvodu seznamu, naproti tomu kupříkladu o zřízení poručníka až na samotném konci. Je tak možno se domnívat, že původní text fragmentu byl bližší podobě, jakou do dnešních dob zachoval florentský rukopis, a sice že Papinianus sám hovořil o mancipaci, nikoliv o emancipaci.

Rovněž je nutno zdůraznit další aspekt uvedeného fragmentu – velmi důrazně a doslovně autor trvá na tom, že uvedené pravidlo se vztahuje na civilní úkony, které mohou dávat za vznik služebnostem, jinými slovy, že se jedná o pravidlo civilního práva, tedy vycházející z obyčejů a zákoníku XII desek, případně dílčí komiciální legislativy (která však k danému tématu není žádná známa). Konečně je nutné si povšimnout formulace „*in totum vitiantur*“, která jednoznačně ukazuje na skutečnost, že civilní jednání, jež si bude klást na cíl zřídit služebnost pod určitou podmínkou, takové jednání bude neplatné, a to nikoliv pouze tak, že neplatnou bude ona podmínka či časové určení konce služebnosti, ale neplatné bude uvedené právní jednání jako celek, jinými slovy služebnost jako taková ve skutečnosti vůbec nevznikne. V určitém smyslu se nelze takovému výkladu uvedeného právního jednání divit – pakliže souhlasil vlastník pozemku s jeho zatížením do určitého času, skutečnost, že nakonec bude zatížen nikoliv dlouhodobě, ale mnohdy na věčnost, není pouze vedlejší záležitostí, ale skutečností poměrně podstatnou, která by jistě hrála významnou roli při úvahách vlastníka, zdali takovou služebnost schválí a nechá svoji část majetku zatížit, čili nic.

Fragment díky těmto úvahám přináší další, a to logickou otázku – jaké je právní zakotvení uvedené limitace, tedy nemožnosti zřídit pozemkovou služebnost pod podmínkou nebo jen co do určitého času. Jednu z možných variant nastiňuje právě uvedený fragment, a to díky tam původně zmiňované mancipaci, dosti možná i *in iure cessi*. Ve fragmentu uvedený výčet právních jednání, která nemohou být omezena časem nebo podmínkou, evokuje

úvahu, že tím, proč služebnosti, jakožto právní vztah sukcesivně postupující po jednotlivých vlastnících pozemku, nemohou být zřízeny s časovým omezením nebo podmínkou, je samotná nemožnost podmínit jejich zřizovací právní jednání jako taková, tedy samotná nemožnost jakkoliv omezit nebo podmínit následky právních jednání, jimiž se vedle dalšího též zřizují služebnosti. Jinými slovy fragment jako celek popírá možnost omezení služebností tím, že odmítá limitaci následků části jejich zřizovacích jednání.

Zřejmě nejčastějším či nejtypičtějším způsobem, jímž byly služebnosti v klasické době a na italské půdě *inter vivos* zřizovány, byla *in iure cesse*. Logickou otázkou vzhledem k předchozímu je tedy zdali *in iure cessi* je možno provést s určitou podmínkou nebo časovým určením. Vzhledem k charakteru *in iure cesse*³ jako takové jsou některé druhy podmínek nebo časových určení vyloučeny rovnou. *In iure cesse* jakožto fingovaný spor o věc vyvolaný nabyvatelem, který tvrdí, že je vlastníkem nebývané věci a jemuž tvrzení se neklade odpor, ten jen těžko může tvrdit, že se vlastníkem teprve stane, nebo že se vlastníkem stane, pokud nastane nějaká další okolnost, koneckonců také nemůže tvrdit, že je vlastníkem již teď, pokud nějaká okolnost nastane. Uvedené nemožnosti jasně vyplývají i ze skutečnosti, že jen těžko by si někdo mohl před soudním úředníkem, tedy před magistrátem s *judicium* bránit taková práva, která doposud nemá a která mu doposud nevznikla.⁴ V tomto smyslu je možno i přímo v pramenech nalézt obdobné stanovisko, kdy mezi texty zachovanými skrze *Fragmenta Vaticana* lze číst, že „*ex certo tempore legari potest; sed an in iure cedi vel an adiudicari possit, variatur; videamus, ne non possit, quia nulla legis actio prodita est de futuro.*“⁵ Z výše uvedeného fragmentu vyplývá mimo jiné, že *in iure cesse* nesnese ze své podstaty, aby její následky nastaly až v budoucnu, jinými slovy taková podmínka či časové určení, které dá teprve v budoucnu za vznik práv a povinností,

³ Viz blíže SCIALOJA, V. *Teoria della proprietà nel diritto romano*. 2. vyd. Roma: Sampaolesi, 1931, s. 149 a násl.; VOLTERRA, E. *Istituzioni di diritto privato romano*. Roma: La Sapienza, 1988, s. 331 a násl.; VOICI, P. *Modi di acquisto della proprietà*. Milano: Giuffrè, 1952, s. 61–66.

⁴ Viz BIONDI, op. cit., s. 187.

⁵ *Fragmenta Vaticana*. 49: „*Ex certo tempore legari potest; sed an in iure cedi vel an adiudicari possit, variatur; videamus, ne non possit, quia nulla legis actio prodita est de futuro.*“ (Lze odkázat /s určením/ od jistého času, ale jestli je tak možno převést *in iure cessi* nebo adjudikovat, se liší. Vidíme, že to není možné, neboť žádná legisakce nemůže působit do budoucnosti.).

nebude možná. Jako otázku, na níž z uvedeného fragmentu odpověď neplyne, je možno mít již výše nastíněný problém, zdali takto vadně podmíněná in iure cesse bude mít za následek neplatnost toliko oné vadné součásti, tedy neplatnost oné podmínky či časového určení, nebo naopak bude mít za následek neplatnost celé in iure cesse jako takové.

Uvedenou situaci je však nutno upřesnit, neboť další fragment z vatikánského rukopisu, ve skutečnosti předcházející fragmentu již zmíněnému, situaci nemalým způsobem modifikuje, jestliže říká, že „*ad certum tempus et in iure cedi et legari et officio iudicis constitui potest.*“⁶ V uvedeném fragmentu je možno mít danou situaci za ve své podstatě obrácenou, a tedy in iure cessi z podstaty přístupnou. Dané právo v tomto případě je a je tedy bez obtíží možno konstatovat, že právo v danou chvíli existuje, lze dodat, že lze autoritativně potvrdit současnou existenci práva. V tomto smyslu je pak časové omezení či resolutivní podmínka z primární povahy in iure cesse možná a citovaný fragment toto také připouští. Další otázkou by mělo být, ač na tomto místě na její hlubší zkoumání není prostor, jak by bylo do in iure cesse jako takové vloženo ono časové omezení, minimálně v nejstarší době, kdy legisakční řízení soudnímu úředníkovi, ale i soudci poměrně výrazně svazovalo ruce. Případnou námitku, že takovýto postup byl umožněn až spolu se změnami řízení tehdy, kdy docházelo k opouštění systému legisakcí, je možno odrazit dalším fragmentem z vatikánského rukopisu, a sice hned následujícím, který konstatuje, že „*pomponius igitur putat non posse ad certum tempus deduci nec per in iure cessionem nec per mancipationem, sed tantum transferri ipsum posse. Ego didici et deduci ad tempus posse, quia et mancipationem et in iure cessionem lex XII tabularum confirmat.*“⁷ Tato poměrně významná zmínka jednak potvrzuje velice starou,

⁶ Fragmenta Vaticana. 48: „*Ad certum tempus et in iure cedi et legari et officio iudicis constitui potest.*“ (/S doložkou/ do určitého času je možno provést in iure cessi, odkaz i soudní řízení).

⁷ Fragmenta Vaticana. 50: „... *Pomponius igitur putat non posse ad certum tempus deduci nec per in iure cessionem nec per mancipationem, sed tantum transferri ipsum posse. Ego didici et deduci ad tempus posse, quia et mancipationem et in iure cessionem lex XII tabularum confirmat. Num quid ergo et ex tempore et condicione deduci possit? Sequitur et legatum deduci ad certum tempus posse.*“ (...Pomponius se tedy domnívá, že /s doložkou/ do určitého času není možné odvodit /služebnost/ ani in iure cessi, ani mancipaci, ale je možné toliko ony samotné převést. Já jsem seznal, že odvodit /s doložkou/ do určitého času je možné, pro mancipaci a in iure cessi potvrzuje zákon XII desek. Je tedy možno odvodit /s doložkou/ od určitého času nebo pod podmínkou? Má se sledovat, že může být odkaz odvozuující do určitého času).

avšak velice spornou koncepcí toho, jak je možno mancipaci či in iure cessi konstruovat, dále pak potvrzuje, byť je vzhledem k časovému odstupu toto možno zpochybňovat, existenci in iure cesse již v archaických dobách římského práva, tedy v dobách zákoníku XII desek. Jak z fragmentů vyplývá, situace mancipace je do značné míry obdobná.

Je rovněž nutné si uvědomit, že dané fragmenty z vatikánského rukopisu směřují k použití mancipace či in iure cesse ke zřízení usufruktu, tedy institutu, který je ve své povaze principálně časově omezený, jak bylo již uvedeno výše. Úvahy nad uvedenými fragmenty z vatikánského rukopisu však směřovaly primárně k otázce, zdali časová neomezenost pozemkových služebností neplyne z nemožnosti vložit takovéto omezení do zřizovacích jednání. Z výše uvedeného pak lze dovodit, že v případě sukcesivní podmínky či časového odkladu vzniku služebnosti je možno na jejich neaplikovatelnost na služebnosti hledět jako na důsledek charakteru zřizovacích jednání, kdy tyto nejsou do sebe ze své podstaty schopny pojmout takovýto druh dílčích ujednání. Naproti tomu podmínka resolutivní či termín, do něhož má právní vztah fungovat, ve své podstatě zřizovacím jednáním služebností nebrání, a tedy je jejich neaplikovatelnost na služebnosti nutno dovozovat nikoliv z povahy zřizovacích jednání služebností, ale především z povahy a účelu služebností jako takových.⁸

Uvedenou skutečnost je možno vysledovat i přímo v pramenech, kdy služebnost zřízená s odkládací podmínkou takovým způsobem, který odkládací podmínku připouští, je bez obtíží možná, jak svědčí i Marcelův text konstatující, že *„quamquam si sub condicione quis fundum legasset, viam pure, aut pro parte fundum pure, pro parte sub condicione et viam sine condicione, si pendente ea legati dies cessisset, interiturum fore viae legatum: ut responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub condicione, alteri pure legasset et pendente condicione decessisset, quia alterius legatarii persona impedimento esset, quo minus solidus fundus cum*

⁸ Viz obdobně BIONDI, op. cit., s. 187 a 188.

*via vindicaretur.*⁹ Citovaný fragment přináší mnoho dalších dílčích problémů, které však vycházejí z rámce probíraného principu, jeden dílčí problém, jehož řešení je možno nechat spíše otevřené, je otázka vindikačního odkazu v případě suspensivní podmínky a především ochrany tohoto odkazu v nejstarší době vývoje římského práva. Každopádně je patrné, že odkaz jakožto způsob zřízení služebnosti dle civilního práva je způsobem, který umožňuje zřídit služebnost s případným (a v podstatě logickým) odkladem.

Dalším kamenem, jímž je možno doplnit mosaiku věnovanou požadavku na trvalost služebnosti, je Papinianův fragment, který konstatuje, že „*servitutes ipso quidem iure neque ex tempore neque ad tempus neque sub condicione neque ad certam condicionem (verbi gratia ‚quamdiu volam‘) constitui possunt*“:¹⁰ Uvedená věta si opět zaslouží drobný komentář. Na první pohled je patrné, že se jedná o stejné pravidlo, které bylo zmíněno v již citovaném Papinianově předchozím fragmentu. Naproti tomu je patrné, že možnost zřídit služebnost se suspensivní podmínkou, jak je připouštěno ve výše citovaném Marcianově

⁹ Dig. 33.3.3 (Marcell. lib. 29 Dig.): „*Si fundum maevio et ad eum viam per alium fundum et eundem fundum sine via titio legasset, si uterque fundum vindicasset, sine via legato fundum cessurum, quia neque adquiri per partem servitus possit. et si prius maevius fundum vindicaret altero deliberante, posse dubitari, an, si postea titius omisisset, viae legatum salvum esset, et hoc magis videbatur: quamquam si sub condicione quis fundum legasset, viam pure, aut pro parte fundum pure, pro parte sub condicione et viam sine condicione, si pendente ea legati dies cessisset, interitum fore viae legatum: ut responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub condicione, alteri pure legasset et pendente condicione decessisset, quia alterius legatarii persona impedimento esset, quo minus solidus fundus cum via vindicaretur.*“ (Jestliže byl odkázán Maeviovi pozemek a k němu cesta přes jiný pozemek a též pozemek Titiovi bez cesty, tehdy oba by pozemek vindikovali, bez cesty /určené/ legátem ke zřízení, neboť nelze nabýt služebnost k části. A jestliže nejprve Maevius vindikoval pozemek, zatímco druhý se rozvažoval, možno pochybovat, zdali, jestliže později Titius opomene /přijmout dědictví/, je cesta z odkazu zachována. A spíše se tak jeví. Ačkoliv, jestliže někdo odkázal pozemek pod podmínkou, cestu bez podmínky nebo část pozemku bez podmínky, část pod podmínkou a cestu bez podmínky, jestliže, během tohoto, uběhne čas odkazu, zanikne také odkaz cesty. Jak je odpovězeno, jestliže jednomu ze sousedů, který měl společný pozemek, cesta byla odkázána pod podmínkou, druhému bez podmínky a během doby podmínky zemřel; neboť druhá osoba odkazovněka je překážkou, pro kterou se celý pozemek s cestou nevindikuje.).

¹⁰ Dig. 8.1.4pr. (Papin. lib. 7 quaest.): „*Servitutes ipso quidem iure neque ex tempore neque ad tempus neque sub condicione neque ad certam condicionem (verbi gratia ‚quamdiu volam‘) constitui possunt: sed tamen si haec adiciantur, pacti vel per doli exceptionem occurreret contra placita servitutum vindicanti: idque et sabinum respondisse cassius rettulit et sibi placere.*“ (Služebnosti podle práva nelze zřídit ani od určitého času, ani do určitého času, ani pod podmínkou, ani k určité podmínce /slovy „dokud budu chtít“; avšak jestliže toto je přidáno, námitkou dohody nebo podvodu je možno bránit se proti vindikaci služebnosti. A Cassius uvádí, že takové je stanovisko Sabina a takové je i jeho stanovisko.).

fragmentu, tato je Papinianem popírána. Není rovněž možné si nepovšimnout dalšího specifika uvedené Papinianovy citace, kdy jako příklad podmínění či omezení služebnosti uvádí výhradu „*quamdiu volam*“; tedy „dokud budu chtít“. Takováto výhrada by však byla neplatná při jakémkoliv právním jednání, neboť, jak uvádí B. Biondi, není možno považovat za platné takové právní jednání, jehož účinnost se bude odvíjet výhradně od vyjádřené vůle jedné ze stran.¹¹

Každopádně je však nemálo patrný rozpor mezi tím, co konstatuje Papinianus v citovaném fragmentu z 50. knihy justiniánských Digest a naproti tomu, co konstatuje ve výše uvedeném fragmentu z 8. knihy justiniánských Digest, ačkoli obě citace byly kompilátory do justiniánských Digest převzaty z Papinianových knih „Otázek“. Případné rozpory lze jistě přičíst za vinu kupříkladu justiniánským kompilátorům, kteří texty mohli i měnit, avšak cílem těchto změn naopak mělo být sjednocování, a tak, aniž by bylo možno to vyloučit, lze mít spíše za to, že několik rozporů, které mezi sebou oba fragmenty vytvářejí, je spíše založeno na určitém vytržení z kontextu, nežli na cílených změnách.

Papinianus ve druhé části svého fragmentu v 8. knize justiniánských Digest konstatuje, že v případě podmínění nebo časového omezení služebnosti, „*pacti vel per doli exceptionem occurratur contra placita servitute vindicanti*“.¹² Naproti tomu lze však číst, jak bylo i výše uvedeno, že služebnost „*in totum vitiantur per temporis vel condicionis adiectionem*“.¹³ Tyto dvě citace jinými slovy nabízejí na jedné straně proti vindikaci služebnosti, kterou by někdo podal, možnost

¹¹ Viz BIONDI, op. cit., s. 189.

¹² Fragment viz sub 138.

¹³ Již uvedený Dig. 50.17.77 (Papin. lib. 28 quaest.): „*Actus legitimi, qui non recipiunt diem vel condicionem, veluti emancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, servi optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel condicionis adiectionem. nonnumquam tamen actus supra scripti tacite recipiunt, quae aperte comprehensa vitium adferunt. nam si acceptum feratur ei, qui sub condicione promissit, ita demum egisse aliquid acceptilatio intellegitur, si obligationis condicio exstiterit: quae si verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.*“ (Úkon podle zákona, který zahrnuje časovou doložku nebo podmínku, jako emancipace, formální odpuštění dluhu, nabytí dědictví, získání otroka, jmenování poručníka je zcela neplatné skrze přidání časové doložky nebo podmínky. Nicméně výše popsané úkony připoustějí mlčky ty věci, které by výslovně řečeny způsobily neplatnost. Tak jestliže se odpustí splnění tomu, kdo slíbil pod podmínkou, tak to značí, že odpuštění bude mít následky, pokud se podmínka zrealisuje, jestliže by ale odpuštění bylo výslovně podmíněno, stane se to úkonem bez právního významu.).

bránit se za pomoci námitky, na druhou stranu však přímo konstatuje druhý fragment, že právní jednání, které směřuje ke zřízení služebnosti pod podmínkou, je celé neplatné a tedy jen zatěžko může stát za vznikem vindikace, již by se musel vlastník druhého pozemku v případě pozemkových služebností bránit, a tedy, proti níž by eventuální námitka mohla být vznesena. Rovněž lze těžko přijmout skutečnost, že bude možno bránit se námitkou podvodu proti vindikaci služebnosti, jestliže doposud nenastal čas při určení počátečního času služebnosti nebo nebyla naplněna suspensivní podmínka ke vzniku služebnosti. V takovém případě je evidentní, že následky právního jednání doposud nenastaly, a tak jen těžko může dané právní jednání dát za vznik snad tomu nejdůležitějšímu, co v římském právu formuje právo či právní vztah, tedy žalobě – v tomto případě vindikaci. Nikoliv nepodobně jako výše se pak použití námitky v dané konstelaci jeví jako navýsost zvláštní ba nelogické.¹⁴

Celá problematika vztahu obou těchto fragmentů byla poměrně zevrubně zpracována, a to významným sicilským romanistou S. Riccobonem, přičemž autor vysledoval ve vztahu obou fragmentů několik vývojových a charakterových poloh pravidel v obou fragmentech obsažených.¹⁵ Především se jedná o zvláštní propojení mezi civilním a praetorským právem, kdy Justinianští kompilátoři měli za úkol tuto dvojkolejnost odstranit, přesto však, a jistě jim to nelze mít za zlé, mnohé rozdíly mezi oběma větvemi římského práva vyrůstají na povrch a mnohdy tím způsobují či mohou způsobovat nemalé interpretační problémy. Jak S. Riccobono, tak ale i například C. A. Maschi,¹⁶ mají za to, že důvodem rozporu obou fragmentů je skutečnost, že oba ve svých částech reagují na jinou situaci, a sice že jeden se věnuje situaci civilního práva, zatímco druhý se věnuje situaci práva praetorského, potažmo provinčního práva a praxe. První zmiňovaný fragment, který popírá možnost časového omezení služebnosti slovy „*in totum vitiantur per temporis vel condicionis adiectionem*“¹⁷ podle obou autorů směřuje, jak naznačuje i úvod celého fragmentu, kde se tak v jistém smyslu doslova hovoří,

¹⁴ Obdobně viz BIONDI, op. cit., s. 189.

¹⁵ RICCOBONO, S. Dies e condicio nella costituzione delle servitù su fondi italici e su fondi provinciali. *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis*, 1922, č. 3, s. 333 a násl.

¹⁶ MASCHI, C. A. Contributi allo studio delle servitù pretorie. *Bullettino dell'Istituto di diritto romano*, 1939, č. 46, s. 321 a násl.

¹⁷ Již citovaný Dig. 50.17.77.

výhradně na pravidla civilního práva, možná je užitečné k tomu dodat – na způsoby zřízení služebnosti tak, jak je zná civilní právo. Stejně tak je tomu v případě fragmentu z osmé knihy, kdy se konstatuje, že „*servitutes ipso quidem iure neque ex tempore neque ad tempus neque sub condicione neque ad certam condicionem (verbi gratia „quamdiu volam“) constitui possunt*“.¹⁸ Druhá polovina stejného fragmentu, tedy ta, která je proti výše uvedenému rozdílná, pak směřuje do praetorského práva, a to prostřednictvím odlišných způsobů vzniku služebnosti, kdy v případě provinčního práva se tak činí tzv. *pactionibus et stipulationibus*.

Právě zřízení za pomoci dohody a slibu, tedy *pactionibus et stipulationibus*, jež svým původem pochází z honorárního práva, umožňuje mnohem větší šíři variant dílčích úprav a změn služebností při jejich vzniku, nežli umožňovala starší mancipace nebo *in iure cessio*. Stipulace sice samotná omezení své platnosti co do určitého času sice nezakusne, avšak za díky praetorským zásahům v podobě námitky je možné takovéto omezení uvést v život jako vymahatelné právo.¹⁹ Jinými slovy v tomto případě padá překážka nemožnosti časového omezení služebnosti skrze nemožnost vložit toto omezení do zřizovacího jednání. Je jistě možno zřídit služebnost s odkládacím časem nebo podmínkou, což civilní právo *inter vivos* neumožňovalo, jedinou možností, kde to bylo již v civilním právu možné je z logických důvodů odkaz. Nově tedy provinční právo, jehož způsoby zřízení služebnosti v justiniánském právu se staly hlavními, dosti možno říci jedinými, přineslo možnost zřídit služebnost s odkládací podmínkou či časovým odkladem. Jak však výše uvedený fragment justiniánských Institucí ukazuje, bylo možno omezit účinky stipulace i do určitého času, tedy i případnou podmínkou resolutivní. Tato možnost se projevila i do oblasti služebností, a tedy prameny jasně

¹⁸ Viz již citovaný Dig. 8.1.4pr.

¹⁹ Viz Inst. 3.15.3: „*At si ita stipuleris DECEM AUREOS ANNUOS, QUOAD VIVAM, DARE SPONDES?, et pura facta obligatio intellegitur et perpetuatur, quia ad tempus deberi non potest. sed heres petendo pacti exceptione submovebitur. Sub condicione stipulatio fit, cum in aliquem casum differtur obligatio, ut si aliquid factum fuerit aut non fuerit, stipulatio committatur...*“ (Když si dáš ale slíbit takto: „Slibuješ dát deset aureů ročně, dokud budu živ?“, je pak závazek považován za uzavřený bez dalšího a trvá, neboť nelze dlužit do určitého času, a tak žalující dědic bude odražen námitkou dohody. Slib bude uzavřen pod podmínkou tehdy, když na jiné okolnosti bude záviset /splnění/ obligace tak, že stipulace bude účinná, až pokud se něco stane nebo nestane...).

svědčí o situaci, kdy služebnost byla stipulací zřízena toliko do určitého času respektive splnění resolutivní podmínky.²⁰

Posledně jmenovaná situace pak směřuje vývoj služebností ještě dalším směrem, který se na první pohled nemusí zdát patrný. Jedná se o specifickou kategorii služebností, které jsou později nazývány *irregulares*, tedy nepravidelné, jež jsou zkratkovitě řečeno služebnostmi s obsahem služebnosti pozemkové, jejichž trvání se však řídí pravidly služebnosti osobní, jinými slovy se jedná o služebnosti, jejichž obsah je podobný služebnosti pozemkové, ale jsou jako oprávnění uděleny toliko jedné jediné osobě.

Na základě výše uvedeného je možno vidět poměrně patrný vývoj v otázce, zdali služebnost může a má být omezena co do času (ať již počátečního nebo koncového, ať již určením času či podmínkou). Starší civilní právo všem těmto omezením, s výjimkou odkládacích podmínek u odkazu, kladlo poměrně intenzivní odpor. Naproti tomu honorární a provinční právo, jak je z rozboru uvedených fragmentů patrné, dané možnosti postupně rozšiřovalo a je možno se nakonec domnívat že právo v té formě, jak bylo přejato do justiniánských kompilací, v podstatě takováto omezení umožňovalo. Je tedy možno shrnout i obecný pohled na vliv honorárního práva. Honorární právo působilo na změnu služebností zřejmě především skrze odlišné způsoby, jimiž jsou služebnosti zřizovány. Touto cestou pak otevíralo možnosti zřizovat služebnosti tak, že práva a povinnosti z nich vycházející, byla nějakým časem omezena. Jak je v římském právu typické, podstatným

²⁰ Dig. 45.1.56.4 (Iul. lib. 52 Dig.): „*Qui ita stipulatur: ‚decem, quoad vivam, dari spondes?‘, confestim decem recte dari petit: sed heres eius exceptione pacti conventi summovendus est: nam stipulatorem id egisse, ne heres eius peteret, palam est, quemadmodum is, qui usque in kalendas dari stipulatur, potest quidem etiam post kalendas petere, sed exceptione pacti summoveatur. nam et heres eius, cui servitus praedii ita concessa est, ut, quoad viveret, ius eundi haberet, pacti conventi exceptione submovebitur.“ (Komu někdo takto složí slib: „slibuješ mi dát deset, dokud budu žít?“, může si přímo žádat deset. Ale jeho dědic může být ochráněn námitkou dohody, neboť slibujícím bylo zjevně míněno, že dědic nebude povinen. Podobně ten, komu se slíbí dát do /času/ kalend, může si sice žádat i po kalendách, ale bude odražen námitkou dohody. Neboť také dědic toho, komu je zřízena pozemková služebnost, aby měl právo chodit, dokud bude žít, bude odražen námitkou uzavřené dohody.) Též obdobně Dig. 8. 3. 13pr. (Iav. lib. 10 ex cass.): „*Certo generi agrorum adquiri servitus potest, velut vineis, quod ea ad solum magis quam ad superficiem pertinet. ideo sublati vineis servitus manebit: sed si in contrahenda servitute aliud actum erit, doli mali exceptio erit necessaria.*“ (Je možno zřídit služebnost k určitému druhu půdy; jako k vinicím, kdy ta náleží spíše půdě nežli povrchu. Proto i při vyrubání vinice služebnost zůstane. Pokud ale bylo při smlouvení služebnosti dohodnuto něco jiného, je nutná námitka zlého úmyslu.)*

momentem pro konstatování, že kdo nějaké právo má či nemá, je možnost obrany, tedy situace, kdy je možno tato práva bránit. Právě rozebrané fragmenty ukazují, že honorární právo poskytlo subjektům i nástroje pro vymožení dílčích dohod, které kupříkladu dobu trvání služebnosti omezily nebo jinak podmínily. Závěrem pak již není nutné konstatovat, že tímto krokem honorární právo přispělo v posunu v právní vědě tím směrem, jak jsou konstruovány i moderní služebnosti.

Literature

BIONDI, B. *Le servitù prediali nel diritto romano*. Milano: Giuffrè, 1954.

VIGNALI, G. (ed.). *Corpo del diritto*. 6. vyd. Napoli: Achille Morelli, 1859.

MASCHI, C. A. Contributi allo studio delle servitù pretorie. *Bullettino dell'Istituto di diritto romano*, 1939, č. 46, s. 274–327.

RICCOBONO, S. Dies e condicio nella costituzione delle servitù su fondi italici e su fondi provinciali. *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis*, 1922, č. 3, s. 333–362.

SCIALOJA, V. *Teoria della proprietà nel diritto romano*. 2. vyd. Roma: Sampaolesi, 1931.

VOCI, P. *Modi di acquisito della proprietà*. Milano: Giuffrè, 1952.

VOLTERRA, E. *Istituzioni di diritto privato romano*. Roma: La Sapienza, 1988.

Contact – e-mail

sejdlj@prf.cuni.cz

Stylus Romanae curiae ako inšpiračný zdroj v histórii a dnes¹

Vojtech Vladár

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika

Abstract in original language

Stylus Romanae curiae sa ako dôležitý element ovplyvňujúci, usmerňujúci i doplňujúci praktické uplatňovanie kánonickoprávnych noriem pôvodne rozvinul zo zbierok formulárov a regulí Apoštolskej kancelárie. Od začiatku zároveň vplýval na rozvoj sekulárnych právnych systémov, k čomu dochádzalo najmä v časoch presadzovania práva vystavaného na princípe panovníka ako najvyššieho zákonodarcu. Ten mal, celkom prirodzene, záujem na tom, aby ním zriadené centralisticky koncipované ústredné administratívne a súdne orgány vykonávali kontrolu nielen nad aplikáciou ním vydávaných noriem, ale aby ich aj dopĺňali a vystupovali taktiež z pozície usmerňovateľa jurisprudence. Keďže Rímska kúria zastávala obdobné funkcie najneskôr od čias vrcholného stredoveku, cieľom štúdie je poukázať na koncepčné vymedzenie i praktické fungovanie *stylus Romanae curiae* a jeho vplyvy na iné právne systémy v histórii i dnes, s potenciálom vyvodzovania pozitívnoprávnych riešení *de lege ferenda*.

Keywords

Stylus Romanae curiae; Rímska kúria; zbierky formulárov; reguly Apoštolskej kancelárie; sekulárne právo; panovník; centralizmus; vplyvy; história; pozitívne právo.

Abstract

Stylus Romanae curiae, as important element influencing, regulating and completing the practical application of the Canon-Law rules, established from the formularies and rules of the Apostolic Chancery originally. From its

---

¹ Príspevok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

beginning influenced simultaneously also the developmet of secular legal systems and these processes were current especially in the times of enforcement of law built on the principle of sovereign as supreme lawgiver. Of course, these sovereigns took concern in their general central administrative and judicial bodies exercising control not only over the application of universal rules, but also in its completing and representing even the position of director of jurisprudence. Since the Roman curia undertook these functions from the times of High Middle Ages, the main goal of the article is to point out the conceptual definition and practical operation of *stylus Romanae curiae* and its influences on other legal systems in the history, as well as on the present, with the potential of concluding the positive-law solutions *de lege ferenda*.

Keywords

Stylus Romanae Curiae; Roman Curia; Formularies; Rules of the Apostolic Chancery; Centralism; Secular Law; Sovereign; Centralism; Influences; History; Valid Law

1 ÚVOD

Ako je všeobecne známe, Cirkvi sa podarilo v tretej dekáde 12. storočia zvíťaziť nad cisárstvom prostredníctvom Wormského konkordátu (*Vormatiae concordatus*, r. 1222), ktorý znamenal nielen koniec boja o investitúru, ale na istý čas tiež koniec svetských zásahov do cirkevných záležitostí v zmysle dovtedy ostro uplatňovaného nábožensko-politického systému západného césaropapizmu.² Keďže v súvislosti s touto normatívnou zmluvou sa zároveň upevnilo ústredné postavenie pápeža v Cirkvi i svetskej spoločnosti, od toho času nastúpila éra relatívnej slobody Cirkvi a nezávislej pápežskej moci, ktorá predznamenovala vrcholné obdobie stredovekého pápežstva druhej polovice 12. a prvej polovice 13. storočia.³ V súvislosti s týmito tendenciami začal

² I keď boli ustanovenia tejto normatívnej zmluvy zásadne dodržiavané aj počas nasledujúceho obdobia, boje medzi cisárstvom a pápežstvom pokračovali ďalej a napokon pretrvali až do 14. storočia. Porov. BEDOUELLE, G. *História Cirkvi*. Prešov: Petra, 2005, s. 74–75.

³ Myšlienky Gregora VII. (*Gregorius*, 1073–1085), vychádzajúce z ponímania pápeža ako hlavy celého sveta (*caput totius orbis*), tak od tohto času rezonovali po celý zvyšok stredoveku a určovali ďalšie smery vzájomného pomeru medzi Cirkvou a štátom. Porov. FRÖHLICH, R. *Dva tisíce let dějin církve*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 82–84.

pápež od 11. storočia nosiť na neliturgických slávnostiach ako symbol svojej hierarchickej moci zvláštnu vysokú pokrývku hlavy, tzv. tiaru (*tiara*), ktorá predstavovala vládu (*regnum*). Pápežský dvor sa zase začal vo svojej štruktúre čoraz viac podobať svetskému dvoru panovníka a od konca 11. storočia sa v pápežských dokumentoch začal pravidelne objavovať popri označení „posvätný lateránsky palác“ (*sacrum palatium Lateranense*) aj pojem „Rímska kúria“ (*curia Romana*).⁴ V rámci nej dochádzalo k del'be moci medzi jednotlivé orgány, ktoré v zásade disponovali vlastnou zastupiteľskou mocou (*potestas ordinaria vicaria*) zverenou im pápežom. Pápeži sa pri jej konštituovaní pritom nenechali ovplyvniť len vtedajšími svetskými vládcami, ale taktiež vládnu štruktúrou neskorej Rímskej ríše, ktorej model sa stal nie raz vhodný pre viditeľné vyjadrenie primátu Petra a jeho nástupcov, odvodzujúcich svoje postavenie zo Svätého Písma (*Scriptura Sacra*) a Tradície (*Traditio*).⁵

Ďalším výsledkom vyššie naznačených procesov bolo značné posilnenie oprávnení vychádzajúcich z pápežského jurisdikčného primátu v Cirkvi (*munus Petrinus primatiale*). Zatiaľ čo voľba a svätenie biskupa sa tak od toho času odohrávali v značnej miere nezávisle od Ríma, v prípade sporných volieb si pápež rezervoval právo určiť vhodného kandidáta (právo

4 Porov. ŠPIRKO, J. *Cirkevné dejiny II*. Turčiansky Svätý Martin: Neografia, 1943, s. 428. Samotný termín *curia* znamenajúci v prvom rade súd alebo súdny dvor sa však častokrát spájal tiež s rôznymi súkromnoprávnymi konotáciami. Napríklad právnik Bulgarus, ktorý žil v 12. storočí a bol zaradený k tzv. štyrom bolonským doktorom (*quatuor doctores Bononienses*), ho používal aj na označenie funkcie súkromného sudcu. Porov. BELLOMO, M. *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington: The Catholic University of America Press, 1995, s. 84. Podľa platného kánonického práva sa má za to, že prostredníctvom Rímskej kúrie pápež vybavuje záležitosti univerzálnej Cirkvi, ktorá koná v jeho mene a z jeho authority. Porov. cann. 360–361 CIC 1983; 48 CCEO 1990 a 7 a 242 CIC 1917. Bližšie k tejto problematike pozri BEAL, J. P., J. A. CORIDEN a T. J. GREEN (eds.). *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press, 2000, s. 475.

5 Potenciálne rímskoprávne vplyvy prichádzajú do úvahy najmä po vzore cisárskej kancelárie za čias rímskeho princípátu, predovšetkým však dominátu. Bližšie k tejto problematike a kvalitnému pojednaniu k obdobiu princípátu pozri SKŘEJPEK, M. *Studie z dějin římské ústřední správy za princípátu. Cisárské kanceláře, jejich činnost a organizace*. Praha: Karolinum, 1991. Z najnovšej literatúry bližšie pozri napríklad GREGOR, M. *Rímsky štát a právo za vlády cisára Augusta*. Praha: Leges, 2018, s. 86 a nasl. Napriek tomu sa však možno odvodnene domnievať, že vzorom pre zriadenie Rímskej kúrie bola v skutočnosti vládna štruktúra Karlovských, predovšetkým však Otovských a Salských cisárov. Je totiž pravdepodobnejšie, že vtedajší pápeži sledovali skôr aktuálne vzory než modely staroveké. Porov. WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 92.

devolúcie). Rímski biskupi zároveň vybudovali sústavu vyslancov (legátov) so širokými právomocami, ktorí kdekoľvek reprezentovali pápežskú autoritu a zabezpečovali vykonávanie reforiem v jednotlivých krajinách. Pápežská kúria od toho času celkom bežne trestala a zosadzovala nehodných prelátov a vo všetkých najdôležitejších vnútrocirkevných sporoch konala z pozície rozhodujúcej inštancie.⁶ Metropolití si zase od 11. storočia museli prichádzať osobne do Ríma po pálium a od pontifikátu Paschala II. (*Paschalis*, 1099–1118) každé štyri roky k prahu apoštola Petra (*ad limina beati Petri apostoli*, respektíve *visitatio ad limina apostolorum*)⁷ k podaniu správy o stave ich provincií. Od čias Inocenta III. (*Innocentius*, 1198–1216) patrilo navyše medzi ich povinnosti skladať spolu s ostatnými biskupmi zvláštnu prísahu poslušnosti pápežovi.⁸ Predovšetkým na základe myšlienok gregoriánskej reformy (*reforma gregoriana*) a s ňou súvisiacich reformných procesov presadených na celom kresťanskom Západe zároveň došlo k bližšiemu prepojeniu partikulárnych cirkví s Rómom (napríklad Anglicko, Írsko, Chorvátsko atď.). Princíp centralizmu bol, celkom prirodzene, presadzovaný aj v kánonickom práve, ktoré predstavovalo najúčinnější nástroj praktického uplatňovania pápežských nárokov.

2 STYLUS ROMANAE CURIAE

2.1 Vývoj do roku 1917

2.1.1 Základné pojmy

Termín *stylus*, respektíve *stilus*, pôvodne znamenajúci rydlo určené na písanie, neskôr štýl, respektíve sloh písania, sa od rímskych čias pravidelne používal aj na označenie určitého štandardu, ktorého bolo možné, prípadne

⁶ Porov. FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 146.

⁷ Porov. cann. 399–400 CIC 1983; 206 a 208 CCEO 1990 a 340–341 CIC 1917.

⁸ Porov. DOLINSKÝ, J. *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek*. Bratislava: Dobrá kniha, 1997, s. 177.

nevyhnutné dosiahnuť a držať sa.⁹ Presadenie takto koncipovaných inštitútov nemôže v stredoveku s určitosťou prekvapiť, keďže toto obdobie bolo vystavané na posvätných a slávnostných rituáloch, postupne sa ušľachťujúcich do určitého súboru uznaných praktík.¹⁰ Aj pod pojmom *stylus Romanae curiae* sa od stredovekých čias rozumela procedurálna obyčajová prax jednotlivých cirkevných ústredných orgánov (*laudamenta curiae*), ktorá sa spočiatku prejavovala predovšetkým v obvyklom a zaužívanom postupe pri príprave listín.¹¹ Pre pápežskú diplomatiku bolo pritom typické členíť ich do troch častí: 1. protokol pozostávajúci z invocácie (*invocatio*), intitulácie (*intitulatio*), inskripcie (*inscriptio*), salutácie (*salutatio*) a tzv. zvečňovacej formuly (*formula perpetuitatis*); 2. text rozdeľovaný na arengu (*proemium, exordium*), naráciu (*narratio*), žiadosť (*petitio*), dispozíciu (*dispositio*), derogáciu (*derogatio*), sankciu (*sanctio*) a koroboráciu (*corroboratio*); 3. eschatokol pozostávajúci z častí *rota, bene valete* alebo *comma*, potom subskripcie (*subscriptio*), datácie (*datatio*)

⁹ Porov. ŠPAŇÁR, J. a J. HRABOVSKÝ. *Latinsko/slovenský, slovensko/latinský slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2012, s. 571; HLUŠÍKOVÁ, M. *Latinsko-slovenský slovník*. Bratislava: Kniha – spoločník, 2003, s. 805; a PRAŽÁK, J. M., F. NOVOTNÝ a J. SEDLÁČEK. *Latinsko-český slovník ke potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. Praha: Československá grafická unie, 1935, s. 1151. V tejto súvislosti možno spomenúť napríklad špecifikovanie kalendárov používaných v tej-ktorej krajine. Používanie rímskeho kalendára zostaveného Sosigenom z Alexandrie (Σωσιγένης ὁ Ἀλεξανδρεὺς), ktorý bol do praxe zavedený Gaiom Iuliom Caesarom († 44 pred Kr.), sa tak napríklad označovalo pojmom *stylus communis*, respektíve *stylus antiquus*. Počítanie cirkevného roku sa zase vymedzovalo výrazom *stylus Nativitatis* (podľa Dňa Narodenia Pána). Keďže Pápežská kancelária (*Cancellaria apostolica*) začínala pracovať v iný deň, tento prístup sa zvykol označovať *stylus curiae Romanae*. Bližšie k tejto problematike pozri OWEN, D. M. *The Medieval Canon Law. Teaching, Literature and Transmission*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 39; a GROOM, N. *The Seasons. A Celebration of the English Year*. London: Atlantic Books, 2013.

¹⁰ Bližšie k tejto problematike pozri ALTHOFF, G., J. FRIED a P. J. GEARY. *Medieval Concepts of the Past. Ritual, Memory, Historiography*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002; KOZIOL, G. G. *Begging Pardon and Favor: Ritual and Political Order in Early Medieval France*. Ithaca – London: Cornell University Press, 1992; ALTHOFF, G. *Die Macht der Rituale. Symbolik und Herrschaft im Mittelalter*. Darmstadt: Primus Verlag, 2003; a BUC, P. *Dangereux rituel. De l'histoire médiévale aux sciences sociales*. Paris: Presses Universitaires de France, 2003.

¹¹ Porov. BELLOMO, M. *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington: The Catholic University of America Press, 1995, s. 155.

a aprekácie (*apprecatio*).¹² Pre Rímsku kúriu bolo totiž typické zachovávanie určitých pravidiel, pričom ich dodržanie bolo neskôr právne posudzované s účinkami *ad validitatem*.¹³ Tie boli čoskoro zbierané do tzv. zbierok formulárov (*libri diurni, libri formularum*), z ktorých sa postupne vyvinuli tzv. *regulae Cancellariae Apostolicae*, teda pápežské inštrukcie určené jednotlivým dikastériám Rímskej kúrie.¹⁴

Pokiaľ ide o zbierky formulárov, tie konkrétne obsahovali hotové vzory (*formulae*) právnych úkonov a právnych listín, spolu s výkladom k niektorým právnym ustanoveniam.¹⁵ V prvom rade tak boli zamerané na úpravu formy, v ktorej mali byť vyhotovované, a neskôr tiež na ich obsah. K zostavovaniu uvedených diel dochádzalo predovšetkým kvôli uľahčeniu práce úradníkom pápežskej kúrie. Najstaršou zbierkou formulárov je jednoznačne *Liber diurnus Romanorum pontificum*, ktorej vznik možno podľa niektorých autorov datovať až do 4. storočia, pričom používaná bola preukázateľne

¹² Ak by sme zašli do väčších detailov, invocácia predstavovala vyzvanie troch Božských osôb; intitulácia uvádzala meno a titul vydavateľa, teda pápeža, koncilu, prípadne toho-ktorého dikastéria; inskripčia buď priamo označovala adresu príjemcu, prípadne všeobecné slová *omnibus in Christo fidelibus*; salutácia, čiže pozdrav mohla byť potom nahradená všeobecnou zvečňovacou formulou *in perpetuam rei memoriam*; arengou sa označovala rétorická špecifikácia dôvodu vydania listiny; narácia už potom hovorila o konkrétnych motívoch, okolnostiach jej vzniku a pod.; *petitio*, ktorá bola častokrát súčasťou narácie, obsahovala zase záznam o žiadosti vydania dokumentu; dispozícia predstavovala už samotný právny text listiny; prípadná derogácia rušila práva, ktoré s ňou boli v priamom rozpore; sankcia slúžila na zabezpečenie vymožiteľnosti a bežne obsahovala i tzv. *maledictio* jej prípadným odporcom, respektíve *benedictio* tým, ktorí ju budú zachovávať; koroboráciou, ktorá sa poväčšine v pápežských listinách neobjavovala, sa potom označoval spôsob overenia listiny; *Rota, Bene valete*, prípadne *comma* predstavovali overovacie prostriedky; subskripciou sa zase označoval podpis pápeža, prípadne iných úradných osôb; dátacia bližšie špecifikovala čas a miesto vzniku listiny; aprekácia predstavovala záverečnú modlitbu, nahrádzanú častokrát len slovami *Amen*. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HLAVÁČEK, I., J. KAŠPAR a R. NOVÝ. *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany: H & H, 1994; CLASSEN, A. *Handbook of Medieval Studies: Terms – Methods – Trends*. Berlin: De Gruyter, 2010; BROOKE, Ch. The Teaching of Diplomatic. In: *Journal of the Society of Archivists*, 1970, roč. 4, s. 1–9; DURANTI, L. Diplomatics: New Uses for an Old Science. In: *Archivaria*, 1989, roč. 28, s. 7–27; a WILLIAMS, C. Diplomatic Attitudes: from Mabillon to Metadata. In: *Journal of the Society of Archivists*, 2005, roč. 26, s. 1–24.

¹³ Bližšie ku konkrétnemu príkladu pozri napríklad McINERNEY, L. A 1555 Papal *Bulla* for Clare Abbey. In: *Journal of the Royal Society of Antiquaries*, 2011, roč. 141, s. 128–148.

¹⁴ Porov. KASAN, J. *Prameny církevního práva. Dějinný vývoj*. Praha: Katedra historicko-právní na Římskokatolické Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě, 1952, s. 17.

¹⁵ Porov. AUGUSTINE, Ch. *A Commentary on the New Code of Canon Law. Volume I. Introduction and General Rules (can. 1–86)*. St. Louis-London: Herder, 1918, s. 13, 15 a 23.

až do 12. storočia.¹⁶ O ich inšpiratívnosti aj pre sekulárnu správu vypovedá napríklad to, že podobné kompilácie kombinujúce cirkevné a svetské právo sa objavili aj vo Franskej ríši a boli bežne využívané nielen pri cirkevných, ale i civilných právnych úkonoch.¹⁷ Za najvýznamnejšiu zbierku formulárov sa pritom vo všeobecnosti považuje kompilácia mnícha Marculfa z roku 653 (*Formulae Marculfi*).¹⁸ Jednotlivé formuláre sa spočiatku ustáľovali za pomoci právnych obyčají, neskôr boli ustanovované priamo pápežskými nariadeniami.¹⁹ Zo začiatku najmä zo zbierok formulárov a neskôr tiež za veľkého vplyvu regúl Apoštolskej kancelárie, sa na pápežskom dvore

¹⁶ Porov. MICHAL, J. *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 36. Za štandardnú verziu tohto prameňa je považovaná SICKEL, Th. (ed.). *Liber diurnus Romanorum pontificum ex unico codice Vaticano denuo editus*. Vindibona: Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademieder Wissenschaften, 1889.

¹⁷ Porov. BUŠEK, V. *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha: Všehrd, 1946, s. 61.

¹⁸ Neformálne zbierky známe ako „formuláre“ boli potom v prostredí sekulárneho sveta tvorené aj v 14. a 15. storočí. Dochádzalo k tomu i v Anglicku, ktoré sa v uvedenom čase snažilo o eliminovanie kánonickoprávnych a rímskoprávnych vplyvov na tamojší právny systém. Niektorí autori ich pritom označovali aj ako amalgám notárskych a kánonických znalostí v administratívnej i súdnej oblasti. Formuláre tu mali obsahovať rôzne vzory poverení, dekrétov, žalôb, odpovedí atď. V súlade s nimi mali pracovať dokonca aj úradníci pôsobiaci pri Canterburskej katedrále, ktorí ich používali pri vystavovaní rezignáčnych listín na cirkevné benefíciá, odvolaniach či pri vyhlasovaní pápežských jubileí. S ich používaním sa nemalo prestať dokonca ani po vyhlásení Supremačného aktu (*Supreme Act*, r. 1534). Neskôr sa k uvedeným príručкам pridali viaceré ďalšie osobité diela, ktoré zachytávali prax nielen cirkevných, ale tiež sekulárnych súdov. Z prvých možno spomenúť spis Roberta Marantu vydaný v roku 1578 pod názvom *Tractatus docti et insignes de ordine iudiciorum. vulgo speculum aureum et lumen advocatorum*. Z neskorších napríklad dielo Henryho Consetta „*The Practice of the Spiritual Or Ecclesiastical Courts: Wherein is Contained, Their Original Stile and Causes Usually Tried in Them*“ z roku 1681. Jeho práca bola potom znovu vydaná s prídavkami od Thomasa Oughtona v roku 1738 ako *Ordo iudiciorum sive methodus procedendi in negotiis et litibus in foro ecclesiastico-civili Britannico et Hibernico*. Bližšie k tejto problematike pozri OWEN, D. M. *The Medieval Canon Law. Teaching, Literature and Transmission*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 31, 33, 40, 42 a 47.

¹⁹ Porov. BUŠEK, V. *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha: Všehrd, 1946, s. 93. Tieto normy potom platili vždy počas pontifikátu toho-ktorého pápeža a jeho nástupcom boli potvrdzované ako nový zákon, obvykle deň po voľbe (*in crastinum assumptionis*). Porov. PAOLO, S. De: Verso la modernità giuridica della Chiesa. Giovanni Francesco Pavini (ca. 1424–1485): la stampa, le decisioni, le extravagantes e la disciplina amministrativa. In: *Pubblicazioni online del DHI Roma*. Roma: Büro für Typographie und Buchgestaltung, 2018, s. 54; Tento spôsob normotvorby pripomína z rímskoprávneho pohľadu prétorské právo. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad WATSON, A. *Law Making in the Later Roman Republic*. Oxford: Clarendon Press, 1974;

postupne vytvorili tzv. ustálené pravidlá kuriálnej agendy (*stylus curiae*).²⁰ Štýl Rímskej kúrie nadobudol už od začiatku veľký význam, ešte dôležitejším sa však stal po Tridentskom koncile (*Concilium Tridentinum*, 1545–1563), ktorý kvôli zachovaniu katolicizmu a potrebnej uniformity presadzoval ešte prísnejší centralizmus v Cirkvi. Po ňom nadobudli značný faktický vplyv na rozhodovanie nižších súdov či administratívnych orgánov najmä rozhodnutia najvyššieho cirkevného súdneho dvora (v procesnom a trestnom práve) a reguly Apoštolskej kancelárie (v rámci vybavovania bežnej administratívy).²¹ Pravidlá kuriálnej agendy neovplyvnili len vývoj cirkevného práva, ale nezastupiteľný vplyv mali i na právo svetské, na čo poukážeme neskôr.²²

2.1.2 Spôsoby aplikácie

Administratívna moc

Ako sme naznačili v rámci základného terminologického úvodu, pojem *stylus Romanae curiae* bol spočiatku používaný na označenie postupov a posvätných fráz používaných pracovníkmi Rímskej kúrie pri vyhotovovaní listín.²³ Táto

....
SCHULZ, F. *History of Roman Legal Science*. Oxford: Clarendon Press, 1953; Keďže cirkevná správa dosiahla dokonalosť za avignonských čias, určite neprekvapuje, že tieto pravidlá boli v roku 1321 za pápeža Jána XXII. (*Ioannes*, 1316–1334) v Avignone zozbierané a upravené do pevného štatútu a potom sčasti reformované za pápežov Gregora XI. (*Gregorius*, 1370–1378) a Urbana VI. (*Urbanus*, 1378–1389). Formálne ich publikoval aj pápež Martin V. (*Martinus*, 1417–1431) a osobitne pevnú formu nadobudli za pápežov Eugena IV. (*Eugenius*, 1431–1437) a Mikuláša V. (*Nicolaus*, 1447–1455). V roku 1700 ich pápež Klement XI. (*Clemens*, 1700–1721) znovu upravil a vyjadril v 72 pravidlách. Tieto sa obsahom členili na *regulae expeditoriae, iudiciales, beneficiales, reservatoriae a revocatoriae*. Porov. PEJŠKA, J. *Církevní právo I. Ústavní právo církevní*. Semily: Nákladem vlastním, 1932, s. 82. Táto úprava sa zachovala až do pontifikátu pápeža Pia X. (*Pius*, 1903–1914), ktorý v roku 1908 nariadil ich novú reformu. V roku 1910 tento pápež napokon upravil i spôsob vyhotovovania pápežských konštitúcií a búl. Tieto ustanovenia boli prevzaté aj do kánonov prvého Kódexu kánonického práva (*Codex iuris canonici*) z roku 1917. Porov. can. 260–264 CIC 1917. Porov. PRÜMMER, D. M. *Manuale iuris canonici in usum scholarium*. Brişgovia: Herder & Co., 1928, s. 22.

²⁰ Bližšie k rozvoju tejto inštitúcie do pontifikátu Inocenta III. pozri LANE POOLE, R. *Lectures on the History of the Papal Chancery down to the Time of Innocent III*. Cambridge: Cambridge University Press, 1915.

²¹ Porov. AUGUSTINE, Ch. *A Commentary on the New Code of Canon Law. Volume I. Introduction and General Rules (can. 1–86)*. St. Louis-London: Herder, 1918, s. 100–101.

²² Porov. MICHAL, J. *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 68 a 73.

²³ Porov. WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 97.

myšlienka bola neskôr rozšírená na dokumenty ako celok, a to či už v zmysle formálnom alebo materiálnom.²⁴ Viacerí autori sa však zhodujú v závere, že znalosti *stylus Romanae curiae* boli nevyhnutné len pri prípravách náčrtov. Jednotliví štylisti (najčastejšie išlo o notárov) mali totiž disponovať oveľa rozsiahlejšími vedomosťami práva i administratívy, keďže jednotlivé listiny boli vždy po vyhotovení preskúmané osobitnou komisiou alebo rotou.²⁵ Každopádne, všetky dikastéria Rímskej kúrie boli týmito pravidlami viazané, pričom potreba ich znalostí bola čoskoro rozširovaná aj na orgány nižšieho stupňa, ktoré pôsobili na partikulárnej úrovni. Je teda zrejmé, že prakticky všetky listiny museli byť k formálnemu uznaniu vyhotovené *iuxta stylum curiae*.²⁶ Dodržiavanie uvedených pravidiel sa tak na celom kresťanskom Západe čoskoro dotklo udeľovania cirkevných privilégií, indultov, dišpenzov či reskriptov.²⁷ Celkom prirodzene, kvôli nestálej a pravidelne sa meniacej situácii ohľadom ponímania cirkevných majetkov sa *stylus Romanae curiae*

24 Porov. HELMHOLZ, R. H. The Learned Laws in ‚Pollock and Maitland‘. In: *Proceedings of the British Academy*, 1996, roč. 89, s. 164.

25 Porov. JACOB, E. F. *Essays in the Conciliar Epoch*. Manchester: Manchester University Press, 1953, s. 27.

26 Porov. MARTIN, M. *The Roman Curia as it Now Exists. An Account of its Departments: Sacred Congregations, Tribunals, Offices; Competence of Each; Mode of Procedure; How to Hold Communication with the Latest Legislation*. New York – Cincinnati – Chicago: Benziger Brothers, 1913, s. 25. Všetko pritom nasvedčuje tomu, že ešte aj na začiatku 20. storočia boli k náležitostiam listov, v súlade so *stylus Romanae curiae*, radené aj požiadavky na používanie kvalitného papiera i atramentu, písanie primeraným jazykom a štýlom a pod. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HILLING, N. *Procedure at the Roman Curia. A Concise and Practical Handbook*. New York: Joseph F. Wagner, 1909, s. 148. V komentári jezuitu Pavla Laymanna († 1635) zo 17. storočia možno v uvedených súvislostiach nájsť zase slová: *Studuerit probare, ostendi aebere supplicationem manu Sanctissimi signaram ad hoc ut causae avocatio legitime fiat, intrepide contra Sac. Congreg. Decisiones afferens ipsa Brevia, quae sub plumbo, vel annulo Piscatoris expediuntur vigore harum supplicationum, non satisfacere solemnitati requisitae in d. cap. 20, subdens no. 50 me interloquendo illi affirmasse iuxta stylum Romanae Curiae solere Curiales curiosos, et attentos ipsam originalem ab officiali recuperare, et sic facile eam ostendere posse*. Porov. LAYMANNUS, P. *Commentariorum in librum primum decretalium repertorium seu compendiosa per alphabeticum ordinem descriptio*. Dilinga: Ignatius Mayer, 1664, s. 317.

27 Porov. Di PAOLO, S. Da *regulae particolari a norme generali: verso un diritto amministrativo della Chiesa* (XV–XVI sec.). In: *Historia et ius*, 2017, roč. 11, s. 2. Jasný záver ohľadom pápežských reskriptov ponúka aj spomenuté kánonistické dielo konštatovaním: *Stylus curiae quod exprimere iubet, ad rescripti formam pertinet*. Porov. LAYMANNUS, P. *Commentariorum in librum primum decretalium repertorium seu compendiosa per alphabeticum ordinem descriptio*. Dilinga: Ignatius Mayer, 1664, s. 279.

aplikoval aj pri právnych aktoch súvisiacich s cirkevnými benefíciami.²⁸ Normy z neho vyplývajúce tak boli podľa štýlu aktuálneho pápeža (*praesente Papa de stylo*) uplatňované pri obsadzovaní vyšších i nižších benefícií, a to bez ohľadu na spôsob, ako aj pri prechádzaní z jedného na druhé, pri ich uprázdňovaní vrátane osobitostí skúšky alebo prísahy, ktoré musel kandidát na beneficium absolvovať, respektíve zložiť.²⁹

Prostredníctvom *stylus Romanae curiae* sa upravovali i pápežské provízie, pričom od pontifikátu Inocenta IV. (1243–1254) boli vymedzené ako imúnne aj voči pápežskej *discretio*.³⁰ Ten istý postup sa mal pritom zachovávať

²⁸ Porov. HOLTZ, B. Von der Dekretale zur Kanzleiregel: Prärogativen beim Benefizienwerb im 14. Jahrhundert. In: BERTRAM, M. (ed.). *Stagnation oder Fortbildung? Aspekte des allgemeinen Kirchenrechts im 14. und 15. Jahrhundert*. Tübingen: Max Niemeyer, 2005, s. 197–220.

²⁹ Portugalský kánónista Agostinho Barbosa († 1649) k uvedenej problematike potom uviedol: *Et sic olim poterant conferri beneficia in quolibet mense vacantia, et babeant omnes menses liberos. Et hoc etiam extra propriam dioecesim, quia conferre est voluntariae jurisdictionis, praterquam in Curia, praesente Papa de stylo, Stephan. Gratian*. Na inom mieste potom: *Advertendum tamen, quod provisus per Romanum Pontificem (quae provisio et electionis, et confirmationis vim habet) statim quod per eum promotus est, beneficia ipsius possunt conferri tanquam vacantia, non expectata consecratione, ut de stylo Curiae servatur, tam ut jam non possint renuntiari*. Inde zase: *Ideoqve inolevit jam in curia stylus, ut exigatur juramentum a petente beneficium, quod non accipit animo illud dimittendi*. Na ďalšom mieste: *Si vero ad beneficium superius sit promovendus, examinari ejus scientia nihilominus denno debet, quoniam litteratura pro Dignitatis majoris, vel minoris conditione major minorve requiritur. Item si ad simile beneficium promoveatur, in Ecclesia tamen vel loco ampliori, majorive, aut nobiliori, vel celebratori, est etiam examinandus, et dicit servari stylo Curiae Romanae*. Inde potom: *... ob idqve Curiae Romanae stylus jam obtinuit ut in commissione examinis ad beneficia curam animarum habentia, quae per concursum providentur, inferatur haec. claus. Prastito prius juramento, quod illud non accipiat animo renuntiandi*. Na ďalšom mieste: *Sed tutius est ut dicamus renunciationem beneficii coram Ordinatio factam in favorem alterius, hoc est, adjecto modo ut conferatur illi, vel illi, esse simoniacam, nisi fieret in manibus Papae secundu stylum Curiae a multis saeculis observatum*. Z ustanovení *stylus curiae* sa malo vychádzať aj v prípade pochybností ohľadom dôstojného využitia z udeľného benefícia: *Beneficia duo, tria, aut plura simplicia quando non sufficiunt ad honestam sustentationem, potest de stylo Curiae aliud simplex illa obtinenti conferri, si nec commode Clericum alant*. Na inom mieste potom: *De stylo tamen Curiae, ubi duo, tria, aut quatuor beneficia simplicia non sufficiunt, potest aliud simplex conferri, donec omnia simul commode clericum alant, ac sustentet, eo quod idem juris esse videtur, cum tria, quatuorve beneficia sufficiunt, ac quando unum non sufficit, tum quia Pius IV. Pius V. Gregorius XIII. Et sequentes Summi Pontif. Concesserunt saepius uni Beneficiato plura beneficia simplicia residentiam non requirentia, et nunc per S. D. N. Gregorium XV. conceduntur, refert, me non citato*. Porov. BARBOSA, A. *Pastoralis sollicitudinis sive de officio, et potestate episcopi, pars tertia. Omnia ad praxim utriusque fori, interioris scilicet, et exterioris, et ad jurisdictionis explicationem exigenda continens*. Lugdunum: Petrus Borda, Joannes et Petrus Arnaud, 1698, s. 113, 140, 148, 155, 189, 190, 192, 200, 201 a 228.

³⁰ Porov. Di PAOLO, S. *Da regulae particolari a norme generali: verso un diritto amministrativo della Chiesa (XV–XVI sec.)*. In: *Historia et ius*, 2017, roč. 11, s. 27. K pápežským províziám bližšie pozri BARRACLOUGH, G. *Papal Provisions. Aspects of Church History Constitutional, Legal and Administrative in the Later Middle Ages*. Oxford: Blackwell, 1935.

aj pri priznávaní hodností a penzií.³¹ Výnimkou nebol ani súhlas Apoštolskej Stolice k scudzovaniu cirkevného majetku, ku ktorému bolo potrebné pri prekročení stanovenej hodnoty získanie osobitného dekrétu, vydávaného len za predpokladu sledovania zjavného prospechu Cirkvi.³² *Stylus curiae* sa bežne používal aj pri stanovení súdnej príslušnosti na súdenie tej-ktorej cirkevno-právnej kauzy.³³ To isté sa týkalo aj manželských káuz, a to nielen vo vzťahu k procesným smerniciam, ale tiež pri udeľovaní dišpenzov od manželských prekážok.³⁴ Predmetné zásady boli relevantné aj pri kanonizačných procesoch ako i pri vedení trestnoprávných káuz.³⁵ Pri druhých spomenutých tak bolo napríklad potrebné podľa *stylus curiae* posudzovať nevyhnutnosť

³¹ Agostinho Barbosa k tomu konkrétne napísal: „*Sed revera Curiae Romanae stylus habet, ut pensio auctoritate Papae assignata alicui, sit immunis et libera ab omni onere, etiam subsidii charitativi et ido quando Papa clerico pensionem assignat liberam ab omni subsidio charitatis, Rector beneficii debet ex toto illud solvere.*“ Porov. BARBOSA, A. *Pastoralis sollicitudinis sive de officio, et potestate episcopi, pars tertia. Omnia ad praxim utriusque fori, interioris scilicet, et exterioris, et ad jurisdictionis explicationem exigenda continens.* Lugdunum: Petrus Borda, Joannes et Petrus Arnaud, 1698, s. 351.

³² Ten istý kánonista k tomu uviedol: „*Assensus Apostolicus super alienatione rerum Ecclesiae de stylo Curiae Romanae quando concedatur, et quibus personis, ostenditur.*“ Na inom mieste potom: „*De stylo, et observantia Curiae Romanae, concessio assensus Apostolici super alienationibus rerum Ecclesiae non indulgetur, nisi praevia delegatione Summi Pontificis in personam aliquorum in Dignitate Ecclesiastica constitutorum, qui videant an concessionem cedant in evidentem Ecclesiae utilitatem. et si ita apparuerit, illas confirmet, alias non; et viso quod tendunt in evidentem Ecclesiae utilitatem, interponit decretum, et nomine Sedis Apostol. tanquam delegatus ab illa, praestat assensum.*“ A napokon: „*At vero stylus Curiae Romanae optime observat monitoria non esse concedenda, nisi rerum subtractarum valor summam saltem quinquaginta aureorum attingat, licet sint separatim subtracti, ut per.*“ *Ibid.*, s. 376, 385 a 390.

³³ Agostinho Barbosa k tomu poznamenal: „*Licet Sancta Sedes Apostolica immediate quascunque causas Ecclesiasticas judicare possit, cap. cuncta, cap. nunc vero quest. 3, ipsius tamen Curiae stylus servat, et Conciliaris statuit constitutio, ut + omnes causae ad forum Ecclesiasticum spectantes coram Ordinario loci in prima instantia decidantur, et infra biennium terminentur.*“ *Ibid.*, s. 312 a 332.

³⁴ Porov. HILLING, N. *Procedure at the Roman Curia. A Concise and Practical Handbook.* New York: Joseph F. Wagner, 1909, s. 125.

³⁵ Porov. De PAOLO, S. Verso la modernità giuridica della Chiesa. Giovanni Francesco Pavini (ca. 1424–1485): la stampa, le decisiones, le extravagantes e la disciplina amministrativa. In: *Pubblicazioni online del DFH Roma.* Roma: Büro für Typographie und Buchgestaltung, 2018, s. 151.

uloženia trestu vrátane podmienok jeho odpustenia.³⁶ Ak by sme mali zhrnúť všeobecné zásady uplatňovania tohto inštitútu, základný princíp znel: *Stylus curiae facit ius*.³⁷ Podľa všeobecnej teórie sa mali v súlade s ním dokonca interpretovať aj jednotlivé zákony panovníkov, pričom len ten jediný mohol proti nemu konať, s jasnou narážkou na pápežské práva, z dôvodu plnosti svojej moci (*ex potestatis plenitudine*).³⁸ Zároveň platilo univerzálne pravidlo nevyhnutnosti napodobňovania *stylus Romanae curiae*, ktoré, v súlade s princípom *Stylus curiae Romanae ordinarios decet imitari*, na prvom mieste zaväzovalo miestnych ordinárov.³⁹ Tí v nadväznosti na to potom neváhali požadovať to isté po svojich podriadených v jednotlivých územných jednotkách svojich diecéz (najmä v dekanátoch a farnostiach), a to v súlade so *stylus ordinarii*.⁴⁰ Najmä z toho dôvodu sa viacero autorov oprávnenne zhodlo v tvrdení, že Rímska kúria používala svoje pravidlá (najmä pravidlá kancelárie)

³⁶ Agostinho Barbosa k tomu uviedol: „... tenet quod licet haec procedant de stylo, de Jure tamen ex solis processibus ab Ordinario rite et recte fabricatis posse Papa ad canonizatione procedere. Inde zase: *Stylus curiae habet ut omnis gratia Pontificis excommunicato concessa sit irrita*.“ A potom tiež: „*Stylus curiae habet, ut rescriptis Pontificis praemittatur absolutio a centuris*...“ Napokon aj: „*Elapso autem anno, si nihilominus non respuerit, sed animo indurato in sua pernicacia perservera verit, ne contagione pestifera plurimos perdat, tanquam pecus morbida, ac membrum purre ejici tandem possit, sed ab ipsomet Generali tantum de concilio, et assensu lex Patrum ex gravioribus Religionis eligendis in singulis Capitulis, vel Congregationibus generalibus, tumque nonnisi instructo secundum coram stylum, et Constitutiones processu, et plene probatis causis expulsionis ad Sacrorum Canonum praescriptum*.“ Porov. BARBOSA, A. *Pastoralis sollicitudinis sive de officio, et potestate episcopi, pars tertia. Omnia ad praxim utriusque fori, interioris scilicet, et exterioris, et ad jurisdictionis explicationem exigenda continens*. Lugdunum: Petrus Borda, Joannes et Petrus Arnaud, 1698, s. 56 a 398. Bližšie k tejto problematike pozri tiež GOMES, L. *Regulae, ordinationes, et constitutiones Cancellariae Apostolicae*. Parisius: Apud Arnoldum Langelier in secunda columna aulae Palatii, 1547, s. 38.

³⁷ Porov. LAYMANNUS, P. *Commentariorum in librum primum decretalium repertorium seu compendiosa per alphabeticum ordinem descriptio*. Dilinga: Ignatius Mayer, 1664, s. 279.

³⁸ V origináli: „*Secundum stylum principalis suae curiae interpretanda statuta*.“ Inde potom: „*Contra Stylum curiae agere potest Princeps ex potestatis plenitudine*.“ Ibid.

³⁹ Ibid. a GOMES, L.: *Regulae, ordinationes, et constitutiones Cancellariae Apostolicae*. Parisius: Apud Arnoldum Langelier in secunda columna aulae Palatii, 1547, s. 12.

⁴⁰ Agostinho Barbosa k tomu napísal: „*Nec vim facit quod haec observantia debuisset probari obtenta in judicio, et coram delegatio Apostol. Secundum Put. Dec. 122. lib. [...] quia liquitur de stylo procedendi servando juxta stylum delegantis, non autem Ordinarii, cujus contraria observantia debet probari in contradictorio judicio, ex quo stylus Ordinarii non extenditur ad stylum delegantis*.“ Porov. BARBOSA, A. *Pastoralis sollicitudinis sive de officio, et potestate episcopi, pars tertia. Omnia ad praxim utriusque fori, interioris scilicet, et exterioris, et ad jurisdictionis explicationem exigenda continens*. Lugdunum: Petrus Borda, Joannes et Petrus Arnaud, 1698, s. 515.

ako prostriedok k ukázneniu administratívy nielen v rámci univerzálnej Cirkvi, ale taktiež v cirkvách partikulárnych.⁴¹

Súdna moc

Neboli to však len ustanovenia hmotného administratívneho práva, respektíve priamo procesné smernice, ktoré boli exkluzívne subsumované pod pojem *stylus Romanae curiae*. Extenzívny výkladom sa totiž došlo k záveru, že je k nemu potrebné zaradiť taktiež štýl súdov, predovšetkým najvyšších tribunálov Apoštolskej Stolice, ktoré mali byť v sile právnej obyčaje (*usus forensis, stylus indicandi*) nasledované aj súdmi nižšieho stupňa.⁴² Predovšetkým jurisprudencia Rímskej Roty (*Rota Romana*) disponovala už od avignonských čias v kánonickoprávnej jurisprudencii i praxi osobitým a výnimočným postavením. V tomto ohľade možno spomenúť predovšetkým poklasický rímskoprávny prístup *auctoritas rerum perpetuo similiter iudicatarum*, ktorý bol v kánonistike nasledovaný prinajmenšom v teórii od 6. do 15. storočia (minimálne pri rozsudkoch pápeža vo vzťahu k osobám).⁴³ Z toho dôvodu sa najneskôr v období neskorého stredoveku všeobecne presadil princíp *decisiones faciunt ius*.⁴⁴ Ako konkrétny príklad možno spomenúť vplyv rozhodovacej činnosti Rímskej Roty na fungovanie tribunálov Rímskej inkvizície.⁴⁵ Ako totiž uviedol rímsky advokát Quintiliano Mandosio († 1593):

⁴¹ Z toho dôvodu dochádzalo v 15. storočí k precizovaniu uvedených pravidiel predovšetkým v kontexte zaužívaných postulátov *ius commune*. Porov. Di PAOLO, S. Da *regulae* partcolari a norme generali: verso un diritto amministrativo della Chiesa (XV–XVI sec.). In: *Historia et ius*, 2017, roč. 11, s. 1; a MEYER, A. L'amministrazione del patrimonio ecclesiastico. Un aspetto del diritto canonico poco studiato. In: *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, 2016, roč. 46, s. 224–244.

⁴² Porov. BELLOMO, M. *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington: The Catholic University of America Press, 1995, s. 98.

⁴³ Porov. WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, No. 1, s. 96; WERNZ, F. X. a P. VIDAL. *Ius canonicum ad Codicis normam exactum. Tomus I. Normae generales*. Roma: Apud aedes Universitatis Gregorianae, 1938, s. 248; a CRNICA, A. *Commentarium theoretico-practicum Codicis iuris canonici. Vol. 1. Normae generalis et de personis*. Šibenik: Typis Typographiae „Kačić“, 1940, s. 41.

⁴⁴ Porov. Grat., D. 20, c. 3; X 2,27,16; VI 1,3,14 a 1,5,1. Bližšie k tejto problematike a zaujímavým úvahám pozri De PAOLO, S. Verso la modernità giuridica della Chiesa. Giovanni Francesco Pavini (ca. 1424–1485): la stampa, le decisiones, le extravagantes e la disciplina amministrativa. In: *Pubblicazioni online del DHI Roma*. Roma: Büro für Typographie und Buchgestaltung, 2018, s. 57–58.

⁴⁵ Bližšie k tejto problematike z najnovšej literatúry pozri napríklad ARON-BELLER, K. a Ch. BLACK (eds.). *The Roman Inquisition. Centre versus Peripheries*. Leiden – Boston: Brill, 2018.

*Rota loquente caetera tribunalia obmutescunt.*⁴⁶ Práve ustálené pravidlá a obyčaje uznávané Rímskou Rotou tak v konečnom dôsledku ovládali inkvizitčný proces a spôsoby jeho fungovania do najmenších detailov.⁴⁷ Ako pritom dosvedčujú diela viacerých iných kánonistov, *stylus Romanae curiae* bol pri jej formovaní zohľadňovaný neustále.⁴⁸ I keď v platnom práve sa tak má za to, že žiadny súdny rozsudok, ani ten vydaný tribunálmi Apoštolskej Stolice, nemôže mať silu univerzálneho zákona, všetko naznačuje, že rozhodnutia Rímskej Roty vydávané opakovane v podobných prípadoch v histórii zavádzali tzv. súdnu obyčaj (*usus forensis*), ktorou boli sudcovia nižšieho stupňa viazaní nielen *de facto*, ale taktiež *de iure*.⁴⁹

2.1.3 Záväznosť

Popri širokých možnostiach použitia *stylus Romanae curiae* v cirkevnej administratíve, je namieste poukázať na jeho vnímanie v dobovej kánonickoprávnej vede i praxi. Ako bolo zrejmé z predchádzajúceho výkladu, k centralizmu pápežskej správy napomohli v teoretickej rovine úspešne presadené

⁴⁶ Porov. SCHMALZGRUEBER, R. P. F. *Jus ecclesiasticum universum brevi methodo ad discentium utilitatem explicatum seu lubricationes canonicae in Quinque libros decretalium Gregorii IX. Pontificis maximi auctore. Tomus primus, pars prima*. Roma: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1843, s. 161.

⁴⁷ Viacerí autori zároveň uvádzajú, že na rozdiel od Rímskej Roty, ktorej pravidlá sa vo viacerých ohľadoch podarilo ustáliť ešte v priebehu 14. storočia a potom viac-menej stagnovali, inkvizitčné postupy sa neustále dynamicky menili a prispôbovali okolnostiam, stávajúc sa tak istým druhom procesu *sui generis* zohľadňujúcim popri platnej legislatíve taktiež doktrínu, jurisprudenciu (obsiahnutú najmä v rímsko-kánonickom práve) i relevantné právne obyčaje. Porov. MAYER, T. F. *The Roman Inquisition: A Papal Bureaucracy and its Laws in the Age of Galileo*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013, s. 157–158 a 160.

⁴⁸ Niektorí autori pritom výslovne uvádzajú, že rímska inkvizícia *de facto* pracovala s precedensmi na spôsob „case law“. Porov. napríklad *ibid.*, s. 162. Napriek tomu, že v kontinentálnom právnom systéme, ktorého formu kánonické právo pomáhalo výrazne budovať, nie sú súdne rozsudky akceptované ako prameň kánonického práva, keďže sudcom nie je *ex facie* priznané právo tvorcu práva, v prípade historického kánonického práva sa malo za to, že pri interpretácii *lex scripta* je nevyhnutné dosahovať vysoký stupeň konzistentnosti, a to predovšetkým v záujme právnej istoty. Porov. WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 95.

⁴⁹ Porov. POLÁŠEK, F. *Procesní právo*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2003, s. 13 a nasl.; a IOANNES PAULUS II. Allocutio ad Romane Rotae iudices. In: *AAS*, 1993, č. 85, s. 141; Uvedená alokúcia je v anglickom znení k dispozícii WOESTMAN, W. H. (ed.). *Papal Allocutions to the Roman Rota 1939–2002*. Ottawa: Faculty of Canon Law, Saint Paul University, 2002, s. 219–222.

postuláty gregoriánskej reformy, v rovine praktickej byrokratický aparát rozvinutý za čias avignonského pápežstva.⁵⁰ V tejto súvislosti možno pritom konštatovať, že v avignonskej perióde cirkevného vývoja dosiahla centralizácia Cirkvi svoj dovtedajší vrchol.⁵¹ Už v tých časoch sa pritom zaužívalo presadzovať *stylus curiae*, z neho predovšetkým reguly Apoštolskej kancelárie, v sile univerzálneho zákona, pričom tieto náhľady boli aktuálne nielen

⁵⁰ Po návrate pápežov z „avignonského exilu“ spísal v roku 1377 v Ríme svoje dve pojednania o kuriálnej administratíve kánónista Dietrich von Nieheim (*Theodoricus de Niem*, † 1418). Konkrétne išlo o diela *Liber cancellariae* a *Stylus Palatii abbreviatus*, na základ ktorých ho Urban VI. odmenil úradmi. K 11. máju 1378 bol potom opísaný ako *scriptor* a v jeho *Liber cancellariae* (r. 1380) ako *abbreviator et scriptor*. Porov. JACOB, E. F. *Essays in the Conciliar Epoch*. Manchester: Manchester University Press, 1953, s. 26.

⁵¹ S tým súviseli tiež permanentné potreby prísunu finančných prostriedkov do pápežskej pokladnice, na účely zabezpečenia chodu prebujneného administratívneho aparátu kúrie a ďalších činností, súvisiacich najmä s politickými úlohami pápežstva. Pápeži (ale i protipápeži) avignonského obdobia sú vnímaní väčšinou historikovo ako osoby, ktoré majú zásluhu na neúnosnom finančnom zaťažovaní celej Cirkvi, zločinoch pri obsadzovaní cirkevných úradov a ich kumuláciách. Nespokojnosť a pobúrenie pritom vzbudzovali predovšetkým rozsah a metódy, ktorými nachádzali stále nové prostriedky a cesty k vyberaniu peňažných dávok a daní, aby si pomohli z trvalej finančnej krízy (avignonský fiškalizmus). Bližšie som sa touto problematikou zaoberal VLADÁR, V. Fiškálna politika avignonských pápežov. In: *Acta Iuridica Olomucensia: Vědecký časopis právnícký*, 2011, roč. 6, č. 2, s. 131–150. Základy pre koncipovanie tejto pápežskej finančnej politiky a špecifických poplatkov v prospech avignonskej kúrie súviseli najmä s teóriou o *plenitudo administrationis*, ktorú vypracovali kánónisti v priebehu 13. storočia, a *plenario dispositio* potvrdenou v roku 1265 bulou Klementa IV. (1265–1268) *Licet ecclesiarum*. Na ich báze pápeži disponovali právomocou centralisticky zasahovať do celej cirkevnej organizácie, od najnižších úradov až po najvyššie, udeľujúc pritom mnohé privilégiá (*privilegia*), exempcie (*exemptiones*) či rezervácie (*reservationes*) ešte neobsadených miest, predovšetkým v forme provízií (*provisiones*), postulácií (*postulationes*) a expektancií (*expectantiae*). Porov. ŠPIRKO, J. *Cirkevné dejiny III*. Turčiansky Svätý Martin: Neografia, 1943, s. 87; a MOLNÁR, A. *Dvanásť století cirkevných dejín*. Praha: Kalich, 2008, s. 378. Čo sa týka polemiky vo vedeckej literatúre ohľadom veľkosti skutočne nadobudnutého majetku avignonských pápežov môžeme minimálne konštatovať, že avignonská kúria sa v tomto období stala jednou z najväčších finančných mocností Európy. Florentský kronikár Giovanni Villani († 1348) totiž vo svojej známej *Nuova cronica* uvádza, že za pápeža Jána XXII. disponovala pápežská pokladnica sumou 25 miliónov dukátov. Väčšina bádateľov tieto závery spochybňuje a podľa odhadu uvádza sumu okolo milióna zlatých, ktorá sa za jeho nástupcu mala navrátiť ešte o ďalší pol milión. Porov. ŠPIRKO, J. *Cirkevné dejiny III*. Turčiansky Svätý Martin: Neografia, 1943, s. 18–19. Konkrétne sa predpokladá, že priemerné ročné zisky Apoštolskej komory (*Reverenda camera Apostolica*) vynášali v období pontifikátu pápeža Jána XXII. 230 000, za Benedikta XII. (1334–1342) 165 000, za Klementa VI. (1342–1352) 190 000, za Inocenta VI. (1352–1362) 250 000, za Urbana V. (1362–1370) 260 000 a za Gregora XI. (1370–1378) 480 000 zlatých guldenov. Porov. KUMOR, B. *Cirkevné dejiny 4. Jeseň cirkevného stredoveku*. Levoča: Polypress, 2002, s. 37.

v 14. storočí, ale aj časoch nasledujúcich.⁵² Už slávny kánonista Johannes Andrea († 1348) uvádzal vo svojich dielach *regulae cancellariae* hneď vedľa *leges*, špecifikujúc ich záväznosť slovami *temporales ad vitam conditoris*, s tým, že zákony platia, na rozdiel od nich večne. Podobne sa napokon vyjadril aj k rozsudkom súdov najvyššieho stupňa, v čom ho nasledovali aj ďalší slávni právnici obdobia neskorého stredoveku, z ktorých možno spomenúť najmä Cina z Pistoie († 1336), ale tiež Balda de Ubaldis († 1400) zdôrazňujúceho zvykový charakter *stylus* a jeho záväznosť voči všetkým súdom nižšieho stupňa nielen *de facto*, ale tiež *de iure*.⁵³ O ich sile svedčí predovšetkým skutočnosť, že charakter prameňa práva mali získavať už vydaním prvého rozsudku súdom Apoštolskej Stolice. Samotnú záväznosť možno najlepšie ilustrovať ustanoveniami vybraných kánonistických príručiek zohľadňujúcich nielen kánonickoprávnu teóriu, ale aj prax.

Ioannes Andrea

Quod prius vocavit consuetudinem, postea vocat stylum [...] Stylus est ius [...] non scriptum usibus introductum ab uno iudice stylatum, et in hoc differt a consuetudine, quae est usus communis, stylus usus unius iudicis. Esset ergo secundum eum stylus, quando per usum stylatum a iudice determinata.

Cinus Pistoriensis

Non habemus de eo in iure, sed in curia sic [...] Stylus est ius quoddam non scriptum, usibus introductum, ab uno iudice stillatum. Et in hoc ultimo differt a consuetudine, quondam consuetudo est ius introductum usibus plurium, ut a populo [...] Stylus non tamen est usus communis [...] Tunc dicitur stilus curiae...

Baldus de Ubaldis

... dicitur stylus consuetudo alicuius fori iudicialis, unde dicimus: ita est de stylo episcopalis curiae [...] Idest talis usus est stillatus a tali curia, et non quia per populum observatur, sed quia per aliquem iudicem servatur certus modus et certa practica in causis coram eo practicandis [...] et talis usus vel practica omnimodo dicitur stylus curiae, et sic [...] stylus est ius non scriptum usibus introductum ab uno iudice...

⁵² Porov. Di PAOLO, S. Da *regulae* particolari a norme generali: verso un diritto amministrativo della Chiesa (XV–XVI sec.). In: *Historia et ius*, 2017, roč. 11, s. 3.

⁵³ Bližšie k tejto problematike pozri PROSDOCIMI, L. *Observantia: ricerche sulle radici fattuali del diritto consuetudinario nella dottrina dei giuristi dei secoli XII–XV*. Milano: Giuffrè, 2001, s. 202.

K zákonnej sile administratívnoprávnych úkonov Rímskej kúrie, konkrétne regulí Apoštolskej kancelárie, sa potom v 15. storočí v diele *Repertorium iuris* z roku 1471 vyjadril kánonista Johannes Nicolaus de Millis, odvolávajúc sa na zbierky súboru *Corpus iuris canonici*:⁵⁴

Fol. 52

Leges vim obtinent ab eodem tempore quo lex ligat mandata generalia pape, sicut regule sue cancellarie, quia talia mandata sapiunt naturam legis [...] sed do. An. dicit contrarium, quod tales regule non habent pro lege, ut no. ipse in probemio Cle., secundum glo. super verbo Decreto, pro quo facit quia natura legis est quod sit perpetua et eterna, licet quandoque ex causa revocetur, ut patet in probemio Digestorum, et dicte regule sicut temporales ad vitam conditoris [...] dicit ibi quod regula idem est quod canon sed dicit tex. aliter...⁵⁵

K všeobecnej záväznosti *stylus Romanae curiae* nielen v samotnej Rímskej kúrii, ale na celom svete, uviedol v roku 1484 konzistoriálny advokát Alphonsus de Soto pri glosovaní *regulae, ordinationes, et constitutiones cancellariae* promulgovaných pápežom Inocentom VIII. (1484–1492) nasledovne:⁵⁶

... non solum debent observari in Cancellaria et in Curia, sed in universo orbe, exceptis illis quae concernunt expeditiones litterarum, quae non sunt dandae indistincte [...] et dicuntur Cancellariae idest iustitiae.

O niekoľko rokov však iný kánonista Felinus Sandeus († 1503) v diele *Super titulo de rescriptis et nonnullis aliis* pri komentovaní zbierky *Liber sextus* (VI 1,2,1) uvedené závery sčasti spochybnil konštatovaním:⁵⁷

Regule cancellarie apostolice non sunt constitutiones generales. [...] Nec ligant gratias successorum pape nisi confirmentur secundum ipsum in c.i. de consti. in vi. [...] Dico quod acceptatio, quia non intimantur secundum formam authenticae ut facte nove constitu. Nec ligant saltem existentes extra Curiam secundum eum. Soleo de hoc dubitare, quia quotidie in causis etiam Curiam pendentibus

⁵⁴ Porov. X 5,39,21, VI 5,13 a Clem. 3,1,1.

⁵⁵ Porov. de PAVINIS, J. F. *Divini ac humani iuriconsulti, et causarum sacri palatii auditoris, domini Ioanni Francisci de Pavinis, ad Extravagantium, Regularum cancellariae, et Decisionum Rotae notitiam, utile praeludium*. Romae: Iohannes Bulle, 1478; a GOMES, L. *Regulae, ordinationes, et constitutiones Cancellariae Apostolicae*. Parisius: Apud Arnoldum Langelier in secunda columna aulae Palatii, 1547, s. 188.

⁵⁶ Porov. de SOTO, A. *Regulae cancellariae apostolicae. Læctæ 13 Sept. 1484*. Roma: Eucharius Silber, 1484.

⁵⁷ Porov. SANDEUS, F. *Super titulo de rescriptis et nonnullis aliis*. Venetiae: Peregrinus de Pasqualibus Bononiensis, 1489.

allegantur, et fit de eis fides per litteras vicecancellarii pape, et in concernentibus potestatem legatorum et vires expectatarum et reservationum, et huiusmodi adducuntur ubique ut leges generales.

Iný kánonista Ludovicus Gomes († 1542) sa v roku 1540 v diele *Commentaria super Regulas Cancellariae Apostolicae iudiciales* zaoberal záväznosťou regúl Apoštolskej kancelárie v kontexte ich porovnávania s ustanoveniami *ius commune*. Aj keď uznal ich všeobecnú záväznosť v zmysle noriem univerzálneho práva, ku ktorým v tom čase náležali predovšetkým ustanovenia *Corpus iuris canonici* a *Corpus iuris civilis*, zároveň našiel tri rozdiely, ktoré ich od seba odlišovali. Na prvom mieste tak uviedol, že zatiaľ čo zákony sú večné, reguly Apoštolskej kancelárie dočasné. Druhý rozdiel spočíval v možnosti derogácie. Zatiaľ čo pri zákonoch tak musí urobiť zákonodarca výslovné, reguly potrebujú k platnosti potvrdenie novozvoleného pápeža, v inom prípade zanikajú. Tretí našiel v konštatovaní, že to, čo nie je zahrnuté *in corpore iuris* nemôže mať jednoducho charakter univerzálneho zákona.⁵⁸

Circa quintum dubium, videlicet, an in generali et vulgari derogatione constitutionum, et ordinationum apostolicarum comprehenduntur regulae cancellariae? Solutio. [...] Stylus, qui quidem stylus a Rota receptus, disponit sub clausula generali, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, huiusmodi regularum constitutiones non comprehendit, nec illis censeri derogatum, nisi de illis specialiter mentio fiat. [...] Ex eo sequitur, quod licet regulae cancellariae sint constitutiones universaliter ligantes, sicut ius commune, nihilominus propter diversas qualitates, per quas a iure communi differunt, diversam videntur habere naturam. [...] Quia constitutiones iuris communis statim facta publicatione ligant, ut traditur in ca. 2 et fin. de consti. Item sunt perpetuae. Sed istae constitutiones cancellariae sunt temporales. [...] Item quia istae regulae sunt speciales ratione derogationis. Quia licet per praedictam clausulam, Non obstant. et cetera, censeatur derogatum iuri communi, hoc est verum, nisi ius commune habeat clausulam derogatoriam, ut superius dixi, et tradunt Moder. in ca. i. de constitu. lib. 6 quam quidam clausulam continent regulae istae. Et licet alio respectu regulae, constitutiones generales appellentur, isto tamen casu possunt dici speciales ratione derogationis. Et ita salvatur et iustificatur, quod dicit Bar. in § et sic quodque, C. de novo Cod. fa. dicens, quod ius non clausum in corpore iuris non est generale.

⁵⁸ Porov. X 1,3,2; 2,22,8; 2,27,3; VI 1,2,1; Ulp. D. 12,3,1 a Paul D. 34,2,37.

Nam debet intelligi ratione revocationis, videlicet, quia ita requirit specialem mentionem, sicut ius particulare, iuxta c. i. de constitu. lib. 6. Secus autem respectu vinculi, quia ligat omnes quando innotescit.

Tie isté závery boli akceptované aj v 16. storočí, o čom vypovedá zbierka *Sacrosanctae Decisiones canonicae ab excellentissimis viris, iurisconsultibus clarissimis, iisdemque sacri Palatii auditoribus collectae: Aegidio Bellamera, Giulio Cassiodoro, Capella Tholosana* (Lugdunum: Apud Simphorianum Beraud, 1579), ktorá podmieňovala platnosť regúl Apoštolskej kancelárie ich nerozpornosťou s *ius commune*.

Fol. 573

Item fuit quaesitum an Regulae cancellariae habeant vim legis et a quo tempore ligent? Ad primum fuit conclusum quod habent vim legis, et sunt servandae, praesertim vivente earum conditore, et ubi non sunt contrariae iuri communi, et decretis sacrorum conciliorum...

Kánonista Pierre Rebuffi († 1557) potom v diele *Praxis beneficiorum domini Petri Rebuffi* (Lugduni: Apud Gulielmum Rovillum, 1579) pripodobnil *regulae Apostolicae cancellariae* zaujímavým a odôvodneným spôsobom k extravagan-tám (*extravagantes*), teda dekretáliám „blúdiacim“ mimo zbierky *Corpus iuris canonici*. Oba pramene totiž platili bez ohľadu na derogačné doložky úrad-ných a exkluzívnych zbierok.

Fol. 139

Nota tamen quod derogatio generalis non includit extravagantes, nec regulas cancellariae, nisi expressa illarum fiat mentio, et ideo Papa hic exprimit: ut docet Nicol. Milius in verb. Privilegium [...] Hodie tamen de stylo curiae nunquam censetur derogatum regul. cancellariae, nisi in narratione bullae ad verbum regula narretur...

Ako sme videli, názory na záväznosť *stylus Romanae curiae* sa u jednotlivých autorov odlišovali. Vo všeobecnosti sa však malo za to, že zohľadnenie, respektíve uplatnenie jeho dispozícií prichádza do úvahy za podmienky *non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis*.⁵⁹ I keď viacerí kánonisti sa klonili k záveru, že tomuto inštitútu je nevyhnutné priznať charakter prameňa práva so zákonnou mocou, so vzostupom komentátorskej školy

⁵⁹ Porov. Di PAOLO, S. Da *regulae* particolari a norme generali: verso un diritto amministrativo della Chiesa (XV–XVI sec.). In: *Historia et ius*, 2017, roč. 11, s. 13.

začala byť zároveň čoraz viac citeľná tendencia k minimalizácii jeho autority. Slávny Francisco Suárez († 1617) v nadväznosti na to neskôr predložil teóriu, v ktorej sa snažil uzmierniť *stylus curiae* s ďalšími prameňmi práva. Podľa jeho náhľadu tak mohol výslovne nadobudnúť silu zákona len za tých okolností, ak bol potvrdený zákonodarcom alebo právnou obvyčajou. Tento názor neskôr zastali aj slávni kánonisti ako Filipe Maroto († 1937), respektíve Gommarus Michiels († 1965), vracajúc sa tak k záverom kardinála Francesca Zabarellu († 1417), ktorý uviedol, že rozhodnutia jednotlivých dikastérií Rímskej kúrie vrátane Rímskej Roty nemajú bez výslovného pápežského potvrdenia väčšiu váhu než odborný názor učencov.⁶⁰ Napriek tomu, všetko nasvedčuje, že od obdobia vrcholného stredoveku prevládala až do začiatku 20. storočia názor o všeobecnej záväznosti *stylus Romanae curiae*, a to či už v oblasti administratívy alebo súdnej moci.⁶¹ Zatiaľ čo teda nižšie postavené správne orgány Cirkvi mali reflektovať pri svojej rozhodovacej činnosti postupy Rímskej kúrie, tribunály nižšieho stupňa zohľadňovali závery Rímskej Roty a ďalších ústredných súdnych orgánov pôsobiacich v Ríme. Detailnejším pohľadom na kánonickoprávny vývoj možno navyše

⁶⁰ Porov. MICHIELS, G. *Normae generales juris canonici. Commentarium libri I Codicis juris canonici. Volumen primum. Praenotanda generalia, canones praeliminares, de legibus ecclesiasticis*. Lublín: Universitas Catholica, 1929, s. 473 a nasl.

⁶¹ Ako príklad zo začiatku 20. storočia možno uviesť, že zbierky formulárov v tom čase bežne ustanovovali za akých podmienok možno udeliť dišpenz od manželských prekážok. Osobitne sa pritom rozlišovali tzv. kánonické dôvody, ktoré vymedzovali relevantné ustanovenia *ius commune* a kánonistickej jurisprudencie, a tzv. rozumné dôvody výslovne v práve neuvedené, ale zasluhujúce si zváženie na základe okolností posudzovanej kauzy. Inštrukcia vydaná 9. mája 1877 Kongregáciou pre šírenie viery (*Sacra congregatio de propaganda fide*) konkrétne vymenovala 16 dôvodov, pri ktorých bolo možné vyjsť žiadateľovi v ústrety. Zbierka formulárov Apoštolskej Datárie (*Dataria Apostolica*) z roku 1901 potom vymenovala ďalších 28, ktoré boli obdobne, buď samotné alebo v spojitosti s ostatnými, považované za dostatočné. Z nich možno spomenúť napríklad: malosť miesta spojená s faktom, že mimo neho nie je možné získať dostatočné veno; absencia vena; potenciálny zánik rodinných lén; zachovanie mieru; uzavretie mieru medzi panovníkmi alebo štátmi; vyhnutie sa žalobe ohľadom dedičstva, vena alebo nejakej dôležitej obchodnej transakcie; fakt, že nevesta je sirota; vek nevesty nad 24 rokov; nádej na zaistenie katolíckej viery; nebezpečenstvo miešaného manželstva; nádej na konvertovanie nekatolíckej strany; udržanie majetku v rodine; zachovanie slávnej alebo ctenej rodiny; snaha vyhnúť sa strate cti alebo predísť škandálu; nebezpečenstvo civilného manželstva alebo manželstva uzavieraného pred protestantským vysluhujúcim; splatenie pôvodne neplatného manželstva; všetky dôvody považované za rozumné podľa názoru pápeža (napríklad verejné dobro) atď. Osobitne sa zároveň zdôrazňovalo, že k využitiu týchto možností je nevyhnutná taktiež znalosť *stylus Romanae curiae* a odborných prác renomovaných autorov, za súčasného vyhýbania sa prehnanému formalizmu. Porov. <https://www.catholic.com/encyclopedia/dispensation>.

konštatovať, že až v súvislosti s promulgáciou prvého Kódexu kánonického práva pristúpilo pápežstvo k dôraznejším zmenám v nastavení jeho statusu. Za ich hlavného iniciátora možno pritom označiť pápeža Pia X., ktorý stál nielen za predmetnými reformami, ale taktiež za prvým kodifikačným dielom v dejinách Latinskej cirkvi.⁶²

3 SEKULÁRNOPRÁVNE KONOTÁCIE

3.1 Neapolský *Sacro Regio Consiglio*

Tak, ako sa Rímska kúria spočiatku inšpirovala dvormi svetských panovníkov, zrejme predovšetkým Sálskych, Otovských a Karlovských cisárov, neskôr sa spôsoby jej fungovania, rozvinuté a dotiahnuté prakticky do dokonalosti za čias avignonského pápežstva, stali vzorom pre ústredné orgány svetských autorít, ktoré sa obdobne usilovali o centralizáciu štátnej správy s cieľom upevniť svoje postavenie. Ako je všeobecne známe, politické procesy centralizácie, ak opomenieme neustále cisárske snahy, zahájili ešte v priebehu 12. storočia Normani, v čom boli neskôr nasledovaní najmä anjouovskými kráľmi.⁶³ Obdobným spôsobom sa snažili postupovať aj aragónski králi, ktorí vládli od polovice 15. storočia v Neapolskom kráľovstve (*Regnum Neapolitanum*). Na tieto účely zriadili, respektíve reorganizovali postupne tri tribunály označované ako *Sacro Regio Consiglio*, *Gran Corte della Vicaria* a *Regia Camera della Sommaria*.⁶⁴ Naznačené súvislosti potvrdzuje predovšetkým založenie *Sacro*

⁶² Porov. WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 97.

⁶³ Samotný proces presadzovania národného kráľovského práva na úkor *ius commune* a akýchkoľvek univerzalistických tendencií bol začatý v zákonodarstve normanského kráľa Rogera II. (*Rogerius*, 1130–1154) a potom i zákonodarných aktivitách anglických a francúzskych kráľov. Bližšie k tejto problematike pozri BERMAN, H. J. *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London: Harvard University Press, 1983, s. 462 a 536. Zároveň netreba zabúdať na to, že v 13. a 14. storočí boli obyčajové práva viacerých európskych regiónov spisované a zahŕňané medzi písané právo. Porov. PIERGIOVANNI, V. Genoese Civil Rota and Mercantile Customary Law. In: *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, 1906, roč. 52, s. 1211.

⁶⁴ Uvedené vyššie súdy Neapolského kráľovstva, spolu s *Consiglio Collaterale* zo začiatku 16. storočia, na ktorých pôsobili rozsiahlymi kompetenciami vybavení profesionálni sudcovia, napokon pretrvali až do polovice 18. storočia. Porov. RYDER, A. *The Kingdom of Naples under Alfonso the Magnanimo. The Making of a Modern State*. Oxford: Clarendon Press, 1976, s. 136–168.

Regio Consiglio medzi rokmi 1444 až 1449 kráľom Alfonzom I. Aragónskym (*Alphonsus Magnanimus*, 1442–1458), ktorého základy nachádzame v staršom *Consilium principis* pozostávajúcom z právnikov a aristokratov blízkych kráľovi, disponujúcich poradnou a súdnou mocou. Viacerí bádatelia sa pritom zhodnú, že hlavným dôvodom týchto reforiem bola snaha reorganizovať kráľovské tribunály po vzore Rímskej kúrie na hierarchickom princípe.⁶⁵ V priebehu 16. storočia bolo potom Sacro Regio Consiglio rozdelené do dvoch *aulae*, pričom každá pozostávala zo štyroch *legum doctores* vybraných z tých najučenejších a najváženejších právnikov kráľovstva.⁶⁶

Aj keď v niektorých oblastiach si jednotlivé centrálné súdy kráľovstva konkurovali, vo všeobecnosti bolo akceptované, že najvyšším súdom je Sacro Regio Consiglio. Komplikované vzťahy medzi centrálnymi tribunálmi a z toho prameniace konflikty boli násobené najmä mnohými prameňmi práva, ktoré bolo nevyhnutné zohľadňovať a aplikovať v praxi. Z nich možno spomenúť predovšetkým rímsko-kánonické právo, rôzne *iura propria*, *ius regni*, právne obyčaje rozličného pôvodu, *ritus* jednotlivých súdov, zákonodarstvo (zачytené napríklad v slávnom *Liber augustalis* z roku 1231) alebo *capitula* anjouovských kráľov atď. Práve k pojmu *ritus*, ktorý bol považovaný za rovný *leges*, bol pritom radený tiež *stylus curiae* Sacro Regio Consiglio.⁶⁷ Každý z uvedených prameňov mohol byť pritom aplikovaný pri rozhodovaní kauzy ako určujúci v rámci zložitého a častokrát chaotického systému, ktorý navyše umožňoval najvyšším tribunálom rozsiahle využívanie vlastnej *discretio*.⁶⁸ Okrem toho, ich *decisiones* boli označované ako *consitutiones Regni Neapolis* a oficiálne sa považovali (najmä rozhodnutia Sacro Regio Consiglio) za základnú a najdôležitejšiu súčasť *ius Regni*.⁶⁹

⁶⁵ Porov. PESCIONE, R. *Corti di Giustizia nell'Italia meridionale dal periodo normanno a l'epoca moderna*. Bologna: A. Forni, 2001, s. 196; a CASSANDRO, G. Sulle origini del Sacro Regio Consiglio napoletano. In: *Studi in onore di Riccardo Filangieri. Vol. II*. Napoli: L'Arte tipografica, 1959.

⁶⁶ Najťažšie kauzy tento súd potom súdil *inunctis aulis*. Na jeho čele stál prezident, ktorý disponoval právomocou priradovať kauzy jednotlivým sudcom, po tom, čo ich aspoň zbežne preskúmal. Porov. MILETTI, M. N. *Tra equità e dottrina. Il Sacro Regio Consiglio e le „decisiones“ di V. De Franchis*. Napoli: Jovene, 1995, s. 143–144.

⁶⁷ Porov. VALLONE, G. *Le „decisiones“ di Matteo d'Afflitto*. Lecce: Milella, 1988, s. 9–10.

⁶⁸ Porov. FREDA, D. Rise and Fall of a Superior Court: the Sacro Regio Consiglio v. the Consiglio Collaterale. In: *Forum historiae iuris*, 2016, roč. 9, s. 5.

⁶⁹ Porov. MILETTI, M. N. *Tra equità e dottrina. Il Sacro Regio Consiglio e le „decisiones“ di V. De Franchis*. Napoli: Jovene, 1995, s. 105–121.

Ako je zřejmé, medzi ostatnými tribunálmi disponoval z hľadiska rozsahu kompetencií najvýnimočnejším postavením Sacro Regio Consiglio, ktoré by sme mohli najlepšie prirovnať práve k statusu Rímskej Roty. Keďže spôsoby fungovania uvedeného tribunálu Apoštolskej Stolice boli v tom čase ustálené a všeobecne známe, odôvodnene možno predpokladať inšpirovanie sa aragónskymi panovníkmi práve ním. Tí však v skutočnosti zachádzali ešte o čosi ďalej a bežne mu priznávali, prenesene povedané, aj právomoci Apoštolskej Signatúry (*Signatura Apostolica*).

Pokiaľ ide o paralely medzi rozhodnutiami neapolského najvyššieho súdu a *usus forensis Rotae Romanae*, všeobecnou právnou záväznosťou sa vyznačovali predovšetkým *decreta* vydané prostredníctvom Sacro Regio Consiglio *iunctis aulis*, k čomu dochádzalo pri *maxima causae cogitio*.⁷⁰ Pri rozhodnutiach v analogických kauzách však autorita rozsudkov neapolského najvyššieho súdu stúpila natoľko, že *usu fori* boli ako priamo zaväzujúce kvalifikované už pri *binae indicaturae*. Z toho vyplývalo, že už dva zhodné rozsudky viedli k vytvoreniu skutočnej *consuetudo indicandi*, spôsobujúcej vznik, respektíve konsolidáciu súvislého a stáleho trendu (*stylus curiae*) v rámci celého kráľovstva.⁷¹ Právna realita pritom dokazovala, že rozsudky Sacro Regio Consiglio boli považované za právne zaväzujúce nielen samotný najvyšší tribunál, ale tiež sudy nižšieho stupňa. Tie mali byť viazané k zjednoteniu svojich rozsudkov s *decisiones* najvyššieho súdu, a to dokonca aj *contra legem*.⁷² Ak by nižšie postavené tribunály nenasledovali *decisiones* Sacro Regio Consiglio, ten mohol prevziať ich kauzy a rozhodnúť ich *per saltus* alebo aplikovať *ius corrigendi* v rámci konania o odvolaní. Inou možnosťou bolo vyhlásiť rozhodnutie nižšieho súdu za *contra stylum* alebo dokonca *contra ius commune* v kontexte *iniustitia* alebo *nullitas ipso iure*. Aj keď v skutočnosti nebolo formálne potvrdené žiadne pravidlo v zmysle tradičného „common law“ princípu *stare decisis* a hoci *decisiones* Sacro Regio Consiglio neboli oficiálne považované za prameň práva, samotný súd im priznával *vis legis* a kvalifikoval ich ako právne záväzné i pre budúcnosť. Je teda zřejmé, že podobne ako pri *usus*

⁷⁰ Porov. VALLONE, G. *Le „decisiones“ di Matteo d’Afflitto*. Lecce: Milella, 1988, s. 41–105.

⁷¹ Porov. FREDA, D. Rise and Fall of a Superior Court: the Sacro Regio Consiglio v. the Consiglio Collaterale. In: *Forum historiae iuris*, 2016, roč. 9, s. 6–7.

⁷² Porov. MILETTI, M. N. *Stylus iudicandi. Le raccolte di „decisiones“ del Regno di Napoli in età moderna*. Napoli: Jovene, 1998, s. 195–215.

forensis Rotae Romanae, aj rozhodnutia Sacro Regio Consiglio v skutočnosti zohrávali úlohu skutočného prameňa práva, pričom jurisdikcia najvyššieho súdu zahrnula minimálne v teoretickej rovine aj *potestas condendi leges*.⁷³

3.2 Janovská Rota Civile

V rozmere inšpirácie možno z pohľadu *usus forensis Rotae Romanae* uplatňovaného v rámci *stylus Romanae curiae* nahliadať taktiež na fungovanie janovskej Civilnej roty (Rota Civile di Genova) zriadenej v roku 1528 v Janove (*Genua*) ako jednom z najdôležitejších stredísk vtedajšieho európskeho obchodu.⁷⁴ Jej hlavnou úlohou bolo predovšetkým racionalizovať procesy riešenia sporov vzniknutých z obchodných vzťahov, a to najmä na základe všeobecne uznávaných obchodných obyčají, za zohľadnenia partikulárnych janovských noriem.⁷⁵ Ako sudcovia na nej pôsobili univerzitne vzdelaní právnici znalí noriem rímskeho i kánonického práva (*ius commune*), čo obdobne predznamenovalo viaceré spôsoby praktického fungovania tohto tribunálu. Pokiaľ išlo o konkrétne pramene práva, Civilná rota sa riadila domácimi prameňmi ako *ordinamente Genue, regulae Rotae, inverterata consuetudo huius civitatis* alebo *inveterata consuetudo mercatorum Genuae*.⁷⁶ V *Constitutiones Rotae* z roku 1530 sa zároveň používalo slovné spojenie... *attentis regulis et ordinamentis Ianue ac inveterata consuetudine*. Osobitná hodnosť sa zároveň priznávala prameňom obsiahnutým v *decisiones* a *regulae*, pričom často sa tiež odkazovalo na rozhodnutia vydané *de stylo et forma regularum Rotae*.⁷⁷ Samotné rotálne reguly pozostávali z dvoch zložiek. Prvú bolo možné vymedziť pojmom *forma*, keďže dávala dôraz na používanú terminológiu a zaužívanú interpretáciu noriem. Univerzitne

⁷³ Porov. FREDA, D. Rise and Fall of a Superior Court: the Sacro Regio Consiglio v. the Consiglio Collaterale. In: *Forum historiae iuris*, 2016, roč. 9, s. 10.

⁷⁴ Bližšie k tejto problematike pozri EPSTEIN, S. A. *Genoa & the Genoese, 958–1528*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2001.

⁷⁵ Aj pri obchodných sporoch sa strany bežne obracali na cirkevné sudy a Cirkev, pred ktorými sa napríklad dožadovali deklarovania jednotlivých náležitostí poisťných zmlúv ako úžerných. Porov. BENZA, E. *Il contratto di assicurazione nel Medioevo: studi e ricerche*. Genova: Tipografia marittima editrice, 1884, s. 83 a 150–151. Bližšie som sa touto problematikou zaoberal v štúdií VLADÁR, V. *Usura* v stredovekom kánonickom práve. In: *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Safárika, 2018, s. 126–147.

⁷⁶ Porov. PIERGIOVANNI, V. Genoese Civil Rota and Mercantile Customary Law. In: *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, 1906, roč. 52, s. 1213.

⁷⁷ Porov. GROSSI, P. *L'ordine giuridico medievale*. Roma – Bari: Laterza, 1995, s. 53.

vzdelaní právnici pôsobiaci na tomto súde totiž dbali na to, aby sa rotálny štýl vyznačoval precíznou vycibrenosťou jazyka a používaním jasne ustálených právnických konceptov. Druhá zložka sa stotožňovala s termínom *stylus*, ktorý naznačoval určité formalizované rozhodovanie budúcich prípadov na základe káuz už predtým rozsúdených, a to v zmysle fungovania precedensov anglo-amerického „case law“.⁷⁸

Samotný termín *stylus* si pritom postupom času žiadal stále širšie a všeobecnejšie uplatňovanie oproti zaužívaným *observantia* alebo *stylus mercatorum*, ktorým sa musela Rota vo svojej rozhodovacej činnosti neustále prispôbovať. V tejto súvislosti je osobitne dôležité uviesť, že aj *consuetudo mercatorum* bola ponímaná v zmysle *mercatorum observantia facit ius* alebo *consuetudo inter mercatores facit ius*. Rota z toho dôvodu bežne pristupovala k citovaniu vlastných rozhodnutí ako precedensov, zaručujúc tak nadväznosť jedného rozsudku na druhý a uniformitu rozsudkov nasledujúcich. Takýmto spôsobom zároveň harmonizovala miestne právne obyčaje s medzinárodným obyčajovým právom, za súčasného zohľadňovania noriem *ius commune*.⁷⁹ Na tomto pozadí určite neprekvapuje, že *stylus curiae* bol opísaný ako *potens et efficax* a zároveň sa bežne deklarovalo, že disponuje *legis vim*.⁸⁰ Na základe uvedeného možno s určitosťou konštatovať, že podobne ako súdy

78 Janovská Civilná rota sa popritom konštantne usilovala v rámci svojho „case law“ o rozvoj nových smerov rozhodovania odvodzovaných najmä z plodnej súčinnosti s praxou, čo neskôr viedlo k povstaniu autonómnej vedy obchodného práva. Koncepty súdnych prípadov boli pritom vždy determinované tradíciou *ius commune*, na základe čoho dochádzalo k čiastočnej recepcii relevantných noriem klasických právnických systémov do tohto právneho odvetvia. Porov. PIERGIOVANNI, V. The Rise of the Genoese Civil Rota in the XVIth Century: The „Decisiones de mercatura“ Concerning Insurance. In: PIERGIOVANNI, V. (ed.). *Comparative Studies in Continental and Anglo-American Legal History*. Vol. 2. Berlin: Duncker & Humblot, 1987, s. 29.

79 Bežne sa však v rámci jej rozhodovacej činnosti odkazovalo aj na pravdu (*veritas*) a ekvitu (*aequitas*). Porov. *Decisiones Rotae Genuae et pertinentibus ad eam*. In *De mercatura Decisiones et tractatus varii et de rebus ad eam pertinentibus*. Francofurtum: Apud Ioannem Saurium, 1612, s. 2.

80 V jednom z rozhodnutí možno priamo čítať: „*Nilominus ad hoc ut ipsa Decisio causae de qua tractatur magis magisque fundata remaneat postquam in confessione curatoris nulla vis fieri potest ex forma statuti Genue [...] placet addere appodisiam ipsam recognitam fuisse per tres testes, quorum licet unus tantum dicat se fuisse praesentem illius confessioni, alii vero duo rationem illam reddant, quia notam habent manum dicti Bernardi, quae ratio de iure communi non concludit [...] Ratio illa quia notam habent manum seu literaturam tam coram Rota quam aliis magistratibus passim admittitur, et satis, superque concludens censetur. Adeo potens, et efficax est curiae stylus, qui legis vim habere creditur.*“ *Ibid.*, s. 362.

Apoštolskej Stolice, aj janovská Civilná rota rozhodovala v súlade s praxou *ita videtur servari in Rota*, v zhode s tradíciou *ius commune* [...] *quae opinio procedit omnino iure divino, et humano, et est canonizata in scholis, et in palatiis*.⁸¹ Ako sme už naznačili, okrem noriem *ius commune* však bolo nevyhnutné aplikovať taktiež obchodné zvyky, pričom viaceré rozsudky boli priamo a výslovne rozhodované *secundum communem stylum et consuetudinem mercatoriam*. Aj z toho dôvodu nebol každý zjavný či potenciálny konflikt s *ius commune* vnímaný ako dôvod na znepokojenie. Najviac sa totiž zdôrazňovala nevyhnutnosť súdiť v súlade so *stylus et consuetudo mercatoria*.⁸² Práve potreba vysporiadania sa s viacerými prameňmi a možnosť rozhodnutia kauzy na základe jedného alebo viacerých z nich viedla k tomu, že sudcovia tohto tribunálu bežne deklarovali rovnosť medzi *consuetudo, observantia, stylus a regulae* s *ius a lex*.⁸³

3.3 Frízsky Hoge Raad

Ako posledný príklad uvedieme najvyšší frízsky tribunál známy ako „Hoge Raad“, v ktorom možno obdobne badať viaceré prvky inšpirovania sa *stylus Romanae curiae*. Frízsko je vo všeobecnosti známe uplatňovaním osobitného právneho systému označovaného ako „rímско-frízske právo“, ktoré na vysokej úrovni kombinovalo praxou akceptované normy justiniánskej rímskoprávnej kodifikácie (vrátane kánonickoprávnych prvkov ako neoddeliteľnej súčasti *ius commune*) s tamojším miestnym (prevažne obyčajovým) právom (*moribus nostris, moribus harum regionum*).⁸⁴ Práve jeho normy aplikoval najvyšší súd krajiny, ktorý bol v roku 1499 zriadený pod uvedeným názvom

⁸¹ Porov. PROSDOCIMI, L. *Observantia: ricerche sulle radici fattuali del diritto consuetudinario nella dottrina dei giuristi dei secoli XII–XV*. Milano: Giuffrè, 2001, s. 202.

⁸² Porov. *Decisiones Rotae Genuae et pertinentibus ad eam. In De mercatura Decisiones et tractatus varii et de rebus ad eam pertinentibus*. Francofurtum: Apud Ioannem Saurium, 1612, s. 51 a 143.

⁸³ O v tom čase aktuálnom prelínaní zákonného a obyčajového práva vypovedá napríklad aj vtedajšia terminológia, keď sa bežne miešali *lex a consuetudo* a v jednotlivých prameňoch sa často používal aj výraz *lex consuetudinis*. Zrejme aj z toho dôvodu si stredoveká právna kultúra kontinentálnej Európy nikdy neosvojila výraz *ius mercatorum*. Na jeho vymedzenie sa namiesto toho najčastejšie používali termíny ako *consuetudo, curia mercatorum* alebo *statutum mercatorum*. Porov. GROSSI, P. *L'ordine giuridico medievale*. Roma – Bari: Laterza, 1995, s. 89–90.

⁸⁴ Podľa niektorých autorov malo dokonca v 15. a 16. storočí vo Frízsku kánonické právo disponovať v každodennej praxi väčším vplyvom než právo rímske. V tejto súvislosti sa dokonca hovorilo skôr o procese „kanonizácie“ než romanizácie frízskeho práva. Porov. BRANDSMA, F. Some Remarks on Dutch Private Law and the *Ius Commune*. In: *Electronic Journal of Comparative Law*, 2007, roč. 11, č. 1, s. 2.

saským vojvodom Albertom III. (1498–1500). Na ňom sa z hmotnoprávneho hľadiska prioritne uplatňovalo frízske právo a až subsidiárne právo rímske (cisárske), zatiaľ čo z procesného hľadiska sa malo postupovať v súlade s normami rímsko-kánonického procesu (*processus Romanus canonicus*). Okrem toho, sudcovia sa vo svojej rozhodovacej činnosti častokrát odvolávali aj na štatúty, nariadenia, pravidlá a právnu prax krajiny. Väčšina bádateľov sa pritom zhodne v závere, že najmä v období 17. a 18. storočia sa tomuto tribunálu podarilo vybudovať medzi európskymi súdmi veľmi solídnu povest'.⁸⁵ Z hľadiska vecnej i osobnej pôsobnosti pôsobil najvyšší tribunál v zásade ako súd druhého stupňa, len výnimočne v pozícii súdu stupňa prvého.⁸⁶ Čo sa týka našej témy, konkrétne vzťahov medzi Rímskou kúriou a administratívnymi, respektíve súdnymi orgánmi pôsobiacimi na partikulárnej úrovni, v rovnakom kontexte možno uvažovať aj o Hoge Raad a oblasťnými súdmi nižšieho stupňa, ktoré boli obdobne viazané rozhodovacou činnosťou najvyššieho súdu.

Pokiaľ ide o samotný kuriálny štýl, na najvyššom frízskom súde sa v rámci neuplatňovali iba normy procesného, ale taktiež hmotného práva, v čom nachádzame ďalšiu z paralel s *usus forensis Rotae Romanae*, ktorý sa obdobne neobmedzoval len na procesnoprávne smernice. Ten bol pritom v dielach tamojších autorov poväčšine opisovaný slovnými spojeniami ako *stylus curiae sive iudicii qui dicitur et praxis*, a to prioritne v zmysle noriem procesného práva aplikovaných v sile právnej obyčaje. V iných spisoch sa dokonca termín *stylus curiae* prekladal aj ako „štýl osvojený kanceláriou“ a špecifikoval sa v rozmere prameňa s mocou právnej obyčaje, ktorý je nevyhnutné dodržiavať za podmienky jeho nerozpornosti s písanými zákonmi a nariadeniami.⁸⁷ Ďalšie paralely so štýlom Rímskej kúrie nachádzame vo výraze

⁸⁵ Uvedený štandard sa malo pritom dať udržať aj napriek relatívne malému počtu právnikom, ktorý na ňom pôsobili. K jeho raným rozhodnutiam pozri van de SANDE, J. *Decisiones Frisicae, sive rerum in suprema Frisionum Curia judicatarum libri V*. Leovardia: Joannes Janssonius, 1638; a BEUCKER, J. *Rerum in suprema Frisionum Curia judicatarum fasciculus*. Leovardia: Joannes Seydel, 1780.

⁸⁶ Ako zaujímavosť možno spomenúť, že v prvej inštancii rozhodoval tento tribunál všetky spory týkajúce sa manželstiev a rozvodov, urážok na cti (*actiones iniuriarum*) atď. Porov. LOKIN, J. H. A, R. ZEPPEKNICK, F. BRANDSMA a C. J. H. JANSEN. *Roman Frisian Law of the 17th and 18th Century*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 20–21.

⁸⁷ *Ibid.*, s. 271–272.

stylus iudicii používanom bežne v slovnom kontexte *in foro usus*.⁸⁸ Ako sme už naznačili, aj rozsudky najvyššieho frízskeho súdu sa uplatňovali v rozmedzí prameňa práva, k čomu dochádzalo pri vydaní série rozhodnutí týkajúcich sa káuz určitého druhu. Väčšina bádateľov sa však napriek tomu zhodne v závere, že v právnej praxi sa nevyznačovali silou zákona, ale len právnej obyčaje, ktorá poskytovala autoritatívny základ k interpretovaniu relevantných noriem rímskeho práva. Zachované pramene však dokazujú, že advokáti vystupujúci pred týmto súdom neváhali odkazovať na jeho skoršie nepublikované rozsudky, odvodzujúc silu svojich argumentov len zo samotnej skutočnosti, že v podobnom prípade bolo už predtým rozhodnuté.⁸⁹ V tamojšej právnej vede sa navyše aj jeden z fragmentov Digest (Cal. D. 1,3,38) pertraktoval v zmysle *res iudicatae*, čo viedlo frízskych právnikov k priznaniu ustálenému „case law“ vysokého stupňa autority.⁹⁰

4 KÓDEXOVÉ KÁNONICKÉ PRÁVO

4.1 Kódex kánonického práva z roku 1917

Existenciu analyzovaného inštitútu podstatne odlišným spôsobom reflektoval aj zákonodarca prvého Kódexu kánonického práva z roku 1917, konkrétne v kánone 20 pojednávajúcom o možnosti vytvorenia novej normy v prípade absencie relevantnej normy a nevyhnutnosti rozhodnúť kauzu.⁹¹

⁸⁸ Bližšie k tejto problematike pozri GAILL, A. *Practicarum observationum, tam ad processum iudicarium, praesertim Imperialis Camerae, quam causarum decisiones pertinentium, libri duo*. Antverpiae: Apud Guilelmum Lesteenium, 1653.

⁸⁹ Tamojší právnici totiž vychádzali zo záveru, že ak raz súd pri určitom druhu káuz rozhodoval ustáleným spôsobom a nik si nebol vedomý iného postupu, takýto spôsob rozhodovania sa kvalifikoval v rozmere *stylus curiae*. Aj samotní sudcovia pritom neváhali podporiť váhu svojich argumentov konštatovaním, že súd už raz takým spôsobom rozhodol. Bližšie k tejto problematike pozri van de SANDE, J. *Decisiones Frisicae, sive rerum in suprema Frisionum Curia iudicatarum libri V*. Leovardia: Joannes Janssonius, 1638.

⁹⁰ V origináli: „*Nam imperator noster Severus rescripsit in ambiguitatibus quae ex legibus profiscuntur consuetudinem aut rerum perpetuo similiter iudicatarum auctoritatem vim legis optinere debere.*“ Cal. D. 1,3,38. V preklade: „*Lebo náš cisár Severus napísal, že je treba, aby pri nejasnostiach v zákonoch bola zákonná sila priznaná obyčaji alebo autorite ustálených rozsudkov v podobných záležitostiach.*“ Bližšie k tejto problematike pozri LOKIN, J. H. A., R. ZEPERNICK, F. BRANDSMA a C. J. H. JANSEN. *Roman Frisian Law of the 17th and 18th Century*. Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 271–272.

⁹¹ Porov. CRNICA, A. *Commentarium theoretico-practicum Codicis iuris canonici. Vol. 1. Normae generalis et de personis*. Šibenik: Typis Typographiae „Kačić“, 1940, s. 36.

Na tomto mieste konštatoval, že ak v nejakej veci chýba výslovný predpis zákona, a to či už všeobecného alebo partikulárneho, je potrebné aplikovať normu zákona vydaného pre podobné prípady, prihliadnuc na všeobecne platné právne zásady uplatňované s kánonickou miernosťou (*aequitas canonica*), na štýl a prax Rímskej kúrie (*a stylo et praxi Curiae Romanae*) a spoločnú a stálu mienku odborníkov.⁹² Celkom prirodzene, najskôr bolo potrebné zvážiť možnosť vyriešenia kauzy prostredníctvom autentickej interpretácie, teda v zásade mimo normotvorby.⁹³ K aplikovaniu kánonu 20 tak bolo možné pristúpiť až vtedy, keď tento postup nepriniesol riešenie a deklarovala

⁹² V origináli konkrétne ustanovil: *Si certa de re desit expressum praescriptum legis sive generalis sive particularis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus latis in similibus; a generalibus iuris principiis cum aequitate canonica servatis; a stylo et praxi Curiae Romanae; a communi constantique sententia doctorum.* Can. 20 CIC 1917 Na druhej strane je potrebné tiež uviesť, že okrem kánonu 42 § 1, ktorý pojednáva v súvislosti s účinnosťou a platnosťou reskriptu o inštitúte známom ako *subreptio*, sa slovo *stylus curiae* v texte Kódexu neobjavuje nikde inde. Porov. can. 42 § 1 CIC 1917. Bližšie k tejto problematike pozri VERMEERSCH, A. a J. CREUSEN. *Epitome iuris canonici cum commentariis ad scholas et ad usum privatum. Tomus 1. Libri I et II Codicis iuris canonici.* Mechlina – Roma: H. Dessain, 1937, s. 121; BOUSCAREN, T. L. *The Canon Law Digest. Officially Published Documents Affecting the Code of Canon Law 1917–1933.* Milwaukee: The Bruce Publishing Company, 1934, s. 58; a COCCHI, G. *Commentarium in Codicem iuris canonici ad usum scholarum. Liber I. Normae generales.* Augusta Taurinorum: Sumptibus et Typis Petri Marietti, 1921, s. 106. Celkom prirodzene, pri určitých normách doplnenie chýbajúceho zákona prostredníctvom držiteľa výkonnej alebo súdnej moci do úvahy neprichádza. Samotný kánon 20 napokon v tejto súvislosti spomína aplikáciu trestných zákonov. Zároveň sa má za to, že iným, než zákonodarcom taxatívne vymedzeným spôsobom dopĺňanie zákona jednoducho neprichádza do úvahy. Dôvod, prečo najvyšší zákonodarca pristúpil k zahrnutiu pojmov *stylus et praxis Curiae Romanae* a *communis constantisque sententia doctorum* mal pritom spočívať najmä v tom, že popri právnych prameňoch chcel pri dopĺňaní práva zohľadniť aj pramene neprávne, v prvom prípade jurisprudenciu vychádzajúcu z právnej praxe a v druhom prípade z právnej teórie. Bližšie k tejto problematike pozri MICHIELS, G. *Normae generales juris canonici. Commentarium libri I Codicis juris canonici. Volumen primum. Praenotanda generalia, canones praeliminares, de legibus ecclesiastici.* Lublin: Universitas Catholica, 1929, s. 462–463, 472 a 476. Aj za čias platnosti prvého Kódexu kánonického práva však niektorí bádatelia konštatovali: *Stylus curiae habet vim legis.* Porov. MICHIELS, G. *Normae generales juris canonici. Commentarium libri I Codicis juris canonici. Volumen primum. Praenotanda generalia, canones praeliminares, de legibus ecclesiastici.* Lublin: Universitas Catholica, 1929, s. 474.

⁹³ Samozrejme, ak opomenieme interpretácie na spôsob konštitutívneho výkladu vo forme autentickej interpretácie (*interpretatio authentica*), ktoré vlastne predstavujú novú právnu normu, a preto by mali byť riadne publikované ako nový zákon. Netreba však zabúdať na to, že v tomto prípade je normotvorcom vlastne samotný zákonodarca, respektíve orgán, ktorého zákonodarca týmito právomocami poveril. Porov. MICHIELS, G. *Normae generales juris canonici. Commentarium libri I Codicis juris canonici. Volumen primum. Praenotanda generalia, canones praeliminares, de legibus ecclesiastici.* Lublin: Universitas Catholica, 1929, s. 459.

sa neexistencia relevantnej normy. Pre potenciálne zohľadnenie *stylus et praxis curiae* bolo na prvom mieste nevyhnutné špecifikovať, čo presne pod uvedený pojem patrí.⁹⁴ Takmer všetci vtedajší kánovníci sa na základe historických skúseností zhodli, že k nemu náležia úkony administratívnej (*extra iudicialiter*) i súdnej moci (*iurisprudencia*, respektíve *auctoritas rerum similiter iudicatarum*). Najväčšie kontroverzie sa pritom v právnej vede i praxi objavili v súvislosti so spôsobom uplatňovania súdnych rozsudkov najvyšších tribunálov Rímskej kúrie.⁹⁵ Viacerí kánovníci v tejto súvislosti argumentovali, že ak existuje stála a zhodná línia rozhodnutí najvyšších súdov Katolíckej cirkvi a sú splnené všetky podmienky pre tvorbu obyčajového práva, ich rozsudky zaväzujú všetky tribunály nižšieho stupňa v zmysle právnej obyčaje bezpodmienečne.⁹⁶ Iní zašli ešte ďalej konštatujúc, že nižšie postavené súdy sú v takomto prípade viazané bez ohľadu na obyčaj, a to aj v prípade jedného alebo dvoch zhodných rozhodnutí najvyšších tribunálov, keďže reprezentujú najvyššieho zákonodarcu, na ktorom spočíva aj autorita Kódexu vrátane kánonu 20.⁹⁷

⁹⁴ Samotná Rímska kúria bola pritom za platnosti prvého Kódexu kánovníckeho práva definovaná ako orgán tvorený posvätnými kongregáciami, tribunálmi a úradmi, disponujúcimi v zásade riadnou zastupiteľskou mocou. Porov. can. 242; 246–257; 258–259 a 260–264 CIC 1917.

⁹⁵ Porov. AUGUSTINE, Ch. *A Commentary on the New Code of Canon Law. Volume I. Introduction and General Rules (can. 1–86)*. St. Louis-London: Herder, 1918, s. 101 a CRNICA, A.: *Commentarium theoretico-practicum Codicis iuris canonici. Vol. 1. Normae generales et de personis*. Šibenik: Tisipis Typographiae „Kačić“, 1940, s. 41.

⁹⁶ Niektorí kánovníci svoj názor podporili konštatovaním, že kodifikátori pôvodne plánovali do kánonu 20 uviesť *norma sumenda est [...] a stylo et praxi Curiae Romanae et a serie uniforni sententiarum judicialium*, ale posledná fráza mala byť napokon vynechaná ako nadbytočná. Bližšie k tejto problematike pozri WILLOCK, I. D. *A Civil Lawyer Looks at the Canon Law*. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 95.

⁹⁷ Porov. MICHIELS, G.: *Normae generales iuris canonici. Commentarius libri I Codicis iuris canonici*. Desclée: Tornacum, 1949, s. 397. Ako zaujímavosť možno uviesť, že sudcovia pôsobiaci na tribunáloch nižších stupňov za platnosti prvého Kódexu nie vždy uvedené náhľady akceptovali bezvýhradne. Niektorí z nich argumentovali, že rotálne rozsudky zaväzujú len v konkrétnom prípade, pričom kvôli rôznorodosti faktických situácií v jednotlivých kauzách z nich nie je možné vydedukovať akékoľvek právne pravidlá. Takéto názory však boli audítormi Rímskej Roty zamietnuté vymedzením rozdielu medzi bezprostrednými právnymi účinkami rozsudku zaväzujúcimi len dotknuté subjekty a *iuris principia*. Druhé spomenuté mali vyplývať zo série rozhodnutých káz a byť zohľadňované pri rozhodovaní rovnakých prípadov aj *pro futuro*. Porov. WILLOCK, I. D. *A Civil Lawyer Looks at the Canon Law*. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 96.

V nadväznosti na predchádzajúce argumenty jeden z kánonistov potom konštatoval, že ak v zákone existuje akási medzera (*lacuna*) alebo iná vada, má sa postupovať v súlade s kánonom 20, za osobitného zohľadnenia rozsudkov rímskych tribunálov, ak tie ponúkajú princíp aplikovateľný na vyriešenie kauzy.⁹⁸ Majúc na zreteli základné premisy fungovania anglo-amerického právneho systému zároveň pre prípad bezvadnosti zákona a možnosti odvodenia právnych pravidiel z rozhodovacej činnosti najvyšších tribunálov Katolíckej cirkvi navrhol vychádzať z nasledovných premis: 1) rozhodnutia Rímskej Roty, po tom, čo bol dosiahnutý určitý adekvátny počet rozsudkov a po splnení ďalších podmienok vyžadovaných k zavedeniu právnej obyčaje, disponujú silou obyčajového práva a všetci sudcovia nižších súdov sú ich povinní nasledovať. Ak bol rotálny rozsudok formálne aprobovaný pápežom, vyznačuje sa silou zákona a zaväzuje všetky tribunály k rozhodovaniu v bezvýhradnom súlade s ním; 2) Jurisprudencia Roty nepotvrdená najvyšším zákonodarcom alebo ustálenou obyčajou nezávädza právne pravidlá, ktoré by mali byť sudcami nižšieho stupňa nasledované;⁹⁹ 3) Ak však aj rozhodnutia Rímskej Roty túto silu nenadobudnú, ale pri istom druhu káuz bol vydaný dostatočný počet zhodných rozsudkov, sudy nižšieho stupňa si ich majú vysoko ceniť a bez presvedčivých dôvodov sa od nich neodkláňať.¹⁰⁰ Aj napriek uvedenému sa takmer všetci bádatelia zhodnú v závere, že za platnosti prvého Kódexu nebolo možné o súdnych

⁹⁸ Porov. AUGUSTINE, Ch. *A Commentary on the New Code of Canon Law. Volume I. Introduction and General Rules (can. 1–86)*. St. Louis-London: Herder, 1918, s. 101 a CRNICA, A.: *Commentarium theoretico-practicum Codicis iuris canonici. Vol. 1. Normae generales et de personis*. Šibenik: Typis Typographiae „Kačić“, 1940, s. 41.

⁹⁹ Z pohľadu platného práva pritom platí: *Summi Pontificis approbationi subiciendae sunt decisiones maioris momenti, exceptis iis pro quibus Dicasteriorum Moderatoribus speciales facultates tributae sunt exceptisque sententiis Tribunalis Rotae Romanae et Supremi Tribunalis Signatura Apostolicae intra limites propriae competentiae latas*. Pastor bonus 18. In: *AAS*, 1988, č. 80, s. 864; Bližšie k tejto problematike pozri BEAL, J. P., J. A. CORIDEN a T. J. GREEN (eds.). *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press, 2000, s. 480.

¹⁰⁰ Porov. WERNZ, F. X. a P. VIDAL. *Ius canonicum ad Codicis normam exactum. Tomus I. Normae generales*. Roma: Apud aedes Universitatis Gregoriana, 1938, s. 248.

rozsudkoch Rímskej Roty zmýšľať v kontexte precedensov, teda prameňov práva, čo napokon výslovne konštatoval aj kánon 17 § 3.¹⁰¹

4.2 Kódex kánonického práva z roku 1983

Z hľadiska platného Kódexu kánonického práva sa termín *stylus Romanae curiae* spomína v dvoch prípadoch, aj to viac-menej len nepriamo. Je tak ponechaný viac-menej v rovine právnického inštitútu uplatňovaného na základe niekoľko stáročí trvajúcej tradície, respektíve o ňom možno zmýšľať ako o prostriedku pôsobiacom v sile obyčajového práva. V prvom prípade ho Kódex výslovne spomína v kánone 19 pojednávajúcim o medzerách v práve, a potom ešte raz v kánone 63 § 1, vymenúvajúcim konkrétne podmienky platnosti reskriptu pri uplatnení *subreptio*.¹⁰² Ako sme už uviedli, v oboch zmysloch sa naň odkazovalo aj v prvom Kódexe kánonického práva z roku 1917, a to či už v kánone 19, respektíve 42 § 1. Čo sa týka vyplňania

¹⁰¹ V origináli: „*Data autem per modum sententiae iudicialis aut rescripti in re peculiari, vim legis non habet et ligat tantum personas atque afficit res pro quibus data est.*“ Can. 17 § 3 CIC 1917. Celková zmena prístupu sa bežne vyjasňovala za pomoci noriem justiniánskej rímskoprávnej kodifikácie. Justiniánsky Kódex totiž obsahuje ustanovenie konštatujúce... *non exemplis sed legibus iudicandum est.* Porov. Cod. Iust. 7,45,13. Porov. LOKIN, J. H. A, R ZEPERNICK, F. BRANDSMA a C. J. H. JANSEN. *Roman Frisian Law of the 17th and 18th Century.* Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 271. Cisár tak prikázal sudcom súdiť výlučne podľa noriem písaného práva, opomínajúc rozsudky súdov vydané v podobných prípadoch. Ničmenej, v tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že istý stupeň autority sa ustálenému „case law“ priznával na základe už spomenutého fragmentu Digest (Cal. D. 1,3,38). Bližšie k tejto problematike pozri WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 95. Od vydania Kódexu kánonického práva z roku 1917 tak možno uvažovať o *stylus Romanae curiae* vskutku len v kontexte záväznosti *de facto*. Z toho vyplýva, že sudy nižšieho stupňa nie sú viazané rozhodovacou činnosťou najvyšších tribunálov Rímskej kúrie, ale mali by ju nasledovať v prípade, ak to považujú za vhodné alebo ak chýba norma a kauzu je potrebné rozhodnúť. Porov. CRNICA, A. *Commentarium theoretico-practicum Codicis iuris canonici. Vol. 1. Normae generalis et de personis.* Šibenik: Typis Typographiae „Kacič“, 1940, s. 41; a ÖRSY, L. Ecclesiastical Laws. In: CORIDEN, J. A. (ed.). *The Code of Canon Law – A Text and Commentary.* New York: Paulist Press, 1985, s. 37.

¹⁰² Kánon 19 znie v origináli nasledovne: „*Si certa de re desit expressum legis sive universalis sive particularis praescriptum; aut consuetudo, causa, nisi sit poenalis, dirimenda est attentis legibus latis in similibus, generalibus iuris principis cum aequitate canonica servatis, iurisprudentia et praxi Curiae Romanae, communi constantique doctorum sententia.*“ Can. 19 CIC 1983. Znenie kánonu 63 § 1 je potom nasledovné: „*Validitati rescripti obstat subreptio seu reticentia veri, si in praebus expressa non fuerint quae secundum legem, stylum et praxim canonicam ad validitatem sunt experimenda, nisi agatur de rescripto gratiae, quod motu proprio darum sit.*“ Can. 63 § 1 CIC 1983. Bližšie k tejto problematike pozri LISTL, J. a H. SCHMITZ (eds.). *Handbuch des katholischen Kirchenrechts.* Zweite, grundlegend neubearbeitete Auflage. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1999, s. 903.

medzier v práve, zaujímavosťou zostáva, že zatiaľ čo prvý Kódex používal výraz *a stylo et praxi Curiae Romanae*, platný zákonník hovorí o *iurisprudentia et praxi Curiae Romanae*. Z uvedeného možno dedukovať snahu zákonodarcu zdôrazniť jurisprudenčnú funkciu štýlu, opomínajúc jej tradičnú silu prostriedku formujúceho právnú prax nižších administratívnych či súdnych orgánov.¹⁰³ Aj súčasná kánonistika pritom hovorí o medzere v práve vtedy, keď pri niektorej právnej otázke neexistuje relevantná norma univerzálneho alebo partikulárneho práva vrátane právnej obyčaje.¹⁰⁴ Ďalší rozdiel nachádzame v skutočnosti, že zatiaľ čo v prvom kodifikačnom diele sa hovorilo o dopĺňaní medzier v práve slovami *norma sumenda est*, zákonodarca platného Kódexu použil slovné spojenie *causa dirimenda est*, čo prirodzene evokuje možnosť aplikácie tohto kánonu len pri riešení procedurálnych otázok.¹⁰⁵ Kánonistika však tieto závery v zásade odmieta, odkazujúc na staršiu tradíciu, ale taktiež potreby praxe, ktorá si kvôli značnej a častej neodbornosti nižšie postavených cirkevných orgánov širšie ponímanie tohto inštitútu prirodzene žiada.¹⁰⁶

¹⁰³ V uvedených súvislostiach komentáre zdôrazňujú, že samotná jurisprudencia by mala disponovať nad praxou orgánov vybavených výkonnou mocou istou prevahou. Jej tvorba sa pritom poväčšine spája s činnosťou Apoštolskej Signatúry a Rímskej Roty, bežne poverovaných aj inými úlohami. Napríklad pápež Ján Pavol II. (*Ioannes Paulus*, 1978–2005) od sudcov Rímskej Roty výslovne požadoval zaručenie nezmeniteľnosti Božieho práva a stabilitu kánonickoprávnych noriem, za súčasného chránenia ľudskej dôstojnosti. Porov. CAPARROS, E., M. THÉRIAULT a J. THORN. *Code of Canon Law Annotated*, Montréal: Wilson & Lafleur Limitée, 2004, s. 46; a IOANNES PAULUS II. *Allocutio ad Romane Rotae iudices*. In: *AAS*, 1993, roč. 85, s. 143.

¹⁰⁴ Porov. UJHÁZI, L. Possibilities of the solution of *lacuna legis* in the law of the Catholic Church (can. 19). In: *Jogelméleti Szemle*, 2012, roč. 4, s. 176. Kánonistika pritom osobitne zdôrazňuje, že nemožno hovoriť o medzere v práve, ak pri absencii zákona existuje relevantná univerzálna alebo partikulárna obyčaj. Pokiaľ ide o silu jednotlivých prostriedkov kánonu 19, je povinnosťou interpretujúceho použiť všetky štyri koordinovaným spôsobom k dosiahnutiu rozumného výsledku. Porov. CAPARROS, E., M. THÉRIAULT a J. THORN. *Code of Canon Law Annotated*, Montréal: Wilson & Lafleur Limitée, 2004, s. 45–46.

¹⁰⁵ Výraz *sumenda est*, odvodená od slovesa *sumo*, možno prekladať vo význame „prístupovať“, „chápať“, „vykonávať“, „uplatňovať“ alebo „používať“, zatiaľ čo termín *dirimenda est* od slovesa *dirimo* v zmysle „rozhodovať“, „dokončovať“. Použitie gerundívum prirodzene evokuje nevyhnutnosť alebo nutnosť postupu naznačeným spôsobom v preklade „treba“ alebo „je nevyhnutné“ a pod. Porov. ŠPANÁR, J. a J. HRABOVSKÝ. *Latinský/slovenský, slovensko/latinský slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2012, s. 183 a 585.

¹⁰⁶ Porov. UJHÁZI, L. Possibilities of the solution of *lacuna legis* in the law of the Catholic Church (can. 19). In: *Jogelméleti Szemle*, 2012, roč. 4, s. 178.

Ako sme už uviedli, kánon 19 platného Kódexu kánonického práva po vzore predchádzajúceho Kódexu uvádza, že ak v nejakej veci chýba výslovný predpis univerzálneho alebo partikulárneho zákona alebo obyčaj, kauzu, ak nie je trestná, treba rozhodnúť s prihliadnutím na zákony vydané v podobných prípadoch, na všeobecné zásady práva uplatňované s kánonickou miernosťou, na právnu vedu a prax Rímskej kúrie a na spoločnú a stálu mienku odborníkov.¹⁰⁷ Platný Kódex nepoužíva výraz *stylus*, ktorý sa v kánone 20 prvého Kódexu kánonického práva spomínal spolu s *praxis* Rímskej kúrie. Väčšina autorov sa pritom zhodne v závere, že použité slovo *praxis* je nevyhnutné v prvom rade vnímať v kontexte *stylus formalis*. Iní ale zastávajú názor, že ho možno chápať aj v oveľa širšom zmysle, na základe čoho by neexistoval významnejší rozdiel medzi *stylus* a *praxis*.¹⁰⁸ Súčasná kánonistika z uvedeného termínu poväčšine dedukuje, že samotná zmena slov v texte kánonu 19 a vynechanie výrazu *stylus* nemá v skutočnosti za následok akúkoľvek zmenu oproti staršiemu právu, pričom hlavným cieľom existencie tohto inštitútu zostáva odstraňovanie medzier v práve.¹⁰⁹ Počas prípravy nového Kódexu sa malo dokonca pôvodne plánovať so širším znením tohto kánonu a jeho vymedzení slovami... *iurisprudentia ecclesiastica, praesertim stylo et praxi curiae*.¹¹⁰ Z uvedeného možno dedukovať zámer zákonodarcu umožňujúceho vyplniť medzery v práve za pomoci administratívy alebo jurisprudencie, keďže kánon 19 rozlišuje aplikovanie oboch.¹¹¹

¹⁰⁷ Na prvom mieste sa teda spomínajú inštitúty analógie práva, najskôr *analogia legis* (*legibus latis in similibus*) a napokon v zmysle všeobecných právnych princípov *analogia iuris* (*generalibus iuris principiis*). Druhé uvedené majú byť pritom uplatňované v súlade s tradičným princípom kánonickej miernosti, ktorý sa spočiatku používal prakticky výlučne pri aplikácii práva a až od čias Druhého vatikánskeho koncilu (*Concilium oecumenicum Vaticanum secundum*, 1962–1965) aj pri samotnej normotvorbe. Porov. BERLINGÓ, S. *Diritto canonico*. Torino: Giappichelli, 1995, s. 140–141.

¹⁰⁸ Už spomenutý Gommarus Michiels v tejto súvislosti uviedol: *Formula canonis stylus et praxis Curiae Romanae intelligatur per modum unius*. Porov. MICHELS, G. *Normae generales juris canonici. Commentarius libri I Codicis juris canonici*. Desclée: Tornacum, 1949, s. 593.

¹⁰⁹ V súčasnej náuke sa totiž pod pojmom *praxis* v súlade s jeho historickým poňatím rozumie nielen formálny prvok administratívy (*stylus formalis*), ale tiež podstatné prvky právnej praxe (*stylus materialis*). Porov. ARRIETA, J. I. Il valore giuridico della prassi della Curia Romana. In: *Ius Ecclesiae. Rivista internazionale di diritto canonico*, 1996, roč. 8, č. 1, s. 100.

¹¹⁰ Porov. *Communicationes*, 1987, roč. 19, s. 57 a 94–95.

¹¹¹ Porov. MARZOA, A., J. MIRAS a R. RODRÍGUEZ-OCAÑA. *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. 1*. Montreal: Wilson & Lafleur, 2004, s. 360.

Z dikcie kánonu 19 po vzore kánonu 20 prvého Kódexu ďalej vyplýva, že na vyriešenie medzier v práve nie je možné aplikovať prax ktoréhokoľvek cirkevného tribunálu alebo úradu, ale len jurisprudenciu a prax Rímskej kúrie. Kánonistika poväčšine tradične konštatuje, že prvý dôvod spočíva v odbornosti a profesionalizme pracovníkov pápežského administratívneho aparátu, ktorého vzory je vhodné nasledovať nielen vo vede, ale tiež v praxi. Druhý dôvod môže byť zase odvodený z *communio Ecclesiarum*, teda snahy o dosiahnutie relatívnej jednoty medzi jurisdikciou partikulárnych a univerzálnych cirkevných predstavených.¹¹² Na základe historických skúseností možno zároveň odôvodnene predpokladať, že zákonodarca dovoľuje tvorbu vlastného štýlu (*praxis*) aj na úrovni administratívnych a súdnych orgánov partikulárnych cirkví. Ten je však obdobne prípustný len za podmienky jeho súladu s praxou Rímskej kúrie.¹¹³ Vo všeobecnosti sa pritom vychádza z premisy, že prax nižšie postavených cirkevných orgánov nie je v rozpore s jurisprudenciou Rímskej kúrie, ak nevykazuje znaky obyčaje v protiklade so zákonom (*consuetudo contra legem*).¹¹⁴ Pokiaľ ide o samotný výraz *iusprudentia*, ten možno prioritne vnímať v kontexte súdnej, ale taktiež výkonnej moci, aj keď druhý zmysel zákonodarca zohľadnil skôr termínom *praxis*. V tejto súvislosti sa však v prvom rade odkazuje na rozhodovaciu činnosť tribunálov a iných dikastérií Apoštolskej Stolice, nie súdov a administratívnych orgánov nižších. Aj keď univerzálny zákonodarca predpokladá vysporadúvanie sa s medzerami v práve v prvom rade u nižšie postavených cirkevných orgánov, výnimkou nemusia byť ani orgány Rímskej kúrie. Celkom prirodzene, z textu kánonu 19 priamo nevyplýva nevyhnutnosť použitia vlastnej jurisprudencie alebo praxe, s ohľadom na históriu je však takýto postup možný.¹¹⁵

¹¹² Porov. ARRIETA, J. I. Il valore giuridico della prassi della Curia Romana. In: *Ius Ecclesiae. Rivista internazionale di diritto canonico*, 1996, roč. 8, č. 1, s. 104–105.

¹¹³ Porov. Van HOVE, A. *Commentarium Lovaniense in Codicem iuris canonici. De legibus. Vol. 1.* Mechlinia: H. Dessain, 1930, s. 291–292.

¹¹⁴ UJHÁZI, L. Possibilities of the solution of *lacuna legis* in the law of the Catholic Church (can. 19). In: *Jogelméleti Szemle*, 2012, roč. 4, s. 184.

¹¹⁵ Porov. MARZOA, Á., J. MIRAS a R. RODRÍGUEZ-OCAÑA. *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. 1.* Montreal: Wilson & Lafleur, 2004, s. 363. Netreba totiž zabúdať na to, že podobne ako v prípade latinského Kódexu (can. 6 § 2), i pri platnom východnom Kódexe kánonov východných cirkví (can. 2) sa má pri výklade kánonov obsahujúcich staré právo (*ius vetus*) brať do úvahy historické, dnes už neplatné právo, ktoré tvorí z právneho hľadiska, spolu s princípmi kánonistiky, najdôležitejší materiálny i hodnotový obsah kánonickej tradície.

5 ZÁVER

Spätným pohľadom na najstaršiu právnu históriu možno odôvodnene predpokladať, že inštitút podobný *stylus Romanae curiae* s určitou existoval už za starovekých čias Egypta a Mezopotámie, keďže tamajšie vládne štruktúry preukázateľne rozvinuli rozsiahly byrokratický aparát. Nedostatok prameňov nás však neopravňuje vyriešiť odvážnejšie závery. Ako sme už naznačili, o čomsi na spôsob štýlu cisárskej kancelárie bolo možné uvažovať v Ríme za čias neskorého princípatu a dominátu. Napriek tomu sa dá odôvodnene predpokladať, že s ohľadom na čas vzniku Rímskej kúrie to neboli rímske vzory, ktoré boli nasledované, ako skôr modely organizácie cisárskych dvorov Karlovských, Otovských a potom Sálskych cisárov.¹¹⁶ Najmä na tomto pozadí bol predmetný termín poväčšine úzko prepojený s politikou, ktorá mu častokrát vtlačala formu a určovala obsah. Z pohľadu Katolíckej cirkvi bol pritom najsilnejšie presadzovaný v časoch

...

Aj z toho dôvodu by bolo omylom myslieť si, že súčasné kánonické právo je redukované len na platné kódexové a mimokódexové právo. Jednotlivé normy pozitívneho práva totiž nežijú osamotene, keďže ich slová majú význam, ktorý je potrebné chápať vo svetle takmer dvojtisícročného právneho vývoja. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad CAPARROS, E., M. THÉRIAULT a J. THORN (eds.). *Code of Canon Law Annotated*. Montréal: Wilson & Lafleur Limitée, 2004, s. 34. Čo sa týka platného Kódexu kánonov východných cirkví (*Codex canonum ecclesiarum orientalium*), ten nehovorí ani pri dopĺňaní zákona o *praxis* alebo *stylus* Rímskej kúrie, ale spomína len termín *iusprudentia*. Na myslí sa však nemá *iusprudentia* Apoštolskej Stolice, ako je to v platnom Kódexe kánonického práva, ale *iusprudentia ecclesiastica*. Tento prístup až tak neprekvapuje, keďže prioritnou úlohou univerzálneho zákonodarcu bolo po Druhom vatikánskom koncile eliminovať latinizačné tendencie a reflektovať čo najviac osobitosti východných katolíckych cirkví. Porov. can. 1501 CCEO 1990.

¹¹⁶ Z rímskoprávneho hľadiska možno spomenúť najmä snahy o ovplyvnenie právnej praxe prostredníctvom cisárskych reskriptov predstavujúcich úkony administratívnej moci, ktoré však boli ďalej odpisované a šírené v rámci rímskej štátnej správy. Tie sa stali vzorom pre pápežské dekretálie (*litterae decretales*), ktoré fungovali prakticky rovnakým spôsobom, pričom neskôr nadobudli dokonca povahu riadnych zákonov. Tie by sme mohli pritom definovať ako autoritatívne odpovede rímskych biskupov na otázky, ktoré im boli predložené na rozhodnutie inými cirkevnými autoritami. Porov. RITTNER, E. *Církevní právo katolícké*. Praha: Právnická jednota, 1887, s. 17. V naznačených súvislostiach možno spomenúť taktiež apelácie voči rozhodnutiam nižšie postaveného úradníka, ktoré posudzoval v rámci odvolacieho konania vyšší nadriadený úradník. Je len prirodzené, že ak tento opakovane rušil rozhodnutia nižšie postaveného úradníka, ten sa musel skôr či neskôr jeho názoru, respektíve vóli podriaadiť. Porov. BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 99; a HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vyd. Praha: J. Otto, 1910, s. 49–50.

centralizačných tendencií, ktoré vystupovali do popredia od vrcholného stredoveku, ale taktiež po Tridentskom koncile. *Stylus Romanae curiae* sa preto stal čoskoro vzorom pre svetských panovníkov, ktorí sa obdobne snažili o centralizáciu vlády a dosiahnutie čo najväčšej zhody medzi svojou vôľou a praxou nielen na ústrednej úrovni, ale tiež v ovládaných regiónoch. V tejto súvislosti sa nám prirodzene núka otázka, prečo sa neobrátili na v tom čase všeobecne akceptované justiniánske rímske právo? Rímskoprávna justiniánska kodifikácia však poskytla minimálny počet procesných smerníc, zatiaľ čo Rímska kúria fungovalo od čias avignonského pápežstva vo viacerých ohľadoch prakticky bezchybne.¹¹⁷ Aj z toho dôvodu možno len súhlasiť s názormi viacerých bádateľov, ktorí konštatovali, že je nevyhnutné upriamiť pozornosť na hodnotu kánonického práva ako jedného z najdôležitejších predmetov komparatívneho štúdia, ale tiež ako modelu napodobňovania, a to bez ohľadu na to, že právny systém Katolíckej cirkvi slúži na prvom mieste transcendentnu.¹¹⁸

V naznačenom ohľade možno zmýšľať dokonca aj o anglo-americkej „common law“ tradícii, a to predovšetkým v kontexte historickej záväznosti *usus forensis* najvyšších tribunálov Rímskej kúrie vo vzťahu k nižším súdom pôsobiacim na partikulárnej úrovni. Jeho záväznosť bola totiž posudzovaná v kontexte právnej obyčaje, ktorá mohla, podľa viacerých stredovekých i novovekých kánonistických diel, vzniknúť už vydaním jediného rozsudku. Opodstatnenosť týchto úvah súvisí so skutočnosťou, že kánonické právo po väčšinu prvej polovice svojej existencie bolo prevažne obyčajovým právom, na základe čoho zostávajú právne obyčaje uznaným prameňom

¹¹⁷ Bližšie k tejto problematike pozri BRUNDAGE, J. A. *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago: The University of Chicago Press, 2008, s. 152.

¹¹⁸ Porov. WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 89. Celkom odôvodnene možno napríklad predpokladať, že predovšetkým raná fáza vývoja obchodného práva, ktorá prebehla v 11. až 16. storočí, bola významným spôsobom formovaná za pomoci premís kánonického práva, konkrétne *stylus Romanae curiae*. Tie boli primárne aplikované na ustanovenia obchodného práva (*lex mercatoria*), ktoré pretrvávali vo forme právnych obyčají. V uvedenom čase sa napokon rozvinula nielen európska obchodná tradícia, ale tiež námorné a štatutárne právo. Porov. PIERGIOVANNI, V. Genoese Civil Rota and Mercantile Customary Law. In: *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, 1906, roč. 52, s. 1224 a 1227.

práva dodnes.¹¹⁹ Aj keď cirkevní sudcovia tak môžu z pohľadu *ius vigens* prispieť k náprave nezrovnalostí zákona len v konkrétnom prípade, naďalej platí výnimka v prípade sudcov Rímskej Roty. Ich rozsudky sa totiž *de facto* vyznačujú všeobecnou záväznosťou a nepriamo apelujú na sudcov nižšieho stupňa, aby rozhodovali v súlade s nimi.¹²⁰ Z toho dôvodu možno kodifikované kánonické právo označiť za návrat k zaužívaným spôsobom fungovania a myslenia podľa vzorov odvodených ešte z čias klasického práva antického Ríma, v ktorom platilo, že súdny rozsudok, respektíve administratívne rozhodnutie sa ako individuálny právny akt týka len konkrétneho posudzovaného prípadu. S ohľadom na platné právo možno obdobne súhlasiť so všeobecne prijímanými závermi kánonistov špecifikujúcich výroky súdov len ako rýdži „výrastok zákona“ s tým, že cirkevný zákon nemožno s určitosťou definovať ako prorockvá toho, čo s ním urobia v budúcnosti súdy.¹²¹ História však dokazuje, že vždy tomu tak nebolo a bola to predovšetkým častokrát značne komplikovaná situácia v kánonickom práve spravovaného nielen úradnými a autentickým zbierkami, ale rozsiahlym spôsobom tiež právnymi obyčajami, ktorá si existenciu inštitútu v rozmedzí *stylus Romanae curiae* pre riadne fungovanie jednoducho žiadala.

Ako sme už naznačili, s ohľadom na históriu možno dedukovať, že to boli praktické hrozby zmien pápežského *ius scriptum*, čo univerzálneho zákonodarcu viedlo k obmedzeniu pôsobnosti *stylus Romanae curiae*. Nepriamym účinkom týchto procesov bolo zase zúženie kánonistického vymedzenia právnej občeje, ktorej vznik prichádza od čias kodifikovaného práva do úvahy len

¹¹⁹ Aj viacerí súčasní bádatelia pritom zmýšľajú o viacerých úkonoch dikastrií Rímskej kúrie v zmysle právnej občeje spôsobiléj k tvorbe a zmenám práva. Porov. WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 102.

¹²⁰ Pokiaľ ide o samotný *usus forensis*, určite neprekvapuje nechť sudcov nižšieho stupňa neustále opravovať svoje rozhodnutia na základe pokynov od sudcov vyššieho stupňa, respektíve argumentovať pri ospravedlňovaní rozsudkov nových. Oba uvedené faktory tak prispievajú k určitej nečinnosti spočívajúcej v nechote odkloniť sa od zachovávanej línie rozhodnutí. S ohľadom na celkové nastavenie je tak zrejme, že aj v právnom systéme Katolíckej cirkvi možno zákony čítať spolu s vydanými rozsudkami, ktoré možno prenesene označiť za kvalitnú glosu vyznačujúcu sa vysokou argumentačnou hodnotou. Bližšie k tejto problematike pozri ÖRSY, L. M. *Theology and Canon Law: New Horizons for Legislation and Interpretation*. Collegeville: Liturgical Press, 1992, s. 35 a nasl.

¹²¹ Porov. WILLOCK, I. D. A Civil Lawyer Looks at the Canon Law. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1962, roč. 11, č. 1, s. 95 a 99.

z iniciativy obyčajovotvorného spoločenstva, nie najvyšších orgánov cirkevnej správy alebo súdnictva, čo eliminuje vznik nových obyčají prakticky na minimum.¹²² Poväčšine sa pritom argumentovalo princípom právnej istoty, spočívajúcom v potrebe dosiahnutia určitého stupňa konzistentnosti pri interpretácii *lex scripta*.¹²³ Práve s ohľadom na históriu i kánonickú tradíciu by však bolo namieste opätovne prehodnotiť hodnotu jurisprudencie a praxe Rímskej kúrie, ktorých rozhodnutia sa síce *de iure* nevyznačujú všeobecnou záväznosťou, ale za splnenia požadovaných podmienok prichádza do úvahy aspoň ich kvalifikovanie v rozmere právnej obyčaje.¹²⁴ Čo však bolo možné explicitne požadovať ešte za interpretácie Kódexu kánonického práva z roku 1917 je v súčasnosti považované za nepochopenie alebo pri najmenšom široké interpretovanie uvedeného nepísaného prameňa.¹²⁵ Ako sme už ale uviedli, títo autori úplne zabúdajú na to, že práve v dôsledku degradácie hodnoty *stylus Romanae curiae* sa zmenilo aj samotné koncepčné vymedzenie právnej obyčaje ako prameňa práva, nie naopak. Z toho dôvodu je pri snahách o široké uplatňovanie tohto inštitútu namieste hovoriť skôr o určitých historických reminiscenciách, ktorých sa možno podľa platného kánonického práva sčasti dovolávať už len v kontexte kánonickej tradície.

Na záver je potrebné uviesť, že štandardy nastavené v administratíve predovšetkým za pomoci všeobecne známeho a univerzálnym spôsobom uplatňovaného *stylus Romanae curiae* sa presadili najneskôr v priebehu 16. storočia

¹²² Uvedené možno demonštrovať na základnej kánonistickej definícii právnej obyčaje zostavenej za čias platnosti Korpusu kánonického práva (*Corpus iuris canonica*) s definíciou z čias práva kódexového. Podľa platného práva sa tak má za to, že obyčaj je ustálené zvykové správanie určitého obyčajovotvorného spoločenstva, ktoré považujú jeho členovia za záväzné a uplatňuje sa s vedomím kompetentnej cirkevnej autority. Porov. cann. 23 CIC 1983; 1506 § 1 CCEO 1990; 25 CIC 1917; a NEMEC, M. *Základy kánonického práva*. Bratislava – Trnava: Iura edition, 2006, s. 25–26. Podľa historického práva sa však malo za to, že právnou obyčaj tvorí buď spoločenský život alebo činnosť právnikov, ktorým sa hlavne pri rozhodovaní sporov naskytovala príležitosť tvoriť nové právne pravidlá. Práve táto činnosť (*usus fori*, nakoľko sa týka formy *stylus curiae*) bola kvalifikovaná ako zvláštny spôsob normotvorby v zmysle obyčajového práva. Porov. RITTNER, E. *Církevní právo katolícké*. Praha: Nákladem Právnické jednoty, 1887, s. 13.

¹²³ V uvedenom kontexte sa poukazuje najmä na cieľ poskytnúť záruku rovnakého postupu pri analogických prípadoch, uvádzajúc tak do práva určitú istotu, na ktorú by sa mohli veriaci pri spravovaní vlastných záležitostí spoľahnúť. Porov. IOANNES PAULUS II. *Allocutio ad Romane Rotae iudices*. In: *AAS*, 1993, roč. 85, s. 143.

¹²⁴ Porov. cann. 6 CIC 1983; 2 CCEO 1990 a 6 CIC 1917.

¹²⁵ Porov. UJHÁZI, L. Possibilities of the solution of *lacuna legis* in the law of the Catholic Church (can. 19). In: *Jogelméleti Szemle*, 2012, roč. 4, s. 188.

a od toho času viac-menej v pozícii predstaviteľa ideálu unifikujúceho ten-ktorý právny systém dominovali. Hlavný dôvod tohto úspechu spočíval v zaužívanej a jedinečnej hierarchizácii a profesionalizácii administratívneho aparátu Rímskej kúrie, ktorých začiatky nachádzame ešte v 11. storočí a pomyselný vrchol dosiahli za čias avignonského pápežstva. Z pohľadu súčasného fungovania kontinentálneho právneho systému možno uviesť, že situácia sa oproti novovekej či modernej histórii determinovanej prostredníctvom *stylus Romanae curiae* prakticky nezmenila.¹²⁶ I keď je tak každá inštancia súdov proklamovaná ako nezávislá, je otáznou, ako dlho bude napríklad sudca nižšieho súdu trvať na svojom názore a rozhodovať na základe vlastných kritérií, ak mu súd vyššieho stupňa bude jeho rozhodnutie neustále vracat'. Aj z pohľadu Slovenskej republiky možno v tomto kontexte spomenúť nielen vzťahy medzi okresnými a krajskými súdmi, ale tiež unifikačné funkcie najvyššieho a ústavného súdu. Zatiaľ čo najvyšší súd bežne rozhoduje o právnych otázkach v pozícii dovolacej inštancie, ústavný súd postupuje nepriamo, zasahujúc do samotnej kauzy, i keď k tomu nemá právomoc, prostredníctvom ukázania správnej cesty k rozhodnutiu. Pokiaľ ide o administratívu, obdobne netreba po príklady chodiť ďaleko. Ministerské usmernenia sú tak v praxi bežne stavané nad zákon a namiesto jeho interpretácie sa radšej telefonuje na ministerstvo s cieľom zistiť, akým spôsobom ho treba aplikovať. V uvedenom zmysle možno zmysľovať taktiež o metodických pokynoch ministerstiev, ktoré právna prax bežne posudzuje rovnakým spôsobom.

Contact – e-mail

vojtech.vladar@truni.sk

¹²⁶ Zaujímavosťou zostáva, že až v dobe nedávno minulej sa začali množiť vedecké články na tému zjavnej príbuznosti odvekého fungovania *stylus Romanae curiae* s anglo-americkým „case law“. Porov. napríklad OMBRETTA, F. C. *Il governo universale della Chiesa e i diritti della persona*. Milano: Vita e Pensiero, 2003, s. 54.

Praefectus annonae

Vladimír Vrana

Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika
v Košiciach, Slovenská republika

Abstract in original language

Príspevok predkladá relevantné a najviac zaužívané historické formy sociálnej pomoci a sociálnej starostlivosti v antickom Ríme v kontexte usporiadania rímskej spoločnosti. Práve v tomto období sa kreuje aj vzťah patrón a klient. Vzhľadom na sociálnu starostlivosť je potrebné rozlišovanie starostlivosti o chudobných rímskych občanov od zaobchádzania s otrokmi. Okrem týchto cieľových skupín sa príspevok venuje ďalším problémom so zásobovaním Ríma počas jeho dejinného vývoja a právnym postavením *praefectus annonae*.

Keywords in original language

Praefectus annonae; zásobovanie; zákon; sociálna politika štátu; magistrát.

Abstract

The article submits relevant and identifiable historical forms of social help and social care in ancient Rome in the context of the organization of Roman society. In this particular period the term client – patronus appears for the first time. Concerning social care, it is necessary to bear in mind the difference between the care for poor Roman citizens and the treatment with slaves. Besides these two groups the article deals with another problems of corn supply in Rome during centuries and the legal position of *praefectus annonae*.

Keywords

Praefectus Annonae, Supply; Law; State Social Policy; Magistrate.

„*Panem et circenses*“¹, alebo v inom chápaní možno aj „*do ut des*“, jedna z najznámejších parafráz antického Ríma na konci republiky a začiatkoch princípatu od Juvenala, čo to naznačuje o pragmatickom vzťahu medzi získavaním si popularity, verejnej priazne a vytváraním vďačnej klientely cisárovi prostredníctvom bezplatných prídeltov obilia a na druhej strane zabezpečenia fungujúceho zásobovania bazálnych potravín obyvateľom Ríma. Na strane držiteľov moci sa to isté spojenie dvoch základných pôžitkov stalo prostriedkom ovládania mäs. „Dáme vám chlieb a hry a vy nás nechajte neobmedzene, hoci aj protiprávne presadzovať moc“ – nedá sa poprieť, že pri tejto výmene si obidve strany „prichádzali na svoje“. Keď mravy upadali, politický život zamorili intrigy a korupcia, Juvenalis sarkasticky pranieroval všeobecný rozklad rímskej spoločnosti, no na počudovanie, nejaký dejinný čas to predsa len fungovalo.

Barker² v Slovníku sociálnej práce medzi míľnikmi vo vývoji sociálnej práce a sociálnej starostlivosti o antickom Ríme: „*Okolo r. 100 pred n. l. bola v Ríme ustanovená tradícia annona civica, podľa ktorej patricijovia rozdávali zadarmo alebo za veľmi nízku cenu obilie všetkým rímskym občanom v núdzi.*“ Podľa Encyklopedického slovníka rímskeho práva latinský výraz *annona civica* označoval dodávky potravín z Egypta a Afriky na zásobovanie Ríma, neskôr Konštantínopolu (lat. *annona* – úroda, obilie, zásobovanie; *civis* – občan). Predmetný pojem označoval aj bezplatné pridelovanie jedla chudobným občanom, známe aj ako *annona publica*.

„Výmena“, pri ktorej sa občania dobrovoľne vzdávajú politických práv, aby za nich od držiteľov moci dostali materiálne pôžitky, je dodnes rozšíreným a relatívne najistejším spôsobom, akým sa udržiava vnútorná stabilita štátu. Početné príklady ukazujú, že je stále účinný. Pravda, dnes už masy nepožadujú len chlieb, ale aj ďalšie súčasti životného štandardu moderného človeka: zdravotné a starobné zabezpečenie, dostupné vzdelávacie inštitúcie, lacnú a fungujúcu verejnú dopravu a čoraz naliehavejšie aj čisté ovzdušie a pitnú vodu.

1 MADAN, M. *A New And Literal Translation Of Juvenal And Persius*, Smith and Son. Dublin, 2005, s. 12.

2 BARKER, R. L. *The Social Work Dictionary*. Washington, DC: NASW, 2003, s. 473.

Uvedený stav nebol iba otázkou principátu, týkal sa už republiky, hoci v tomto období boli bezplatné vstupy na gladiátorské zápasy, divadelné hry a hostiny regulované zákonmi o volebnom podplácaní (napriek tomu, že boli financované samotnými uchádzačmi o volené funkcie), „chlieb“, teda zásobovanie obilím³ aj jeho prídely obyvateľom Ríma zostali naďalej zákonmi nedotknuté. Ešte väčší význam predstavovalo obilie z hľadiska trvalého fungovania celej ríše, zabezpečenia jej bazálnych funkcií, ako to vyplýva aj z Tiberiovho listu senátu: „Táto starosť, slávny senát, leží na panovníkovi; jej zanedbanie spôsobí úplný rozvrat štátu“.⁴

Bremenu „nasýtenia“ Ríma sa nedalo vyhnúť a s riešením tejto závažnej otázky sa stretávame vo všetkých obdobiach rímskeho impéria, zvýraznenou ustavičnými ťažkosťami s dopestovaním potrebného množstva obilia (nízka úroveň technologického postupu použitého pri pestovaní), jeho uskladnením, transportom, ako aj ďalšími negatívnymi vplyvmi (napr. zničenie úrody agresorom).

Pojem *annona*⁵ označuje širokú škálu interpretácií, ktoré úzko súvisia so zásobovaním Ríma potravinami, komplexným zásobovaním Ríma obilím, bezplatnou distribúciou obilia (chleba) pre ľudí v núdzi, zásobovania armády jedlom, predaja jedla štátnou mocou ľuďom za peniaze, výberom daní v naturáliách a ústrednou správou zásobovania potravinami. Zodpovednosť za zásobovanie Ríma bola najskôr zverená edilom, počas republiky a cisárstve⁶ bola *cura annonae* pod právomocou osobitného magistráta – *praefectus annonae*, ktorému pomáhal zbor pomocných úradníkov.⁷

Už od oddávna bolo zásobovanie Ríma obilím považované za jednu z hlavných povinností vládnej moci, a to tak v čase blahobytu, ako aj v časoch núdze, keď bolo potrebné obilie dovážať zo susedných krajín a poskytnúť ho za prijateľnú cenu, čo dosvedčuje aj Livius: „Prednostne bola venovaná pozornosť zásobovaniu obilím a boli poslaní kupci jednak k Volskom a jednak do Cumae“.⁸

³ V súkromnom práve sa na vymoženie nároku veriteľa pri *mutuum*, ktorého predmetom bola pšenica, poskytovala osobitná *condictio triticaria*.

⁴ MINARÍK, A. a A. HARTMANN. *Tacitus Letopisy*. Praha: Svoboda, 1975, s. 160.

⁵ K tomu pozri bližšie: JONES, D. F. *The Bankers of Puteoli*. Stroud, 2006, s. 56 a nasl.

⁶ SYME, R. *Guard Praefects of Traian and Hadrian*. Oxford: JRS 70, 1980, s. 66 a nasl.

⁷ BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1980, s. 363.

⁸ KUCHARSKÝ, P. a Č. VRÁNEK. *Livius Dějiny I*. Praha: Svoboda, 1979., s. 136.

Žiadne zvýšenie ceny obilia nezostalo bez prejavenia veľkého odporu zo strany Rimanov,⁹ pričom zvýšenie ceny obilia bolo častokrát nevyhnutné, najmä ak s úpadkom poľnohospodárstva v Itálii vznikla potreba dovozu obilia z provincií. Navyše, v Ríme postupne stúpala počet chudobného obyvateľstva, ktoré nebolo schopné si zadovážiť obilie ani za zníženú cenu a ktoré požadovalo bezplatné prídely zo štátnych zásob.

Nejednalo sa o nijakú novú situáciu. Po r. 123 pred Kr. bolo bežné, že v záujme zámožných jednotlivcov, ktorí sa snažili o získanie popularity, bolo ľudu darované obilie, neskôr nazývané *frumentario*. V tom istom roku predložil Gaius Sempronius Gracchus návrh prvej *lex frumentaria*. Zákon priznával právo každému občianovi uplatniť¹⁰ si nárok na určité množstvo pšenice (*triticum*) mesačne za cenu 6,33 assov za jednu objemovú jednotku (*modius*), čo sa rovnalo polovici trhovej ceny. Obživa chudobných občianov sa stala povinnosťou štátu.¹¹ Prídela bol odovzdávaný len hlavám rodín, no v zásade sa nevztáhoval len na nemajetných, bolo to právo priznané každému rímskemu občianovi. Boháčov odrádzovalo od účasti na prídeľoch najmä ustanovenie zákona, podľa ktorého si mal každý občian uplatniť nárok osobne, verejne. Paradoxne, právo si „nezabudol“ uplatniť aj Lucius Calpurnius Piso – a to počas zastávania úradu konzula.¹²

Gracchov zákon bol príliš lákavý na to, aby ostal bez „dediča“, hoci v konečnom dôsledku vyprázdnil štátnu pokladnicu a naučil chudobných občianov spoliehať sa na pomoc štátu. Nasledujúc vzor r. 100 pred Kr. predložil demagogický návrh zákona Appuleius Saturninus, podľa ktorého mal štát predávať obilie za cenu 5/6 assu za *modius*. Mestský kvestor Q. Caepio poukázal na skutočnosť, že štátna pokladnica by po novom neuniesla takéto výdavky. Napokon je vôbec diskutabilné, či Saturninov návrh bol niekedy prijatý, nakoľko absentujú zmiienky o jeho reálnom aplikovaní.

⁹ „V senáte sa rokovalo o tom, za koľko sa má predávať (obilie) ľudu. Mnohí usúdili, že prišiel čas priláčať ľud a získať opäť práva, ktoré boli vystábovaním (cesiou) a nátlakom vynútené na otcov. Medzi prvými sa priblížil k slovu Marcins Coriolanus, odporca tribúnskej moci: ‚Chcú mať obilie za starú cenu, nech vráti otcov skoršie právo...‘ ... Coriolanova reč sa i senátu zdala prehnaná, krutá a rozhorčenému ľudu takmer vložila do ruky zbraň.“ KUCHARSKÝ, P. a Č. VRÁNEK. *Livius Dějiny I*. Praha: Svoboda, 1979, s. 173–174.

¹⁰ Objemová jednotka – *modius* obsahovala menej ako 9 litrov.

¹¹ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha, 1981., s. 169.

¹² SMITH, W. *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, 1890, s. 549.

Podobne, zákon prijatý na návrh M. Livia Drusa nebol v praxi uplatňovaný a neskôr bol senátom dokonca abrogovaný. Krátko na to sa štát aspoň pokúsil viesť trochu rozumnejšiu politiku na poli zásobovania pre svojich občanov. Tribún M. Octavius s podporou nobility predložil *lex Octavia*, ktorá mala zabezpečiť znižovanie výdavkov štátu zmenou ustanovení Gracchovho zákona. Zníženie výdavkov podľa *lex Octavia* sa mohlo uskutočniť dvoma spôsobmi – buď zvýšením ceny obilia, alebo zmenšením množstva obilia, na ktoré bol každý občan oprávnený.¹³

V smere znižovania výdavkov štátu na základe pridelovania obilia išiel diktátor Sulla ešte ďalej a *lex Cornelia frumentaria* z roku 82 pred Kr. prídely obilia úplne zrušil.¹⁴ Stav však trval len do r. 73 pred Kr., kedy bola konzulmi senátu predložená novela Gracchovej *lex Sempronia, lex Terentia Cassia*. Z Cicerónových rečí vyplýva, že zákonom boli provincie zaviazané poskytnúť väčšiu časť obilia za rovnakú cenu vyplácanú štátnou pokladnicou, pričom na riadne odovzdanie presného množstva obilia v provinciách dohľadali ich miestodržiteľia.¹⁵ Na konci republiky v záujme presadenia popularity jednotlivcov prevládol trend úplného bezplatného pridelovania obilia. Myšlienku inicioval Caesar už počas konzulátu v r. 59 pred Kr., no k jeho uskutočneniu došlo až o rok neskôr na popud tribúna ľudu Publia Clodia Pulchera.

Leges Clodiae síce smerovali proti senátorskej oligarchii, nesledovali ale žiadny ucelený politický program a slúžili Clodiovi len k zisku osobnej popularity a moci. *Lex Clodia frumentaria* pridelovala obilie úplne zadarmo chudobným občanom podľa zoznamu, ktorý zostavil *curator annonae*, čo stálo štátnu pokladnicu pätinu jej príjmov.¹⁶

V r. 57 pred Kr. *lex Cornelia Caecilia de cura annonae* udelila Gnaeovi Pompeiovi správu nad obchodom s obilím na dobu päť rokov. *Lex* umožnila aj občanom nezapísaným v cenzoch podieľať sa na bezplatnom prúdele obilia, no stav nebol dlhodobo udržateľný¹⁷. Caesar si jasne uvedomoval

¹³ Porov. aj: FRAYN, J. M. *Markets and Fairs in Roman Italy*. Oxford, 1993, s.68 a nasl.

¹⁴ Pozri aj: SCHULZ, F. *History of the Roman Legal Science*. Oxford, 1946, s.19 ansl.

¹⁵ RICKMAN, G. E. *Roman Granaries and Store Buildings*, Cambridge, 1971, s. 156 a nasl.

¹⁶ K tomu pozri BARTOŠEK, op. cit., s. 159; SMITH, op. cit., s. 549.

¹⁷ Pozri aj v: LACEY, R. H. *The Equestrian Officials of Trajan and Hadrian*. Princeton, 1917, s. 41.

nebezpečné dôsledky opatrenia a r. 46 pred Kr. presadil *lex Iulia frumentaria*, ktorá síce nezrušila prídely obilia, ale zato aspoň obmedzila počet ich príjemcov. Zároveň je pravdepodobné, že teraz už nebolo obilie občanom rozdávané, ale predávané za zníženú cenu. Bezplatné pridelovanie obilia sa vzťahovalo na tú časť občanov, ktorí si nemohli dovoliť zaplatiť za obilie ani zníženú cenu, a preto boli vybavení lístkami nazývanými *tesserae nummariae* alebo *frumentariae*.

Caesarova regulácia bola po jeho smrti zanedbávaná a počet príjemcov obilia sa za Augusta zvýšil nad limit ustanovený diktátorom. Medzi 150000 príjemcov obilia mohol byť zaradený každý občan bez ohľadu na jeho majetok, tiež dochádzalo k zvýšeniu počtu občanov, ktorým bolo obilie pridelované zadarmo. Suetonius: „*Keď bola drabota, neraz dal namerat' každému určité množstvo obilia za veľmi nízku cenu, ba niekedy aj zadarmo, a pri peňažitých daroch zdvojnásobil dávku.*“¹⁸

Došlo aj k pokusu zaviesť obmedzený štvormesačný prídely obilia, avšak nový systém prídely sa stretol so značným odporom zo strany ľudu: „*Sčítanie ľudu vykonával podľa štvrtí a aby nemusel ľud často odvolávať z práce pre rozdeľovanie obilia, vydal príkaz, aby sa trikrát do roka rozdeľovali poukazy na štvormesačný prídely obilia. Keď sa však ľud dožadoval prídely obilia po starom, znova povolil, aby sa obilie delilo každý mesiac.*“¹⁹

Hoci Augustus poľavil z Caesarovej regulácie, za jeho vlády došlo k sprísneniu dohľadu nad dodávkami potravín zavedením stálej magistratúry *praefectus annonae*.²⁰ Aj keď sa tento mimoriadny magistrát objavil už v 5. stor. pred Kr., kedy bol zodpovedný za zásobovanie Ríma dostatočným množstvom obilia a inými potravinami v čase nedostatku, v posledných rokoch republiky si potreba zaistenia stálych dodávok potravín vynútila jeho opätovné pôsobenie. V r. 6 po Kr. Augustus vymenoval *praefectus annonae* na neurčitú dobu s právomocou kontrolovať dodávky potravín plynúcich do Ríma a regulovať ich ceny. *Praefectus annonae* vykonával aj všeobecnú civilnú a trestnú

¹⁸ ŠIMOVIČOVÁ, op. cit., s. 75.

¹⁹ ŠIMOVIČOVÁ, op. cit., s. 74.

²⁰ K tomu porov. aj precíznu analýzu z hľadiska postavenia právnej vedy v diele: PEACHIN, M. *Jurists and the Law in the Early Roman Empire*. Amsterdam, 2001, s.115.

právomoc²¹ v otázkach spojených so zásobovaním a obchodovaním s potravinami. Úrad „prežil“ až do pádu ríše, hoci v neskorších dobách stratil väčšinu predošlých právomocí.²²

Augustus znížil počet príjemcov na 200000 osôb a premýšľal aj nad zrušením systému prídeldu obilia ako celku z dôvodu jeho nepriaznivého vplyvu na italské poľnohospodárstvo. Pri zámere ale nezotrval z obavy pred opätovným zavedením prídeldov svojimi nástupcami: „...*Len čo však bol dostatok obilia, zmocnila sa ho myšlienka, ako sám píše, navždy zrušiť rozdeľovanie obilia štátom, lebo roľníctvo upadá práve tým, že sa ľud na to spolieha. Zámer však neuskutočnil, lebo bol presvedčený, že niekto z túžby po popularite zasa raz ten zvyk zavedie.*“²³

Pestovanie obilnín v Itálii nebolo natoľko rozšírené, aby pokrylo celkovú spotrebu rímskeho obyvateľstva. Keď Cato pojednáva o výnosnosti rôznych častí statku, kladie na prvé miesto pestovanie vínnej révy (*vinea*), na druhé miesto záhradu (*hortus*), na tretie výsadbu vrb (*salictum*), na štvrté olivové háje (*oletum*), na piate lúku (*pratium*), a až na šieste miesto kladie obilné pole (*campus frumentarius*).²⁴ Pôvod poradia možno badať v sociálnej politike štátu voči obyvateľom Ríma. Štát predával obilie pod cenu, preto sa veľkostatkárom v Itálii neoplatilo pestovať pšenicu a začali sa sústreďovať na iné komodity. Faktom však zostáva, že najrozšírenejšou zložkou potravín bola pšenica, a tá by v prípade reálnej trhovej konkurencie predstavovala hlavný zdroj príjmov italských latifundistov.

Situácii však neprospievalo ani hospodárstvo opierajúce sa o prácu otrokov, ktoré brzdilo technologický vývoj v pestovaní plodín. Ak sa k tomu pridá ešte pridelovanie *congiarium*, ktoré rozšírilo pôvodné prídely obilia o víno či olej (taktiež z provincií), nepochybne tým došlo k strate časti ziskov italských poľnohospodárov. Provincie sa stali významným konkurentom rímskeho poľnohospodárstva aj v prípadoch pestovania vínnej révy či olív, pričom kvalitou svojich produktov nezaostávali za italskými producentami.

²¹ K tomu porov. aj: ANTALOVÁ, Blažena. Postavenie magistrátov z hľadiska ústavného a trestného rímskeho práva. In: *Acta Iuridica Cassoviensia*, 2000, č. 24, s. 145–157.

²² K tomu pozri MOUSOURAKIS, G. *The Historical and Institutional Context of Roman law*. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2002, s. 246.

²³ ŠIMOVIČOVÁ, op. cit., s. 75.

²⁴ MAŠKIN, op. cit., s. 216.

Uved'me v tejto súvislosti selektívne vybranú kazuistiku z Digest:

Ulp. D. 1, 12, 1, 11. *De off.praef.urb.*:

„*Cura carnis omnis ut iusto pretio praebeatut ad curam praefecturae pertinet, et ideo et forum suarium sub ipsius cura est: sed et ceterorum pecorum sive armentorum quae ad huiusmodi praebitionem spectant ad ipsius curam pertinent.*“

„Dozor (dohľad) nad celkovým obchodom s mäsom (jedlom) má zabezpečiť, aby mäso (jedlo pre rímskych občanov) bolo ponúkané za spravodlivé ceny a má byť na starosti prefekta (mestského a prefekta pre zásobovanie) a tak podobne je mu zverený dohľad aj nad obchodmi s bravčovým mäsom. Nepochybne, transakcie s inými druhmi dobytka a čriedami, pokiaľ súvisia so spotrebiteľským dopytom tohoto druhu, taktiež spadajú pod jeho dohľad.“

Paul. D. 14, 5, 8, 0 *Decr.*:

„*Titianus primus praeposuerat servum mutuis pecuniis dandis et pignorbis accipiendis: is servum etiam negotiatoribus hordei solebat pro emptore suscipere debitum et solvere. Cum fugisset servus et ei, cui delegatus fuerat dare pretium hordei, conveniret dominum nomine institoris, negabat eo nomine se convenire posse, quia non in eam rem praepositus fuisset. Cum autem et alia quaedam gessisset et horrea conduxisset et multis solvisse idem servus probaretur, praefectus annonae contra dominum dederat sententiam. Dicebamus quasi fideiussionem esse videri, cum pro alio solveret debitum, non pro aliis suscipit debitum: non solere autem ex ea causa in dominum dari actionem nec videtur hoc dominum mandasse. Sed quia videbatur in omnibus eum suo nomine substituisset, sententiam conservavit imperator.*“

„Otrok ustanovený Titianom Primom požičiaval peniaze s garanciou (zárukou) a navyše si navykol splácať dlžoby dlhované obchodníkom s jačmeňom a vyplácať ich namiesto kupujúcich. Následne otrok utiekol a osoba, ktorej tento otrok súhlasil vyplatit' cenu určitého množství jačmeňa zažalovala (jeho) pána na základe toho, že poveril svojho otroka vedením obchodného (živnostenského) podniku. Pán otroka odmietol že by mal byť zodpovedný podľa uvedenej žaloby, pretože to, čo otrok vykonával, k tomu nebol splnomocnený (oprávnený pánom). Keď bolo následne preukázané, že tento otrok sa zaoberal ďalšími inými druhmi obchodovania jako napríklad prenájaním skladov a uskutočňoval peňažné platby mnohým občanom, prefekt pre zásobovanie vydal svoje rozhodnutie, ktoré bolo nepriaznové pre pána

otroka. My sme sa pokúšali argumentovať tým, že toto konanie sa dalo chápať/považovať ako určitý druh ručenia – otrok uskutočňoval skôr splácanie (dlhov) než prevzatie dlhov ktoré boli dlhmi iných osob – a že teda uvedené konanie otroka nie je také, za ktoré by mal niest' zodpovednosť jeho pán a že pri uvedených konaniach otroka neexistovala žiadná výslovná autorizácia/splnomocnenie jeho pánom. Ale cisár sa stotožnil s rozhodnutím prefekta pre zásobovanie (predovšetkým) z toho dôvodu, že predmetná vec sa mu javila v tom zmysle, že pán jednal (zaobchádzal) s otrokom ako svojím všeobecným splnomocnencom.“

Paul. D. 27, 1, 26, 0 *De excus.*:

„*Mensores frumentarios habere ius excusationis apparet ex rescripto divorum Marci et Commodi, quod rescripserunt praefecto annonae*“.

„Že prefektovi (správcovi) zásobovacej služby má byť priznané právo výnimky (zo zastávania poručníctva) sa odvodzuje z reskriptu božského Marca a Commoda zaslaného prefektovi so zásobovaním obilia.“

Scaev. D 13,7,43,1 *Libro V Dig.*:

„*Titius cum pecuniam mutuam accepit a gaio Seio sub pignore culleorum: istos culleos cum Seius in horreo haberet, missus ex officio annonae centurio culleos ad annonam sustulit ac postea instantia Gaii Seii creditoris recipere sunt: quaero, intertrituram, quae ex operis facta est, utrum Titius debitor an Seius creditor agnoscere debeat. Respondit secundum ea quae proponerentur ob id, quod eo nomine intertrimenti accidisset, non teneri.*“

„Vtedy, keď Titius prijal peňažnú pôžičku od Gaia Seia ako záloh za kožené vaky na obilie, mal ich Seius v sklade a tie isté vaky dal odniesť na zásobovanie (Mesta) veliteľ centúrie, ktorý bol vyslaný úradom prefekta pre zásobovanie Mesta obilím. Neskôr sa tieto vaky na základe vynaloženého úsilia Gaia Seia vrátili späť. Otázne je, či musí škodu, ktorá vznikla za týchto okolností znášať ako dlžník Titius alebo jeho veriteľ Seius. Odpovedal som: podľa toho, čo bolo povedané, za takto vzniknutú (spôsobenú)škodu sa nenesie zodpovednosť.“

Nakoľko bola však potravinová pomoc štátu nákladná z hľadiska štátnych zdrojov vyplynulo z toho, že obilie rozdávané alebo predávané za zvýhodnenú cenu bolo z väčšej časti dovážané z provincií, kde ho nakupovali miestodržiteľia. Od r. 73 pred Kr. na základe *lex Terentia Cassia* bol náhodný

nákup druhého desiatku zmenený na pravidelný systém opakujúci sa každoročne²⁵ za pevnú stanovenú cenu.²⁶

Podobne sa vyjadruje aj Cicero v *Pro Sestio* o obilnom zákone Gaia Graccha, ktorý zapríčinil vyčerpanie eráru.²⁷ Politika zásobovania potravinami po Sullovej diktatúre pokračovala z dôvodu zachovania vnútornej stability štátu. Napriek tomu badať istú snahu o zníženie štátnych výdavkov v systéme pridelovania obilia, ktorá však nešla cestou zvyšovania cien za prídel, ale v prvom rade spočívala v obmedzení počtu príjemcov tohto prídelu. Dôvod obmedzenia ale nemusel byť čisto ekonomický, o čom svedčí zvýšená nespokojnosť obyvateľov Ríma s masovou imigráciou. Rímania si od začiatku mysleli, že dávky prilákajú do Ríma imigrantov z celej Itálie. Suetonius: „*Raz počas veľkej neúrody, keď nebolo inej pomoci, dal vyhnat' z Ríma čelade otrokárov, gladiátorov i všetkých cudzincov, okrem lekárov, učiteľov a časti otrokov...*“²⁸ Ďalším dôvodom opatrení bol stav italského poľnohospodárstva, ktoré by obmedzením počtu príjemcov mohlo dosahovať vyššie výnosy. Podľa Suetonia chcel Augustus definitívnym zrušením pridelovania obilia zamedziť úpadku italského poľnohospodárstva. Je otázne, prečo Suetonius ako dôvod neuvádza vysoké finančné zaťaženie štátu. Oveľa väčšie riziko pre štát by predstavoval hospodársky a spoločenský úpadok spôsobený kolapsom roľníctva, ktorý by so sebou zákonite niesol zvýšenie koncentrácie chudobného obyvateľstva v Ríme, čím by došlo k ohrozeniu stability štátu. Viacerí autori sa zhodujú v tom, že obilie v Ríme bolo buď predávané za podhodnotenú cenu, alebo darované.²⁹ Predávanie obilia za zvýhodnenú cenu je známe najmä z dôb republiky, čo konštatoval už Livius.³⁰ Trend zostal zachovaný aj na konci republiky – „odkazuje“ Cicero v reči proti Verrovi,³¹ pričom od r. 123 pred Kr. sa stretávame s príležitostnými prídelmi vo forme

²⁵ RICKMAN, G. *The Corn Supply of Ancient Rome*. Oxford: Oxford University Press, 1980, s. 45.

²⁶ SMITH, op. cit., s. 549.

²⁷ „*Frumentariam legem C. Gracchus ferebat: iucunda res plebei, victus enim suppeditabatur large sine labore; repugnabant boni, quod et ab industria plebem ad desidiam avocari putabant et aerarium exauriri videbant.*“ LONG, G. M. *Tullii Ciceronis Orationes*, Vol III., op. cit., s. 544.

²⁸ ŠIMOVIČOVÁ, op. cit., s. 75.

²⁹ K tomu pozri PATTERSON, J. R. *The City of Rome*, In: *A Companion to the Roman Republic*. Oxford: WileyBlackwell, 2010, s. 12; SMITH, op. cit., s. 549.

³⁰ KUCHARSKÝ, VRÁNEK, op. cit., s. 173.

³¹ LONG, G. M. *Tullii Ciceronis Orationes*, Vol. I., op. cit., s. 372.

darov. Suetonius uvádza, že na sklonku republiky počet osôb, ktorí dostávali prídely zadarmo bol 320 000.³² Opätovné zavedenie prídely za zníženu cenu sa udialo za Neróna.

Čo viedlo Cézara k prijatiu *lex Iulia de annona*? Porušenie pravidiel týkajúcich sa otázky zásobovania potravinami nemohlo zostať bez zákonnej úpravy. R. 22 pred Kr. žiadal ľud Augusta, aby prijal diktatúru, z opatrnosti tento úrad odmietol a prijal iba mimoriadnu plnú moc pre zásobovanie Ríma potravinami.³³ Prídely potravín plnili významnú úlohu pri Augustovej snahe o zabezpečenie *pax Romana* – r. 18 pred Kr. po prvý krát zakotvil právnú úpravu *crimen annona* in *lex Iulia de annona*. Existenciu *lex Iulia de annona* by privítal aj Cicero, keďže v reči proti Verrovi je problematike organizácie zásobovania obilím venovaná tretia reč.

Obsahovo podobný trestný čin v Ríme existoval už skôr. Bol ním *crimen peculatus* vzťahujúci sa na spreneveru verejného majetku, zahŕňajúci širokú škálu skutkov od sprenevery verejných financií úradníkmi, až po krádež zlata z cisárskych baní. V prípade *annona* išlo tiež o verejný majetok získaný zo štátnych prostriedkov, čím by *crimen annona* splňal podmienku pre zaradenie pod trestný čin sprenevery verejného majetku, poprípade aj *crimen falsi* – pokiaľ by išlo o falšovanie mier a váh a ich následné používanie pri predaji potravín.³⁴ Augustus sa však z dôvodu jeho lepšej špecifikácie (falošné miery, ohrozenie alebo poškodenie dodávky obilia, a pod.) rozhodol pre presnejšie vymedzenie trestného činu. Fragmenty ustanovení zákona sa nachádzajú v 48. knihe pod titulom *De lege Iulia de annona*.

Augustova *lex* stanovila trest pre každého kto by svojim konaním poškodil záujmy štátu vo sfére zásobovania potravinami alebo kto by svojvoľne zvýšil ceny dodávok.³⁵ Do skupiny páchatel'ov patrili tí, ktorí používali falošné miery za účelom získania väčšieho zisku. Ulpián: „*Lex Iulia o dodávke obilia ukladá pokutu pre každého, kto nejakým spôsobom poškodí dodávku obilia alebo kto*

³² ŠIMOVIČOVÁ, op. cit., s. 34.

³³ MAŠKIN, op. cit., s. 403.

³⁴ K tomu pozri MACKENZIE, T. *Studies in Roman Law with Comparative Views of the Laws of France, England and Scotland*. Edinburgh: William Blackwood and Sons, 1862, s. 349.

³⁵ ROBINSON, op. cit., s. 89.

sa spolčuje so zámierom zvyšovať ceny obilia.³⁶ Zákon tiež trestal úmyselné oneskorenie dodávky zadržaním dopravného prostriedku alebo jej prisvojenie: „Ten istý zákon obsahuje aj opatrenie, podľa ktorého nikto nesmie zadržat' loď alebo lodníka, alebo konat' so zlym úmyslom, kvôli čomu by sa dodávka oneskorila. Za takéto konanie sa stanovuje pokuta dvadsať zlatých aureí.“³⁷

Lex Iulia de annona obsahovala procesné ustanovenie, podľa ktorého mohol otrok žalovať pána zo spáchania *crimen annonae*. Robinsonová podotýka, že to bola jedna zo žalôb, ktorú mohla žena, ako aj vojak alebo infamovaný, vzniesť aj bez osobného záujmu vo veci.³⁸ „Súdne konanie sa koná medzi otrokom a jeho pánom v prípade ak otrok tvrdí, že jeho pán spreneveril dodávku obilia.“³⁹ „Dokonca napriek tomu, že ženy bežne nevznesú takéto obvinenie, predsa... máte oprávnenie informovať prefekta o sprenevere dodávky obilia.“⁴⁰

Z doby Marca Aurelia a Lucia Verra sa zachovala zmienka z ich listu: „Je veľmi nespravodlivé od *decurionov*, keď predávajú obilie občanom lacnejšie, než je to vyžadované pre dodávku obilia“⁴¹ – čo naznačuje, že sa dbalo nielen na prekročenie výšky ceny v neprospech občanov, ale aj jej zníženie pod stanovenú hranicu na úkor štátu.

Systém zásobovania zriadený Augustom bol akceptovaný aj jeho nástupcami s menšími modifikáciami. Ceny prídeltov boli znižované a obilie sa často bezdôvodne pridelovalo občanom ako *congiarium* (dar vína či oleja chudobnejším občanom, neskôr peňažné alebo iné dary rozdávané ľudu pri slávnostných príležitostiach⁴². Dio Cassius⁴³ tvrdí, že Nero prestal s prídeltmi obilia

36 Ulp. D. 48. 12. 2 pr.: „*Lege iulia de annona poena statutur adversus eum, qui contra annonam fecerit societatemve coierit, quo annona carior fiat*“.

37 Ulp. D. 48. 12. 2. 1 – 2: „*Eadem lege continetur, ne quis navem nautamve retineat aut dolo malo faciat, quo magis detineatur: Et poena viginti aureorum statutur*“.

38 Robinson, O. F.: *The Criminal Law of Ancient Rome*, The John Hopkins University Press, Baltimore 1995, s. 89.

39 Marc. D 12,1,5: „*Constitutit inter servum et dominum iudicium, si annonam publicam fraudasse dicat dominum*“.

40 Pap. D. 48. 12. 3. 1: „*Etsi non solent hoc genus nuntiationis mulieres exercere, tamen quia demonstraturam te quae ad utilitatem annonae pertinent polliceris, praefectum annonae docere potes*“.

41 Pap. D 12,3,1 „*Minime aequum est decuriones civibus suis frumentum vilius quam annona exigit vendere*“.

42 BARTOŠEK, op. cit., s. 73.

43 „*A samotných Rimanov pripravil o bezplatný prídelt obilia*.“ CARY, E. *Dio's Roman History*, Vol 8. S. 103.

po vypálení Ríma, Smith z toho predpokladá, že buď len zvýšil cenu, alebo zaviazal za obilie platiť aj chudobných, ktorí ho dostávali dovtedy zadarmo.⁴⁴

Rovnako dôležitou bola aj otázka dovozu obilia z provincií – najmä v tzv. zimnom období. Claudius sa rozhodol udeľovať výhody tým, ktorí pre tento účel stavali lode, zabezpečoval zisk obchodníkom a bral na seba straty, ktoré mohli spôsobiť búrky. V prípade, ak išlo o občanov, poskytol im určité benefity v rámci zákona *lex Papia Poppaea*, Latinom priznal rímske občianstvo a ženám výsady matiek štyroch detí.⁴⁵

Postupne prídely obilia v tejto podobe prestali a nahradili ich prídely na základe *tessera frumentaria* (poukaz k odberu určitého množstva obilia)⁴⁶. Doklad bol oprávnený doživotne vlastniť, disponovať ním a odkázať závetom každý z občanov – s výnimkou senátorov. Pravdepodobne ešte pred nástupom cisára Aureliána⁴⁷ došlo k zmene a namiesto prídely obilia dostávali občania prídely pšeničného chleba nazývaného *annona civica*.⁴⁸

Systém prídely potravín recipoval aj Konštantín po presunutí sídla vlády do Konštantínopolu – aj z dôvodu podpory budovania mesta. Prídely v Ríme počas cisárstva pokračovali aj naďalej a starostlivosť, ktorú vládcovia venovali zásobovaniu tak Ríma, ako aj Konštantínopola⁴⁹, môžeme nájsť aj v Theodosiovom kódexe.⁵⁰ Zásluhou reformnej činnosti Konštantína podstúpila prefektúra prétoria radikálnu reformu, následkom ktorej „*praefectus*

44 SMITH, op. cit., s. 550.

45 ŠIMOVIČOVÁ, op. cit., s. 180.

46 BARTOŠEK, op. cit., s. 265.

47 Pozri aj: SIRKS, A.J.B. *Food for Rome*. Amsterdam, 1991, s. 54.

48 SMITH, op. cit., s. 550.

49 K tomu porov. aj: *Fragm. Vat.233: Ulpianus de officio praetoris tutelaris.*

„*Sed qui in collegio pistorum sunt, a tutelis excusantur, si modo per semet ipsos pistrinum exerceant sed non alios puto excusandos, quam qui intra numerum constituti centenarium pistrinum secundum litteras divi Traiani ad sulphicum similem exerceant; quae omnia litteris praefecti annonae significanda sunt.*“
Fragm. Vat.234: Ulpianus libro supra scripto.

„*Sed ostienses pistorum non excusantur, ut Philumeniano imperator noster cum patre rescripsit.*“

Fragm. Vat.235: Item.

„*Urbici pistorum a collegiarum quoque filiorum tutelis excusantur, quamvis neque decuriales neque qui in ceteris corporibus sunt excusentur. Et ita Hadriano rescripto ad Claudium Iulianum praefectum annonae significatur, quam epistolam quodam rescripto ad vernam et montanum pistorum imperator noster cum patre interpretatus est et ad pistorum pertinere, cum in eo negotio frumentum agentibus daretur a collegiarum filiorum tutelis vacatio. Plus etiam imperator noster indulsit, ut a tutelis, quas susceperant ante quam pistorum essent, excusarentur; sed hoc ab ipso creatis pistoribus praestitit et ita Marco Diocae praefecto annonae rescripsit.*“

50 V tituloch *De Canon Frumentario urbis Romae* a *De Frumento Urbis Constantinopolitanae*.

praetorio“ stratil vojenské právomoci a transformoval sa na obvodného úradníka, ale vysokej hodnosti. Po smrti Theodózia I. bola premena zavŕšená. Napriek tomu dvaja prefekti naďalej sídlili na cisárskych dvoroch a v určitých prípadoch mali veľký vplyv na cisára. Prefekt prătorianov mal najširšie právomoci rôznej povahy: dohľad nad predpismi „*formae generales*“, ktoré mali v podstate platnosť zákonov – ak neboli v rozpore s cisárskymi konštitúciami, súdne právomoci „*vice sacra*“ bez možnosti odvolania sa k cisárovi na úrovni odvolania sa proti rozsudkom vydaných provinciálnymi miestodržiteľmi a tiež dôležité finančné úlohy, ktoré stanovili celkovú čiastku „*annony*“ a dbali na jej príslušné vymáhanie. Prefekt mal vlastný značne členený byrokratický úrad na čele s úradníkom „*princeps*“.

Literature

- BARKER, R. L. *The Social Work Dictionary*. Washington DC: NASW, 2003.
- BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: 1981.
- BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1980.
- FRAYN, J. M. *Markets and Fairs in Roman Italy*. Oxford, 1993.
- JONES, D. F. *The Bankers of Puteoli*. Stroud, 2006.
- MADAN, M. *A New And Literal Translation Of Juvenal And Persius*. Dublin: Smith and Son, 2005.
- MINAŘÍK, A. a A. HARTMANN. *Tacitus Letopisy*. Praha: Svoboda, 1975.
- RICKMAN, G. E. *Roman Granaries and Store Buildings*. Cambridge, 1971.
- PATTERSON, J. R. The City of Rome. In: *A Companion to the Roman Republic*. Oxford: WileyBlackwell, 2010.
- SIRKS, A. J. B. *Food for Rome*. Amsterdam, 1991.
- SMITH, W. *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, 1890.
- SYME, R. *Guard Prefects of Traian and Hadrian*. Oxford: JRS 70, 1980.

Contact – e-mail

vladimir.vrana@upjs.sk

Praetorská reforma předvolání k soudu

Pavel Záliš

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Článek se zabývá vývojem institutu předvolání v období římské republiky. Soustředí se zejména na kroky, kterými praetori reformovali zastaralou úpravu in ius vocatio obsaženou v Zákoně XII. desek, ve snaze zajistit účast stran v první fázi řízení zvané in iure. Praetor s využitím své nejvyšší moci imperium posílil postavení žalobce tím, že připustil vůči neochotnému žalovanému žalobu založenou na skutkovém stavu (actio in factum) v případě, že se k soudu v rozporu s předvoláním nedostavil. K podobné změně přistoupil praetor ve snaze zajistit opětovnou účast žalovaného při odročeném jednání.

Keywords in original language

Předvolání před soud; in ius vocatio; vadimonium; praetorská stipulace; stipulationes praetoriae; praetorská reforma; vindex; vas.

Abstract

The article deals with the development of the summons in the Roman Republic. In particular, it focuses on the steps that the praetors have reformed the outdated regulation contained in Twelve Tables to ensure the participation of the parties in the first stage of the procedure called in iure. Taking advantage of its ultimate authority, the imperium strengthened the plaintiff's position by admitting to the reluctant defendant an action based on facts (actio in factum) in the event that he did not appear before the court. Similarly, the praetor proceeded to ensure the defendant's re-participation in the adjourned hearing.

Keywords

Summons to Court; In Ius Vocation; Vadimonium; Praetorian Stipulations; Stipulationes Praetoriae; Praetorská Reform; Vindex; Vas.

1 ÚVOD

Pro vývoj římského práva soukromého je typické, že probíhal pod dohledem celé řady generací římských praetorů, kteří se vždy v rámci výkonu své funkce těšili poměrně značné autonomii. Na druhou stranu při rozhodování sporů zejména v nestarším období byli významně omezováni povahou starobylého nepružného legisakčního řízení. Limitované množství verbálních formulí stál v cestě řešení nároků a situací, které nebyly součástí tehdejšího *ius civile*, přičemž ještě nejméně do třetího století před naším letopočtem byl praetor závislý na pontifikálním výkladu práva.¹ S postupným územním a ekonomickým rozmachem římského státu narůstal počet cizinců, který se usadil v Římě, a který zároveň nedisponoval *ius commercium*, tak jako římstí občané. Proto vyvstala potřeba chránit jejich oprávněné zájmy v každodenních obchodněprávních jednáních. Jelikož se na ně nevztahovala pravidla a omezení starořímského *ius civile*, musely být přijaty jiné systémy právní ochrany schopné zabezpečit rovný a spravedlivý přístup při řešení sporů nejen mezi cizinci navzájem, ale též mezi cizinci a římskými občany. Byl to praetor, který tento úkol vzal na svá bedra a zavedl nové postupy odvíjejících se od jeho pravomocí ve věcech občanskoprávních sporů (*iurisdictio*). Nárůst těchto nových typů sporů vedl v roce 242 před naším letopočtem ke vzniku nové magistratury, tj. cizineckého praetora, do jehož působnosti spadalo rozhodování případů mezi římskými občany a cizinci.² To významně urychlilo rozvoj procedurálních pravidel odlišných od legisakčního řízení, které řešily situace obchodního života založených na dohodách uzavřených v dobré víře. Vznikl tak právní vztah prostý nadbytečného formalismu, jenž byl stále přítomný ve starořímském *ius civile*. V těchto typech řízení se praetor rovněž rychle oprostil od vlivu pontifiků a namísto nich se začal stále více spoléhat na zástupce světské jurisprudence. Ve skutečnosti byl vztah mezi praetorem a těmito právními experty velmi blízký, protože praetoři často postrádali odborné znalosti v oblasti práva, a proto se stále častěji obraceli na právníky na radu a pomoc.³ Jurisprudence mu poskytovala podněty k dalšímu směro-

1 SKŘEJPEK, M. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 68–69.

2 KINCL, J., V. URFUS a M. SKŘEJPEK. *Římské právo*. Plzeň: Beck, 1995, s. 20.

3 BUCKLAND, W. W. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1939, s. 8.

vání vývoje práva s ohledem na aktuální potřeby. Představovala tak hybnou sílu zajišťující plynulý přechod mezi civilním a praetorským právem.⁴

Použití jednodušších a méně formálních postupů se brzy rozšířilo mimo jejich původní oblast užití, tedy na vztahy mezi Římany, kteří byli stále více unaveni archaickými a nadbytečnými právními obřady.⁵ Tyto podmínky otevřely cestu k trvalému odsunutí legisakčního řízení na druhou kolej na úkor nově vzniklého formulovaného procesu zavedeného Aebutiovým zákonem (*lex Aebutia*) z druhého století před naším letopočtem.⁶ Těžiště činnosti praetora spočívalo v prvním stádiu soudního řízení zvané *in iure*, ve kterém subsumoval konkrétní případ pod určité zákonné ustanovení, čímž stranám poskytoval právní ochranu. Nový typ procesu byl založen na písemné formulí, tj. písemné instrukci pro soudce ve druhém stádiu zvaném *apud iudicem*⁷, jak má rozhodnout v případě, že budou prokázány tvrzené skutečnosti či naopak prokázány nebudou (*per formulas sive per concepta verba*).⁸ Jelikož zákon nestanovoval konkrétní podobu formulí, záviselo jejich složení a rozsah na samotném praetorovi, čímž získal mocný prostředek nezbytný k prosazení a vynucení reforem v oblasti nejen hmotného, ale i procesního práva. Kromě zavedení formulovaného procesu Aebutiovým zákonem svěřil praetorovi pravomoc odmítnout žalobu, kde by to odporovalo spravedlivému pojetí práva nebo tam, kde se jednalo o zneužití práva⁹ nebo naopak připustit písemnou formulí v případech, kde *actio* zákonem uznána vůbec nebyla, popřípadě ji připustit se zvláštním dodatkem (*exceptio*), jenž ukládal porotci (rekuperátorovi), bude-li prokázána tvrzená obrana žalovaného, aby jej žaloby zprostil.¹⁰ Tím se otevřela možnost aktivně zasahovat do právo tvorné činnosti prostřednictvím tvořivé interpretace norem *ius civile* ve prospěch spravedlivého vyřešení sporů.¹¹ Aktivně reformoval zastaralé *ius civile* prostřednictvím několika nástrojů, přičemž téměř vždy se při této činnosti opíral o svou nejvyšší

⁴ REBRO, K. a P. BLAHO. *Římské právo*. Bratislava: Manz, 1997, s. 103.

⁵ BUCKLAND, 1939, op. cit., s. 8–9.

⁶ *Gaius* 4. 30. KINCL, J. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 2013, s. 208.

⁷ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK, op. cit., s. 118.

⁸ VÁŽNÝ, J. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, s. 24.

⁹ KASER, M. *Das Römische Privatrecht*. München: C. H. Beck, 1955, s. 184–185.

¹⁰ HEYROVSKÝ, L. Studie k civilnímu procesu římskému – Denegatio actionis v řízení legisakčním. *Sborník věd právních a státních*, 1913, roč. XIII, s. 129.

¹¹ SOMMER, O. *Prameny soukromého práva římského*. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1928, s. 38.

rozkazovací a rozhodovací moc *imperium*. Chránil právní nároky různými příkazy a zákazy (*interdicta*) nebo prostřednictvím uvedení do držby cizího majetku (*missio in possessionem*), obnovením v předešlý stav ve snaze odstranit škodlivé civilněprávní následky (*restitutione in integrum*)¹², popřípadě praetorskými stipulacemi (*stipulationes praetoriae*)¹³, které zřejmě v omezené míře mohl užívat již před zavedením formulovaného procesu. Mohl ovšem vystupovat i v nesporných věcech, např. v dědických právu (*bonorum possessio*).

To ovšem neznamená, že by praetor stál vůči *ius civile* v opozitu, přesněji řečeno jej tvořivě vykládal, dotvářel, vycházel z něj a prakticky jej uváděl v reálný každodenní život, díky čemuž jsou hranice mezi praetorským a civilním právem pozvolné a plynulé. Systém formulí disponoval potenciálem generovat přesnější a spravedlivější rozhodnutí, než tomu bylo v případě legisakčního řízení.¹⁴ Nový typ soudního řízení poskytoval praetorovi větší volnost při právotvorné činnosti v podobě souboru pravidel soukromého práva známého jako *ius honorarium*.

2 PŘEDVOLÁNÍ (*IN IUS VOCATIO*)

Jak v řízení legisakčním, tak formulovaném řízení došlo k zahájení sporu tím, že žalobce předvolal žalovaného před soud (*in ius vocatio*). Předvolání mohl žalobce učinit kdykoli žalovaného potkal¹⁵, bez nezbytnosti užití konkrétních slov či formule.¹⁶ Povinnost předvolaného se dostavit před soud byla všeobecná a nezávislá na jiných předpokladech procesního charakteru, ať už se děla z jakéhokoli důvodu.¹⁷ Předvoláním se řízení zahajovalo a spočívalo výhradně na žalobci, aby zajistil účast žalovaného před soudem. Jak plyne z první tabule Zákona XII. desek¹⁸ musel žalovaný předvolání

¹² SOMMER, 1928, op. cit., s. 38.

¹³ SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.

¹⁴ BRENNAN, C. T. *The Praetorship in the Roman Republic: Volume 1: Origins to 122 BC*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2001, s. 132.

¹⁵ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl I., Obecné nauky*. Praha: O. Sommer, 1933, s. 121.

¹⁶ SOMMER, 1933, op. cit., s. 121.

¹⁷ HEYROVSKÝ, L. Studie k civilnímu procesu římskému – Indefensus. *Sborník věd právních a státních*, 1916, roč. XVI.

¹⁸ Tab. I. 1. Lex duodecim: „*Si in ius vocat, [ito]*“ SKŘEJPEK, M. *Prameny římského práva*. Praha: LexisNexis, 2004, s. 31.

žalobcovo bezvýhradně uposlechnout a k soudu se dostavit, a to i v případě, že mu nebyla příčina sdělena.¹⁹ Zákon XII. desek rovněž poskytoval žalobci možnost, v případě, že se obeslaný zdráhal, užít proti němu síly (*manus iniectio*) za účasti svědků (*antestari*), kteří by dosvědčili nevoli žalovaného.²⁰ I když se nedochovaly informace o druhu a míře síly, kterou mohl žalobce za tímto účelem užít, nemohlo se jednat o svépomoc bezbřehou. Již v průběhu republiky docházelo k jejímu postupnému omezení v podobě zákazu předvolat kohokoli k soudu z jeho domu (dům, jakožto nejbezpečnější útočiště, požíval zvláštní ochrany), což se považovalo za nepřipustné násilí.²¹ Podobně pozdější úprava zakázala, aby mohli být před soud povoláni žalobcovo přímí příbuzní nebo osoby zasluhující úctu, popřípadě žalobcův patron bez souhlasu praetora.²² Zákon XII. desek ovšem řešil i situaci, kdy se žalovaný nemohl dostavit z objektivních důvodů, zejména z důvodu stáří či nemoci. V tomto případě musel žalobce na vyžádání žalovaného zajistit potah, kterým by byl žalované k soudu dovezen.²³ Nemohl-li se předvolaný k soudu dostavit z jiných příčin, mohl žalobci nabídnout ručitele (*vindex*), který se osobně zaručil, že se žalovaný později k soudu na výzvu dostaví.²⁴ Zákon XII. desek pak vyžadoval, aby se jednalo o ručitele kvalifikovaného, který je schopen dostát svým závazkům ručitele. Bohatému tak mohl ručit pouze bohatý občan, přičemž proletáři směl ručit kdokoli.²⁵ V případě, že se žalovaný k soudu nedostavil, nesl celou tíži procesu *vindex* sám.²⁶ Ústnost jednání předpokládala, že se před praetora dostaví oba účastníci

19 VANČURA, J. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: J. Vančura, 1923, s. 120.

20 *Tab. I. 2. Lex duodecim*: „*Si calvitur, pedemve struat, martum endo iacito.*“ SKŘEJPEK, 2004, op. cit., s. 31.

21 *D. 2, 4, 18. BLAHO, P. et al. Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části = Digesta, seu, Pandectae: tomus I, liber I-XV, fragmenta selecta*. Praha: Karlova Univerzita, 2015, s. 245. Není bez zajímavosti, že Digesta specifikovala, kde je možné iniusvocaci provést, např. ode dveří, z lázní nebo z divadla. *D. 2, 4, 20. BLAHO, op. cit., s. 245.*

22 *D. 2, 4, 4, 1 SKŘEJPEK, M. Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 64.; SOMMER, 1933, op. cit., s. 122.

23 *Tab. I. 3. Lex duodecim*: „*Si morbus aevitas ve vitium esit, [qui in ius vocabit] iumentum dato. Si nolet, arceram ne sternito.*“ SKŘEJPEK, 2004, op. cit., s. 31.

24 HEYROVSKÝ, 1916, op. cit.

25 *Tab. I. 4. Lex duodecim*: „*Adsiduo vindex adsiduus esto; proletario [iam civi] quis volet vindex esto.*“ SKŘEJPEK, 2004, op. cit., s. 31.

26 SKŘEJPEK, M. a K. MALÝ. *Poodkryté tváře římského práva: příspěvek k aplikaci „Principů“ E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2006, s. 143.

sporu, jelikož proces nelze s ohledem na konsensuální povahu litiskontestace zahájit jednostranným jednáním.²⁷

Fatálním nedostatkem injusvokace podle Zákona XII. desek byla soukromoprávní povaha institut předvolání a s tím spojená absence prostředků, jakými by žalobce donutil žalovaného, aby toto předvolání respektoval. Tato úprava mohla postačovat potřebám agrární primitivní společnosti, ovšem postupem času však nedostačovala hospodářskému rozvoji, a proto praetor musel přistoupit k inovaci institutu předvolání. Pro tyto účely začal akceptovat žalobu *actio in factum conceptae*, tedy žalobu založenou na skutkovém stavu.²⁸ Praetor tak reagoval na konkrétní potřebu daného případu tím, že jednorázově pro daný případ připustil formuli koncipovanou *ad hoc* podle specifických okolností případu.²⁹ Žalobou poskytl žalobci, aby proti žalovanému, který se k soudu nedostavil a ani neposkytl ručitele, žalovat jej o plnění, které nemělo původ v závazkovém vztahu (tedy *actio in ius conceptae*), ale v samotné praetorské žalobě (*actio praetoriae*), respektive v procesním chování předvolaného. Jinými slovy, žaloba vytvořila závazkový vztah nezávislý na *ius civile* mezi žalobcem a žalovaným, prostřednictvím kterého byl žalovaný v případě ignorování předvolání povinen žalobci zaplatit určitou částku, která představovala nejen pokutu pro žalovaného, ale též i v sobě zahrnovala i případnou náhradu škody.³⁰ Stejně žalobě se vystavoval i ten, kdo by bránil žalovanému dostavit se před soud.³¹ Účelem *actio in factum* tedy nebylo vymoci od protistrany splnění závazkového vztahu, ale přimět jej, aby jednal v souladu se svou povinností,³² v tomto případě dostavit se před soud ve stanovený den. Jedná se tedy o procedurální prostředek pro zajištění požadovaného chování v rámci civilního procesu.³³ Praetor se připuštěním této žaloby neodkazoval na konkrétní normu, v žalobní formulaci specifikoval

²⁷ SOMMER, 1933, op. cit., s. 122.

²⁸ *Gaius 4.46*: „*Ceteras vero in factum conceptas vocamus, id est in quibus nulla talis intentio concepta est, sed initio formulae nominato eo quod factum est adiciuntur ea verba, per quae iudicij damnandi absolvendive potestas datur: qualis est formula,*“ KINCL, op. cit., s. 213.

²⁹ BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 71.

³⁰ SOMMER, 1933, op. cit., s. 122.

³¹ *Gaius 4.46* „...*item contra eum, qui vi exemerit eum qui in ius vocatur*“ KINCL, op. cit., s. 214.

³² KINCL, URFUS, SKŘEJPEK, op. cit., s. 248.

³³ BUCKLAND, W. W. *The Main Institutions of Roman Private Law*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2011, s. 356.

skutkovou podstatu, která pokud nastala, došlo k odsouzení žalovaného.³⁴ Soudce tedy nezkoumal nárok žalobce dle zásad civilního práva nebo z hlediska dobré víry, zkoumal výlučně, zda stav předpokládaný praetorem nastal či nikoli.³⁵ V tomto případě tedy zkoumal pouze to, zda se strana sporu dostavila k soudu nebo naopak zda se nedostavila. Na splnění tohoto elementárního předpokladu záviselo, zda nastal účinek spojený se žalobou. Zřejmá výhoda inovativního řešení byla v tom, že přímo postihlo vzpurnou stranu, oproti dřívější úpravě, která ji spíše zvýhodňovala. Praetor tak rozšířením zavazovacích důvodů reagoval na vzniklý problém a v rámci své nejvyšší rozkazovací a nařizovací moci *imperium* zajistil nápravu a vyšší vymahatelnost práva a tím vykompenzoval aktuální nedostatky civilního procesního práva. Praetor tak výše uvedeným postupem dokázal přimět žalovaného jednat v souladu se spravedlivým a zákonným očekáváním.³⁶

3 ODROČENÍ

Podobná situace mohla nastat v průběhu legisakčního procesu, došlo-li k odročení jednání *in iure* před praetorem. K odročení mohlo dojít z nejrůznějších důvodů, zejména pak kvůli nedostatku času nezbytného k projednání případu. Před žalobcem vyvstal další problém, jak v duchu soukromoprávního předvolání zajistit opětovnou přítomnost žalovaného před soudem při dalším jednání. V nejstarším období mohl žalobce vyžadovat v souladu se Zákonem XII. desek poskytnutí záruky v podobě rukojmího, jenž se nazýval *vas* či *vades* (pl.).³⁷ Jednalo se podobně jako v případě *vindex* o jistou formu ručitelství, kdy se rukojmí zasadil svou osobou o to, že se žalovaný dostaví k odročenému jednání, v opačném případě mohl žalobce postupovat proti tomuto ručiteli, čehož se mohl zprostit tak, že zaplatil dluh

³⁴ Jako příklad takové formule lze uvést: „*Recuperatores sunt. Si paret illum patronum ab illo liberto contra edictum illius praetoris in ius vocatum esse, recuperatores illum libertum illi patrono sestertium x millia condemnate. Si non paret absolvite.*“ SKŘEJPEK, 2018, op. cit., s. 60.

³⁵ BLAHO, P., I. HARAMIA a M. ŽIDLICKÁ. *Základy římského práva*. Bratislava: Manz, 1997, s. 37.

³⁶ SOMMER, 1928, op. cit., s. 38.

³⁷ *Gell. NA 16, 10, 8*: „*Cum proletarii et adsudui et sanates et VADES et SUBVADES et XXV asses et taliones furtorumque quaestio CUM LANCE ET LJCIO evanuerint, omnisque illa XII tabularum antiquitas... lege Aebutia lata consopita sit...*“ SKŘEJPEK, 2018, op. cit., s. 25.

za žalovaného dlužníka.³⁸ I když jsou prameny v této oblasti značně útržkovité, lze z nich dovést, že *vas* mohl za sebe nabídnout jiného rukojmího, který se nazýval *subvas* nebo *subvades*, tedy podrukojmí. Existuje ovšem i jiné vysvětlení. Vzhledem k tomu, že Livius mluví o *vades*, tedy o více rukojmích, a navíc ve spojení s konkrétní sumou, kterou se mohl zaručit, nelze vyloučit, že pojem *subvades* vyjadřoval větší počet rukojmích, které žalobce poskytoval jako záruku v návaznosti na sporný dluh.³⁹ Ať již původní úprava byla jakákoliv, je zcela nepochybné, že závisela podobně jako v případě injusvokace na rukojemství osob odlišných od účastníků sporů.⁴⁰

Ve snaze změnit tuto dosavadní úpravu, přistoupil praetor k praxi, která postupně upouštěla od osobního rukojemství a na místo toho vyžadoval od žalovaného slib, že se dostaví k odročenému jednání (*se eo die sisti, vadimonium sistere*).⁴¹ Tento slib byl obvykle posílen dodatečnou zárukou či jistotou zvanou *vadimonium*,⁴² která spočívala v praetorem vnucené stipulaci mezi stranami sporu, kterou se žalovaný zavázal zaplatit žalobci peněžitou sumu za předpokladu, že se k jednání v rozporu se svým slibem nedostaví.⁴³ Záruky mohly být jednak prosté bez zajištění a jednak zesíleny přísahou či doložkou pro soudce (rekuperátory), aby došlo k odsouzení té strany sporu, která se k jednání nedostavila.⁴⁴ Záruka nesměla přesáhnout polovinu hodnoty předmětu sporu, ani částku sto tisíc sesterciů. Výjimku představovaly spory vedené pomocí „*actio indicatī*“ nebo „*actio depensī*“ v rámci,

³⁸ Varro, de Lingua Latina 6. 74. *Vas appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat. Consuetudo erit, cum reus parum esset idoneus inceptis rebus, ut pro se alium daret.*

³⁹ *Liv. 3. 13. 6.* LIVIUS, T. *Dějiny*. přel.: Pavel Kucharský, Čestmír Vráneek. Praha: Svoboda, 1971, s. 238.

⁴⁰ METZGER, E. An Outline of Roman Civil Procedure. *Roman Legal Tradition*, 2013, roč. 9.

⁴¹ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a system soukromého práva římského*. Bratislava: Nákladem právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927, s. 168.

⁴² *D. 46. 5. 1 pr., 3 (Ulpian 70 ed): Praetoriarum stipulationum tres videntur esse species, iudiciales cautionales communes.... 3. Communes sunt stipulationes quae fiunt iudicio sistendi [sc. vadimonii] causa.*

⁴³ *Gaius 4.184: „Cum autem in ius vocatus fuerit adversarius neque eo die finire poterit negotium, vadimonium ei faciendum est, id est ut promittat se certo die sisti.“* KINCL, op. cit., s. 254.

⁴⁴ *Gaius 4.185: „Fiunt autem vadimonia quibusdam ex causis pura, id est sine satisfactione, quibusdam cum satisfactione, quibusdam ireiurando, quibusdam recuperatoribus suppositis, id est ut qui non steterit, is protinus a recuperatoribus in summam vadimonii condemnetur; eaque singula diligenter praetoris edicto significentur.“* KINCL, op. cit., s. 254.

kterých mohl požadovat žalobce záruku v plné výši sporné částky.⁴⁵ Pokud se žalovaný k jednání nedostavil (*si non stiterit*), žalobce by jej mohl žalovat za zaplacení vadimononia na základě jeho stipulačního slibu, ledaže by obžalovaný mohl řádně odůvodnit svou nepřítomnost.⁴⁶ Jak je patrné, většina alternativ vyžadovala více druhů zajištění (jak odpovídalo zvyku Římanů požadovat bezpečné záruky)⁴⁷, nejčastěji v podobě bezpodmínečné přísahy, že se k jednání dostaví a podmíněného slibu, že žalobci zaplatí konkrétní obnos, a to v závislosti na to, zda se řádně dostaví (podmínka nesplněna) či nedostaví (podmínka splněna).

Stipulační slib *vadimonium* patří do skupiny tzv. praetorských stipulací (*stipulationes praetoriae*)⁴⁸, prostřednictvím kterých poskytoval praetor právní ochranu straně sporu ve fázi řízení *in iure* v podobě verbálního kontraktu (stipulace). Vynucené procesní jistoty zejména sloužily k zajištění řádného projednání sporu a usnadnění vedení celého procesu.⁴⁹ Vynucoval tak určité jednání, popřípadě aby se určitého jednání zdržel tím, že zajistil prostřednictvím verbálního slibu žalovatelný obligační nárok stíhající neuposlechnuvší stranu sporu.⁵⁰ Stipulační formuláře stejně jako *actiones* byly uveřejněny v praetorově ediktu ve třetím dodatku, aby si strana mohla vybrat nejvhodnější s ohledem na danou situaci.⁵¹ Neuposlechnutí praetorova příkazu či zákazu obsaženého ve praetorské stipulaci mohlo vyústit dokonce v *missio in possessionem*.⁵² Ukazuje se jistá podobnost s *in ius vocatio* v tom směru, že praetor přistoupil z titulu své svrchované moci *imperium* k vynucení si očekávatelného

45 Gaius 4.186: „Et siquidem iudicati de pensive agetur, tanti fit vadimonium, quanti ea res erit; si vero ex ceteris causis, quanti actor inraverit non calumniae causa postulare sibi vadimonium promittit. Nec tamen pluris quam partis dimidiae, nec pluribus quam sestertium CM fit vadimonium. Itaque si centum milium res erit, nec iudicati de pensive agetur, non plus quam sestertium quinquaginta milium fit vadimonium.“ KINCL, op. cit., s. 254.

46 BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953.

47 BARTOŠEK, M., V. KNAPP a J. BURIAN. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Academia, 1995, s. 87.

48 Podobné stipulace vynucovali v omezeném množství i ostatní magistráti v rámci své působnosti, zejména pak aedilové (*stipulationes aediliciae*). BARTOŠEK, op. cit., s. 302.

49 D 45. 1. 52 pr. (Ulpian 7 disp). *In conventionalibus stipulationibus contractui formam contrahentes dant. Enimvero praetoriae stipulationes legem accipiunt de mente praetoris qui eas proposuit: denique praetoriae stipulationibus nihil immutare licet neque addere neque detrabere.*

50 HEYROVSKÝ, L.. *Studie k civilnímu procesu římskému – Stipulationis praetoriae*.

51 SKŘEJPEK, MALÝ, op. cit., s. 139.

52 BARTOŠEK, op. cit., s. 302.; VÁŽNÝ, op. cit., s. 87.

a vynutitelného chování jedné z procesních stran, aby tak bylo dosaženo naplnění účelu soudního řízení, a to prostředky majícími původ v obligačním nároku jedné strany vůči druhé, přičemž tento vztah měl původ v procesním jednání a nikoli v hmotněprávním závazkovém vztahu.

4 PODSTATA REFORMY PŘEDVOLÁNÍ

Procesní pravidla představují specifickou problematiku, jelikož procesní právo nebylo v římském právu chápáno jako v právu moderním, respektive neexistovala ostrá hranice mezi právem procesním a hmotným, tak jak jsme na to zvyklí dnes. Civilní římské právo vybavilo praetora jen velmi malým počtem procedurálních pravidel, což zřejmě odpovídá omezené pravomoci praetora v rámci soudního projednání sporné věci. Musíme si totiž uvědomit, že pouze fáze „*in iure*“ byla pod dohledem praetora, zatímco druhá fáze „*apud iudicem*“ měla soukromý rozhodčí charakter, a tudíž se na něj vztahovalo pouze minimální množství procesních norem.⁵³

Jak je patrné, právní úprava předvolání v Zákoně XII. desek byla rudimentární a odpovídala míře rozvoje práva v době jeho vzniku. Je ovšem nezbytné zachovat značnou míru obezřetnosti při nahlížení na úpravu injusvokace a další navazující procesní instituty z pohledu doby jejich vzniku. Dopustili bychom se chyby, kdybychom považovaly v polovině pátého století před našim letopočtem tuto úpravu za slabou, strnulou nebo nedostatečnou. Je nezbytné si uvědomit, že v této době se římská společnost řídila pravidly, determinovanými relativně jednoduchou sociální strukturou. Jak vyplývá z obsahu samotného Zákonu XII. desek, tak převážná většina právních vztahů vznikala ústní formou, tedy jako výsledek osobního a bezprostředního jednání zainteresovaných stran, které navíc mohly být často spřízněny rodovými a jinými příbuzenskými vazbami. Tomuto prostředí odpovídala injusvokace, která vyžadovala osobní zajištění a předvedení předvolaného ze strany žalobce, popřípadě osobní zajištění ručitele či rukojmího.

O poznání jiná situace panovala v polovině druhého století před našim letopočtem, tedy v době, kdy se římský stát stal po dobytí celého Apeninského poloostrova a Panských válkách teritoriálním multietnickým státem, kterému

⁵³ METZGER, op. cit.

nemohla postačovat právní úprava městského státu z poloviny pátého století před naším letopočtem, a to už jen s ohledem na větší počet obyvatel, významnou sociální stratifikaci a rozvinuté hospodářské ekonomice. Legisakční řízení, které kladlo velký důraz na formální procesní stránku, mohlo postačovat v době jednoduchého hospodářského a právního života, ovšem již nikoli podmínkám rozvinutého teritoriálního státu. Postupem času se zastaralá forma soudního řízení jevila jako brzda právního rozvoje a dalšího pokroku, který vyžadoval nejen větší volnost, ale rovněž silnější důraz na pružnost řízení, zásady spravedlivého obchodního styku a princip ekvity, spíše než přepjatý formalismus. Narážely tak na sebe stále častěji potřeby společnosti a požadavek pružného a spravedlivého obchodu s právní realitou. Všechny tyto problémy se nepochybně promítly i do injusvokace, kdy si lze představit, že bylo pro žalobce stále těžší vlastními prostředky zajistit a dosáhnout předvedení žalovaného, zvláště jedná-li se o zámožného občana, který se zdráhal uposlechnout, zneužívajíc své převahy a četných klientských vazeb k tomu, aby se nemusel před soud dostavit nebo odmítl nabídnout ručitele, popřípadě se snažil zdržovat projednání věci na dobu, která mu z jakéhokoli důvodu vyhovovala.⁵⁴ Zřejmě tak došlo ke snížení vymahatelnosti práva a k nárůstu zvláště žalovaných, což vedlo k nezbytnosti adekvátní reakce ze strany praetora. Slabostí a úskalím staré úpravy obsažené v Zákoně XII. desek pro dobu pozdější představoval požadavek součinnosti třetích osob, a to ať už *vindex* nebo *ius*. Žalovaný musel v den předvolání před soud nebo požádat o odročení jednání, pokud se nemohl k jednání z jakýchkoli objektivních příčin dostavit, najít vhodnou osobu, která se zaručila za žalovaného, že se později řádně dostaví. Žalovaný musel tak v časové tísní nalézt jednu nebo více vhodných osob ochotných se za něj zaručit. I když žalovaný takové osoby našel (což si lze představit, že nemuselo být vždy jednoduché), mohlo dojít k jejich zpochybnění s poukazem na jejich nedostatečný majetek, a tedy jejich nezpůsobilost dostát řádně své funkci.⁵⁵ Jak bylo výše vzpomenuto, již Zákon XII. desek vyžadoval, aby *vindex* disponoval dostatečným majetkem, aby byl schopen dostát v případě, že se žalovaný k soudu řádně nedostaví, v plném rozsahu závazků žalovaného.⁵⁶

⁵⁴ KELLY, J.M. The Growth-Pattern of the Praetor's Edict. *Irish Jurist*, 1966, roč. 1, č. 2.

⁵⁵ METZGER, op. cit.

⁵⁶ Tab. I. 4. Lex duodecim: „*Adsiduo vindex adsiduus esto; proletario [iam civi] quis volet vindex esto.*“ SKŘEJPEK, 2004, op. cit., s. 31.

At' už řešil praetor nevyhovující stav ve sféře soukromoprávního předvolání prostřednictvím přípuštění žaloby *actio in factum* nebo procesních jistot v podobě praetorských stipulací, obě řešení měly za cíl přinutit strany sporu, aby jednaly požadovaným, zákonným a očekávaným způsobem.⁵⁷ V případě, že některá strana sporu tak nečinila, následoval vznik závazku garantovaný praetorem nejčastěji v podobě finančního plnění, které nejen že zasáhl majetkové sféry odporující strany sporu, ale rovněž poskytl druhé straně nárok na plnění nemající základ v právním jednání smluvních stran, nýbrž toliko v procesním postoji neuposlechnuvší strany. Nevíme přesně proč a z jakého důvodu přistoupila celá řada praetorů ke stipulacím jako nevhodnějšímu prostředku k vynucení požadovaného chování, ovšem lze si představit, že právě obligační závazek nabízel snadné východisko, zejména tam, kde bylo potřeba připojit podmínku, na které záleželo, zda obligační závazek vznikne či nikoli. Motivace neochotné strany se jistě zvýšila, pokud hrozila sankce v podobě možného vnuceného finančního závazku, který mohl být následně také soudně vymáhán. Závazek rovněž dokázal zohlednit i případnou škodu, ke které mohlo v závislosti na konkrétním případě dojít tím, že se žalovaný k soudu, v rozporu se svou povinností, rádně nedostavil.⁵⁸ Neopominutelná výhoda obligace rovněž spočívala ve skutečnosti, že zajišťovala plnění pro stranu, která byla porušením povinnosti strany druhé přímo dotčena či přímo poškozena, v porovnání s pokutou, která představovala příjem veřejné pokladny. Mohla tak plnit i dodatečnou reparační funkci ve prospěch strany, která se předvolání rádně podrobila. Praetor tak svou činností odstranil negativní projevy zastaralé právní úpravy, ovšem aniž by tím zároveň narušil její základní podstatu.

5 ZÁVĚR

Dochované prameny nám neposkytují příliš příležitostí zkoumat prostředky, jimiž praetor přistupoval k reformování římského procesního práva ve snaze efektivně jej aplikovat v měnících se sociálních a obchodních poměrech. O to cennější je možnost sledovat právní vývoj reagující na společenské

⁵⁷ WATSON, A. The Development of the Praetor's Edict. *Journal of Roman Studies*, 1970, roč. 60.

⁵⁸ SOMMER, 1933, op. cit., s. 122.

a ekonomické změny, které se odehrály v oblasti iniusvokace a předvolání před soud v průběhu římské republiky. Vzhledem k nedostatku důkazů vztahující se k procedurálním pravidlům jsou nabízené příklady jedny z mála, prostřednictvím kterých i dnes možné sledovat, jak praetori k procesním pravidlům přistupovali a zejména jak je rozvíjeli a prakticky uplatňovali. Musíme si uvědomit, že praetor stál v jedinečné pozici, která mu umožňovala bezprostředně sledovat tehdejší stav vyznačující se zneužíváním procesních pravidel a zároveň disponoval jedinečnou pravomocí se s těmito nedostatky vypořádat prostřednictvím palety nástrojů, které mu poskytovala jeho úřední pravomoc. Generace praetorů tedy přistoupily k reformě procesních pravidel s cílem posílit právní postavení té strany, která jednala v průběhu řízení očekávaným a vyžadovaným způsobem, tedy v souladu s právem. Reformní a právotvorná činnost praetorů probíhala ponejvíce v podobě dispozice s žalobami, zákazy a příkazy a praetorskými stipulacemi.

Z dochovaných pramenů můžeme vysledovat tendenci směřující k upouštění od osobního rukojemství ve prospěch praetorem vnuceného stipulačních závazků a připouštěním žalob *actio in factum*, které stíhaly toho, kdo se odmítl podrobit předvolání před soud. Důvodem se nespíš stalo, že takto vzniklý obligacní závazek umožňoval aplikovat závazek podmíněně v návaznosti na další jednání procesních stran, přičemž rovněž umožňoval zohlednění případné škody, ke které došlo v souvislosti s nedostavením se před soud. S nedostatkem procedurálních pravidel se praetori vypořádali tak, že vyvinuli nová pravidla odpovídající změnám socioekonomickým podmínkám. Procesní jistoty a *actio in factum* se staly důležitým nástrojem dalšího rozvoje praetorské práva, které směřovalo ke stále větší nezávislosti na civilním právu. Prostředky právní ochrany poskytované praetorem se staly základním předpokladem pro další úspěšný rozvoj soukromého práva jakožto jedinečného souboru právních norem, který je inspirací nejen pro kontinentální právo do dnešní doby.

Literature

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, Pyramida, Encyklopedie. ISBN 11-053-81.

BARTOŠEK, Milan, Viktor KNAPP a Jan BURIAN. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. Praha: Academia, 1995. ISBN 978-80-200-0545-8.

- BERGER, Adolf. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953.
- BLAHO, Peter et al. *Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části = Digesta, seu, Pandectae: tomus I, liber I-XV, fragmenta selecta*. Praha: Karlova Univerzita, 2015. ISBN 978-80-246-3063-2.
- BLAHO, Peter, Ivan HARAMIA a Michaela ŽIDLICKÁ. *Základy římského práva*. Bratislava: Manz, 1997, Učebné texty Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-85719-07-9.
- BRENNAN, Corey T. *The Praetorship in the Roman Republic: Volume 1: Origins to 122 BC*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0-19-511459-1.
- BUCKLAND, William Warwick. *The Main Institutions of Roman Private Law*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2011. Google-Books-ID: jCoE3oHnBQUC. ISBN 978-1-107-68041-8.
- BUCKLAND, William Warwick. *A Manual of Roman Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1939. Google-Books-ID: Ycw7AAAAIAAJ.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Studie k civilnímu procesu římskému – Stipulationis praetoriae*. S. 35.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a system soukromého práva římského*. Bratislava: Nákladem právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, 1927.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Studie k civilnímu procesu římskému – Denegatio actionis v řízení legisakčním*. *Sborník věd právních a státních*, 1913, roč. XIII, s. 121–140.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Studie k civilnímu procesu římskému – Indefensus*. *Sborník věd právních a státních*, 1916, roč. XVI, s. 329–358.
- KASER, Max. *Das Römische Privatrecht*. München: C. H. Beck, 1955.
- KELLY, J M. The Growth-Pattern of the Praetor's Edict. *Irish Jurist*, 1966, roč. 1, č. 2, s. 341–355.
- KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Doplněk, 2013. ISBN 80-85765-18-7.
- KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. Plzeň: Beck, 1995. ISBN 978-80-7179-031-0.

- LIVIUS, Titus. *Dějiny*. Přeložili Pavel Kucharský, Čestmír Vránek. Praha: Svoboda, 1971, Antická knihovna: Svazek 11.
- METZGER, Ernest. An Outline of Roman Civil Procedure. *Roman Legal Tradition*, 2013, roč. 9, s. 1–30.
- REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římske právo*. Bratislava: Manz, 1997. ISBN 978-80-85719-08-6.
- SKŘEJPEK, Michal. *Ius et religio: právo a náboženství ve starověkém Římě*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. ISBN 978-80-901064-8-2.
- SKŘEJPEK, Michal. *Lex et ius: zákony a právo antického Říma*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-686-6.
- SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva*. Praha: LexisNexis, 2004. ISBN 978-80-86199-89-4.
- SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-334-6.
- SKŘEJPEK, Michal a Karel MALÝ. *Poodkryté tváře římského práva: příspěvek k aplikaci „Principů“ E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2006, Avenir edice. ISBN 978-80-903609-3-8.
- SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1928, Knihovna Právnické fakulty university Komenského v Bratislavě: sv. 20.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl I., Obecné nauky*. Praha: O. Sommer, 1933.
- VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: J. Vančura, 1923.
- VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich, 1935, Randova knižnice právnická: sv. 1.
- WATSON, Alan. The Development of the Praetor's Edict. *Journal of Roman Studies*, 1970, roč. 60, s. 105–119. ISSN 0075-4358, 1753-528X.

Contact – e-mail

zalis@akzalis.cz

Vědecká redakce MU

prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D. (předseda); PhDr. Jan Cacek, Ph.D.;
Mgr. Tereza Fojtová; doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.;
Mgr. Michaela Hanousková; doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.;
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.; prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.;
prof. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.; prof. PhDr. Tomáš Kubiček, Ph.D.;
prof. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr. rer. nat.; PhDr. Alena Mizerová;
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.; doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; prof. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.;
prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.; doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D. (předseda);
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc.; prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.;
prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.; prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.;
doc. JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D.; doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.;
doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc.; doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D.

IUS HONORARIUM – ŘÍMSKÉ MAGISTRATURY A JEJICH ČINNOST **Sborník z konference**

doc. JUDr. Pavel Salák jr., Ph.D., Mgr. Lucie Mrázková (eds.)

Vydala Masarykova univerzita
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
v roce 2019

Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity
Edice Scientia, sv. č. 673

Tisk: Point CZ, s.r.o., Milady Horákové 890/20, 602 00 Brno
1. vydání, 2019

ISBN 978-80-210-9447-5

ISBN 978-80-210-9448-2 (online ; pdf)

www.law.muni.cz

MUNI
PRESS

MUNI
LAW

ISBN 978-80-210-9448-2

